

Observatorium
Krediet en
Schuldenlast

Consumentenkrediet in België : een economische en juridische analyse

Oktober 2023

E. Dehon (economiste), V. Sautier (juriste), S. Thibaut (juriste)

Op 28 september vond het 30e colloquium van het Observatorium plaats met als thema '**Verantwoord consumentenkrediet: doel bereikt?**'

Deze vraag wierp zich op na een economische en juridische analyse van het Observatorium Krediet en Schuldenlast over consumentenkrediet in België. We onderzochten ze en deelden enkele resultaten op ons colloquium.

Het colloquium bood ook de gelegenheid om te horen hoe verschillende partijen die bij consumentenkrediet zijn betrokken (kredietverstrekkers, consumentenverenigingen, de overheid, advocaten, vrederechters, onderzoekers enz.) aankijken tegen de evolutie die consumentenkrediet ondergaat en om die visies met elkaar te confronteren.

[Klik hier](#) voor de verslagen van het colloquium (teksten, powerpoint presentaties, paneldiscussies).

Deze publicatie is het werk en de eigendom van de vzw Observatorium Krediet en Schuldenlast. Datum eerste publicatie: oktober 2023. Datum laatste update: oktober 2023.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder de voorafgaande toestemming van de uitgever.

1	Inleiding	p. 5
----------	------------------	------

1	Consumentenkrediet: doelstellingen en uitdagingen van de nieuwe Europese richtlijn	p. 7
1	Historiek en voorbereiding	p. 7

2	Overzicht consumentenkredietaanbod: spelers en producten	p. 19
1	Aantal aanbieders van consumentenkrediet	p. 21
2	Uitsplitsing van de consumentenkredietmarkt volgens kredietverstrekkers	p. 25
3	Wanbetalingen bij de verschillende vormen van consumentenkrediet	p. 35
4	Specifiekere consumentenkredieten	p. 37
5	Alternatieven voor consumentenkrediet	p. 51

3	Overzicht vraag naar consumentenkrediet: kenmerken van (achterstallige) kredietnemers	p. 58
1	Evolutie van het aantal kredietnemers en achterstallige kredietnemers	p. 58
2	Sociaaleconomisch profiel van kredietnemers en achterstallige kredietnemers	p. 62

4	Bevindingen en problemen over de stappen en procedures bij wanbetaling of ontbinding/opzegging van de kredietovereenkomst	p. 81
1	Over welke rechtsmiddelen beschikt de kredietverstrekker wanneer de consument zich niet langer aan de afspraken houdt? Wat zijn de gevolgen voor de consument?	p. 83
2	Welke oplossingen zijn er voor de wanbetaler en wat zijn de gevolgen voor de kredietverstrekker?	p. 100
3	De procedures om overmatige schuldenlast aan te pakken in een notendop	p. 111
5	Het sluiten van de kredietovereenkomst vanuit economisch oogpunt: rentetarieven op de markt voor consumentenkrediet en uitsluiting van toegang tot krediet	p. 113
1	Evolutie van de rentetarieven voor consumentenkrediet	p. 115
2	Uitsluiting van toegang tot consumentenkrediet	p. 120
	Conclusie	p. 129
	Bijlage over de methodologie	p. 140

Inleiding

Na verschillende opeenvolgende crisissen (COVID, geopolitiek, energie, inflatie) verwachtten verschillende sectoren een toename van het aantal achterstallige kredieten. Sinds 2016 is er volgens de statistieken in ons land echter sprake van een gestage daling van het aantal achterstallige consumentenkredieten. De statistieken over de markt voor consumentenkrediet en de opeenvolgende hervormingen om consumenten te beschermen, lijken dan ook op meer verantwoord kredietgebruik te wijzen.

Dat is de reden waarom we dieper op deze kwestie wilden ingaan en doorgronden hoe de markt voor consumentenkrediet en de wetgeving de afgelopen jaren zijn geëvolueerd.

Consumentenkrediet staat om een aantal redenen in de schijnwerpers. De hervorming van de Europese richtlijn over consumentenkrediet werd op 12 september 2023 door het Europees Parlement goedgekeurd en moet in Belgisch recht worden omgezet. In de afgelopen maanden hebben de overheden en de pers een duidelijke interesse getoond in producten die eruitzien als consumentenkrediet, maar wettelijk gezien geen consumentenkrediet zijn (zoals 'Buy-Now-Pay-Later'). Zoals eerder vermeld, is er de laatste jaren een groeiende trend merkbaar: ondanks de opeenvolgende crisissen wijzen de statistieken op een afname van het aantal achterstallige consumentenkredieten en op een daling van de uitstaande bedragen.

Deze analyse is in een aantal opzichten bijzonder. Het gaat in eerste instantie om een kruisstudieanalyse van consumentenkrediet in België

vanuit een economisch en een juridisch perspectief, wat zelden het geval is over een dergelijk onderwerp. Ze blikt ook terug op de afgelopen tien jaar en heeft daarbij vooral oog voor economische invalshoeken. Tot slot gaat ze niet alleen uit van een studie van de literatuur, wetgeving en rechtspraak, maar baseert zich ook op statistische gegevens en gesprekken met verschillende spelers uit de sector (traditionele en sociale kredietverstrekkers, consumentenverenigingen, magistraten, advocaten enz.).

We hebben er bewust voor gekozen om deze analyse toegankelijk te maken voor iedereen die in het onderwerp is geïnteresseerd en we hebben er speciaal op toegezien om de twee disciplines binnen het bereik van het grote publiek te brengen.

De analyse is onderverdeeld in 5 hoofdstukken.

In het eerste hoofdstuk analyseren we de Europese wetgeving over consumentenkrediet, waarbij we focussen op het wetsontwerp voor de nieuwe Europese richtlijn over consumentenkrediet.

In het tweede hoofdstuk bekijken we de spelers op de markt voor consumentenkrediet (kredietverstrekkers en bemiddelaars) en de veranderingen in de soorten krediet die ze de afgelopen tien jaar hebben aangeboden. We belichten vier vormen van consumentenkrediet en twee alternatieven die onder de hervorming van de Europese richtlijn vallen.

Het derde hoofdstuk focust op consumentenkredietnemers en dan vooral op veranderingen in hun aantal en hun kenmerken (geografische uitsplitsing, sociaaleconomische variabelen).

Het vierde hoofdstuk analyseert de Belgische wetgeving voor consumentenkrediet en de opties voor consumenten die in gebreke blijven en de gevolgen daarvan.

Hoofdstuk vijf gaat dieper in op de evolutie van de rentetarieven en het maximale JKP en op het probleem van kredietuitsluiting.

Ter afsluiting van deze analyse vatten we elk hoofdstuk samen in een reeks bevindingen en aanbevelingen.

Het team van het Observatorium bedankt iedereen die aan deze analyse heeft meegewerkt: de professionals die met ons in gesprek gingen, de beheerders van verschillende databanken die onze vragen beantwoordden en de personen uit verschillende sectoren die de teksten hebben nagelezen.

Hoofdstuk

1

Consumentenkrediet: doelstellingen en uitdagingen van de nieuwe Europese richtlijn

Met deze nota willen we een stand van zaken van de Europese wetgeving op het gebied van consumentenkrediet geven. Tegelijk willen we de wetgeving tegen het licht houden en ingaan op de bevindingen die de invoering met zich bracht. Tot slot nemen we de belangrijkste krachtlijnen onder de loep van het nieuwe richtlijnvoorstel dat de Europese instellingen hebben uitgewerkt.

1 Historiek en voorbereiding¹

De belangstelling van de Europese wetgever voor consumentenkrediet is niet nieuw. Lidstatenwetgevingen op elkaar afstemmen om een interne markt tot stand te brengen, is een van de grondbeginselen van de Europese integratie. En als het gaat om vormen van consumeren zoals krediet², staat bij de Europese instanties de bescherming van consumenten en de harmonisatie van wetgeving steeds centraal.

De eerste belangrijke wetgevende stap van de Europese instellingen op het gebied van krediet dateert van de jaren 1980 met de goedkeuring van richtlijn 87/102 van 22 december 1986.³ De verdienste van deze richtlijn is dat ze de basis heeft gelegd en de beginselen heeft ingevoerd die het uitgangspunt vormen voor toekomstige wetgeving: basisdefinities die de toepassingsfeer afbakenen, verplichting om de overeenkomst

¹ D.BLOMMAERT, P. ALGRAIN, *Brève histoire du droit européen du crédit à la consommation: évolutions et perspectives*, Financial Law Institute, Universiteit Gent, januari 2022 <https://financiallawinstitute.ugent.be/wp-content/uploads/2022/01/2022-01.pdf> [online] [geraadpleegd op 4 september 2023]; E. BALATE, P. DEJEMEPPE, F. de PATOUL, *Le droit du crédit à la consommation : commentaires de la loi du 12 juin 1991 sur le crédit à la consommation*, Éditions De Boeck Université, Brussel, 1995, p. 461-470

² Artikel 100 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap en het huidige artikel 114 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, waarin het voormalige artikel 95 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap is opgenomen. Deze bepalingen vormen de grondslag voor de richtlijnen over consumentenkrediet.

³ Richtlijn 87/102/EEG van de Raad van 22 december 1986 betreffende de harmonisatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen der lidstaten inzake het consumentenkrediet, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31987L0102> [online] [geraadpleegd op 4 september 2023]

schriftelijk op te stellen, gemeenschappelijke en uniforme definitie van het jaarlijks kostenpercentage (JKP)⁴, verplichting om het JKP in reclame en in de overeenkomst te vermelden, verplichting om contractuele informatie te verstrekken over de voorwaarden voor wijziging van het JKP, mechanisme om de consument te beschermen bij terugname van het gefinancierde goed, bij een verbonden krediet, bij vervroegde terugbetaling en bij overdracht van de overeenkomst door de kredietverstrekker.

De richtlijn benadrukt ook dat lidstaten toezicht moeten houden op de activiteiten van kredietverstrekkers en bemiddelaars.

Ondanks een aantal latere wijzigingen⁵ stuitte deze richtlijn al snel op haar grenzen: er bleven verschillen tussen de nationale wetgevingen bestaan en de richtlijn was niet afgestemd op nieuwe vormen van krediet en kredietproducten die op de markt kwamen.

In de jaren 2000 probeerde de EU de lidstaatwet- en regelgeving over het aanbieden en verstrekken van kredietovereenkomsten aan consumenten verder te harmoniseren.

Tegen deze achtergrond werd richtlijn 2008/48⁶ aangenomen, met dezelfde ambitieuze hoofddoelstellingen:

- de bescherming van consumenten te waarborgen en te versterken door hen uniforme en relevante informatie en eerlijke rechten te garanderen, zowel tijdens het verleningsproces als bij de uitvoering van de overeenkomst;
- de totstandkoming te bevorderen van een interne markt voor consumentenkrediet die doelmatig, eerlijk en concurrentieel is voor zowel leveranciers als consumenten.

De richtlijn is in juni 2008 in werking getreden. Ze werd door de wet van 13 juni 2010⁷ in Belgisch recht omgezet. Door in een aantal sleuteldomeinen het principe van maximale harmonisatie op te leggen⁸, heeft de richtlijn geleid tot grote veranderingen en hervormingen in de nationale wetgeving van de lidstaten, vooral op het vlak van de verplichting om informatie aan consumenten te verstrekken.

De Europese wetgeving inzake consumentenkrediet heeft de afgelopen decennia grote veranderingen ondergaan. Ze evolueerde van onderlinge afstemming naar maximale harmonisatie.

⁴ Meer hierover in hoofdstuk 5.

⁵ Richtlijn van 2 februari 1990 betreffende de invoering van een enkele wiskundige formule voor de berekening van het JKP, de in de overeenkomst te vermelden informatie over de betalingen die de consument moet verrichten en de uitsplitsing van de totale kosten van het krediet. Richtlijn van 16 februari 1998 tot vaststelling van de manier waarop het JKP wordt berekend.

⁶ Richtlijn 2008/48/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 april 2008 inzake kredietovereenkomsten voor consumenten en tot intrekking van richtlijn 87/102/EEG van de Raad (JO L van 22 mei 2008, p. 6)

⁷ Wet van 13 juni 2010 tot wijziging van de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet, BS 21 juni 2010, p. 13250

⁸ Maximale of 'gerichte' harmonisatie

Welke conclusies kunnen we trekken nu de wetgeving bijna tien jaar in werking is en meerdere wijzigingen⁹ heeft ondergaan? Waar staan we ten opzichte van de oorspronkelijke doelstellingen?

Ter herinnering: artikel 27, lid 2, van de richtlijn vereist dat de Commissie de impact van de regelgevingskeuzes van de lidstaten op de interne markt en de consumenten beoordeelt.

In 2014 heeft de Commissie een 'mystery'-beoordeling uitgevoerd door Europese consumenten te bevragen. Ze besloot hieruit dat ze de tenuitvoerlegging van de richtlijn moest blijven volgen.¹⁰

In 2017 wees de Commissie in het 'Actieplan inzake financiële diensten voor de consument' ook op het belang om de interne markt voor consumentenkrediet uit te breiden, op de noodzaak om deze veiliger te maken en op de behoefte om te zorgen voor een betere beoordeling van de kredietwaardigheid.¹¹

In 2020 heeft de Commissie nog een verslag opgesteld over de tenuitvoerlegging van de richtlijn. Ze stelt er de belangrijkste bevindingen van de REFIT-beoordeling in voor¹² die in 2018–2019 werd uitgevoerd via bijdragen van beroepsverenigingen¹³ en openbare raadplegingen¹⁴.

De belangrijkste resultaten van de beoordeling laten toe om de tenuitvoerlegging van de richtlijn in de afgelopen tien jaar te analyseren in het licht van haar effectiviteit, efficiëntie, samenhang, relevantie en Europese toegevoegde waarde.

In 2019 publiceerde het Europees Economisch en Sociaal Comité een informatief rapport over de beoordeling van de richtlijn consumentenkrediet en in maart 2021 organiseerde het Europees Parlement een hoorzitting over de herziening van de richtlijn.

⁹ In 2011 bij richtlijn 2011/90/EU, in 2014 bij richtlijn 2014/17/EU, in 2016 bij verordening (EU) 2016/1011 en in 2019 bij verordening (EU) 2019/1243

¹⁰ Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad over de tenuitvoerlegging van richtlijn 2008/48/EG inzake kredietovereenkomsten voor consumenten, 14.5.2014, COM(2014) 259 final

¹¹ Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, de Europese Centrale Bank, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, 'Actieplan inzake financiële diensten voor de consument: Betere producten, meer keuze' (COM/2017/0139 final)

¹² Programma voor gezonde en resultaatgerichte regelgeving. Via dit programma ziet de Commissie erop toe dat de EU-wetgeving de verwachte voordelen voor burgers en bedrijven oplevert en dat tegelijk de bestaande wetgeving wordt vereenvoudigd en de administratieve rompslomp waar mogelijk wordt teruggedrongen. Het programma is bedoeld om de EU-wetgeving eenvoudiger en doelgerichter te maken en gemakkelijker om na te leven.

¹³ Open van 29 juni tot 27 juli 2018

¹⁴ Open van 14 januari tot 8 april 2019 en van 30 juni tot 6 oktober 2020

De Commissie publiceerde dan op 30 juni 2021 een voorstel voor een nieuwe richtlijn. Dat voorstel was al het onderwerp van verschillende adviezen en andere opmerkingen, onder meer van het Europees Economisch en Sociaal Comité en van de Europese Toezichthouder voor gegevensbescherming. Vervolgens was het de beurt aan het Parlement en de Raad om de wetgevende werkzaamheden aan te vatten met het oog op de goedkeuring van een nieuwe definitieve tekst die uiteindelijk richtlijn 2008/48 moet intrekken en vervangen.

Op 2 december 2022 bereikten de Raad en het Parlement een voorlopig akkoord. Dat werd hen en de vertegenwoordigers van de lidstaten die zetelen in het Comité van permanente vertegenwoordigers, ter goedkeuring voorgelegd.¹⁵ Daarna volgen de formele fasen van de goedkeuringsprocedure. De tekst die is aangenomen tijdens de interinstitutionele onderhandelingen¹⁶, is op 22 mei 2023 goedgekeurd in de commissie en de stemming in de plenaire vergadering is gepland voor de septemberzitting.¹⁷

1.1. Beoordeling en bevindingen¹⁸

In het algemeen blijkt uit deze beoordeling dat de twee nagestreefde doelstellingen – betere bescherming van de consumenten en werk maken van een eengemaakte kredietmarkt – slechts gedeeltelijk zijn verwezenlijkt.

Ze benadrukt wel dat deze doelstellingen relevant blijven, ook al is het regelgevingslandschap binnen de Unie bijzonder ongelijk.

De redenen waarom de richtlijn slechts gedeeltelijk effectief is, moeten we zoeken bij de richtlijn zelf en daarbuiten.

In eerste instantie vloeien ze voort uit de richtlijn zelf (interne redenen).

a) Te beperkt toepassingsgebied

De uitsluitingen van het toepassingsgebied waarin de richtlijn oorspronkelijk voorzag, hebben betrekking op vormen van kredietverstrekking die nu vaak worden gebruikt, maar ook op vormen van krediet die aanzienlijke schade voor de consument kunnen teweegbrengen (renteloze leningen, flitskredieten, kortetermijnleningen voor een

¹⁵ COREPER.

¹⁶ Eerste lezing

¹⁷ Revision of the Consumer Credit Directive (REFIT): [https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-new-push-for-european-democracy/file-revision-of-consumer-credit-directive-\(refit\)](https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-new-push-for-european-democracy/file-revision-of-consumer-credit-directive-(refit)) [Online] [Geraadpleegd op 4 september 2023]

¹⁸ Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad betreffende de tenuitvoerlegging van richtlijn 2008/48 inzake consumentenkrediet Advies van FinanceWatch <https://www.finance-watch.org/press-release/a-much-needed-significant-improvement-with-room-for-more/> [Online] [Geraadpleegd op 4 september 2023]

beperkt bedrag enz.). De richtlijn lijkt met andere woorden zijn beschermingsdoelstelling voorbij te schieten.

b) Onduidelijke of onnauwkeurige formulering van definities en/of bepalingen

De onnauwkeurige formulering van sommige bepalingen kan leiden tot rechtsonzekerheid omdat ze te veel ruimte voor interpretatie laten. Dit staat een uniforme toepassing in de weg. Dit geldt in het bijzonder voor de bepalingen over de basisinformatie die moet worden opgenomen in reclame, over de precontractuele informatie en over de kredietwaardigheidsbeoordelingen, waarin termen zoals 'onverwijd' en 'in voldoende aantallen' worden gebruikt.

c) Verschillen tussen de lidstaten in de omzetting van de regels voor de beoordeling van de kredietwaardigheid en een gebrek aan uniformiteit in de verzamelde kredietgegevens en de communicatie tussen databanken¹⁹

Wat de kredietwaardigheidsbeoordeling betreft, laat de richtlijn het aan de lidstaten over om de te verifiëren informatie en het besluitvormingsproces vast te stellen. Door hen op dit punt ruime beslissingsbevoegdheden te geven, laat de richtlijn de deur open voor uiteenlopende eisen en praktijken.

Bovendien bemoeilijken verschillen in de inhoud en het formaat²⁰ van kredietdatabanken binnen elke lidstaat de taak van kredietverstrekkers en ondermijnen ze de grensoverschrijdende markt.

d) Verschillen in (de zwaarte van) straffen die de lidstaten toepassen.

De meeste lidstaten gebruiken een systeem met burgerrechtelijke en administratiefrechtelijke straffen. Een aantal hanteert ook strafrechtelijke sancties. Het resultaat is een groot verschil in de soorten en de zwaarte van straffen die lidstaten toepassen voor inbreuken op de nationale bepalingen die de richtlijn omzetten.

Ten tweede zijn sommige redenen voor deze gedeeltelijke effectiviteit te vinden in marktontwikkelingen, waarop de richtlijn niet heeft geanticipeerd of niet kon anticiperen toen ze werd goedgekeurd (externe redenen).

a) De impact van digitalisering

Sinds 2008 hebben technologische en digitale ontwikkelingen de gewoonten van consumenten ingrijpend veranderd. De kredietmarkt was hierop geen uitzondering! De COVID 19-crisis heeft dit fenomeen alleen maar versterkt.

¹⁹ 'Compatibiliteit'

²⁰ Publieke of private informatie/positieve gegevens (kredietverlening) en/of negatieve gegevens (wanbetaling)

De digitale transitie heeft geleid tot nieuwe producten en nieuwe spelers op de markt (platforms of leningen tussen particulieren), waarmee richtlijn 2008/48 geen rekening hield. Hetzelfde geldt voor instrumenten om de kredietwaardigheid van consumenten te beoordelen via geautomatiseerde besluitvormingssystemen.

De impact van de digitalisering heeft ook de vraag doen rijzen of de huidige artikelen over precontractuele informatie werkbaar zijn in een uitsluitend digitale omgeving.

b) De opkomst van nieuwe producten

Deze context effende het pad voor nieuwe producten op de markt voor consumentenkrediet. Het gaat vooral om kortlopende kredieten voor beperkte bedragen en om kredieten tussen particulieren (crowdfunding/crowdlending).

Deze vallen momenteel buiten het toepassingsgebied van de richtlijn, maar wekken veel angst, gezien de specifieke risico's die ze met zich meebrengen voor consumenten en hun hoge kosten en lasten vanaf het moment van toekenning.

c) Veranderingen in het gedrag en de gewoonten van consumenten

Naast de impact van de digitalisering wees de beoordeling ook op veranderingen in de gewoonten van consumenten. Consumenten zouden meer belang hechten aan het vereenvoudigen en versnellen van het kredietverstrekkingproces dan aan de locatie of de identiteit van de kredietverstrekker.

Deze bevindingen geven stof tot nadenken over de noodzaak om de richtlijn te herzien, in het bijzonder wat betreft het toepassingsgebied en het toekenningsproces (precontractuele informatie en kredietwaardigheidsbeoordeling).

Met deze herziening wil de Commissie de oorspronkelijke doelstellingen van richtlijn 2008/48 voortzetten en consolideren.

1.2. Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie betreffende consumentenkrediet²¹

De voorgestelde richtlijn is bedoeld om richtlijn 2008/48/EG in te trekken en te vervangen. Om echter haar impact op de bestaande nationale wetgeving te beperken,

²¹ COM (2021) 347 final 2021/0171 (COD), 30 juni 2021

Tekst aangenomen tijdens de interinstitutionele onderhandelingen van de eerste lezing, goedgekeurd in de commissie op 22 mei 2023, ter stemming voorgelegd aan de plenaire vergadering [https://www.europarl.europa.eu/RegData/commissions/imco/inag/2023/04-26/IMCO_AG\(2023\)746917_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/commissions/imco/inag/2023/04-26/IMCO_AG(2023)746917_EN.pdf) [Online] [Geraadpleegd op 4 september 2023]

zijn veel elementen van richtlijn 2008/48/EG behouden, zodat het minder moeite vraagt om zich in regel te stellen.

De richtlijn is bedoeld als een instrument om te komen tot een volledige harmonisatie in de domeinen die ze behandelt. Voor sommige aangelegenheden laat ze de lidstaten wel wat reglementaire speelruimte.

a) Uitbreiding van het toepassingsgebied (artikel 2)

De richtlijn handhaaft een systeem van volledige en gedeeltelijke uitsluiting.

De belangrijkste herziening betreft de uitbreiding van het toepassingsgebied van de richtlijn om bepaalde soorten overeenkomsten te dekken die niet binnen het toepassingsgebied van richtlijn 2008/48 vielen.

Het gaat onder meer om kredieten tot 100.000 euro in plaats van tot 75.000 euro. De richtlijn is ook van toepassing op contracten die dit bedrag van 100.000 euro overschrijden wanneer die niet gewaarborgd zijn en ze het financieren van de renovatie van een woning tot doel hebben.

Ze voorziet ook in een gedeeltelijke uitsluitingsregeling voor de volgende producten:

- kredieten voor een totaalbedrag van minder dan 200 euro;
- geoorloofde debetstanden terug te betalen binnen één maand;
- rente- en kosteloze kredietovereenkomsten;
- kredieten die binnen drie maanden moeten worden terugbetaald, met verwaarloosbare kosten.

Uit de overwegingen van de richtlijn²² blijkt dat de wetgever alle nieuwe digitale financiële instrumenten die vallen onder het 'Buy Now Pay Later'-principe²³, in de regelgeving wil opnemen. Met deze alternatieve betalingsmethode kun je je aankopen later betalen. Deze formule kan op heel wat extra bijval rekenen nu de e-commerce boomt. De fintechondernemingen die in deze sector actief zijn, varen er dan ook wel bij.²⁴

Participatief krediet²⁵ valt ook onder het toepassingsgebied van de richtlijn. Een aantal bepalingen zijn op deze kredietdiensten van toepassing wanneer die aan projecthouders worden verstrekt die consumenten zijn.

²² Overweging (15 C) van het voorstel.

²³ BNPL. We verwijzen naar hoofdstuk 2, punt 5.1 voor meer informatie over dit onderwerp.

²⁴ Klarna, Afterpay, Sezzle enz.

²⁵ We verwijzen naar hoofdstuk 2, punt 4.3 voor meer informatie over dit onderwerp.

Participatief krediet of crowdfunding/crowdlending verwijst naar een uitwisseling van fondsen tussen mensen via een online platform buiten de institutionele financiële circuits met als doel een project te financieren.

Deze vorm van financiering wordt steeds aantrekkelijker voor consumenten. Verordening 2020/1503²⁶ betreffende Europese crowdfundingdienstverleners voor bedrijven sluit crowdfundingdiensten uit, in het bijzonder crowdfundingdiensten die de kredietverlening aan consumenten vergemakkelijken.

De richtlijn is dan ook bedoeld als aanvulling op de verordening. Ze wil deze uitsluiting ongedaan maken door de richtlijn ook te laten gelden voor crowdfundingkredietdiensten, wanneer een consument krediet wenst te verkrijgen via een crowdfundingkredietdienstverlener.

De volgende vormen blijven wel buiten het toepassingsgebied van de richtlijn:

- al dan niet door een hypotheek of vergelijkbare zekerheid gedekte kredieten voor het verwerven of behouden van eigendomsrechten op een grond of een bestaand of gepland gebouw;
- overeenkomsten gesloten voor het op continue basis leveren van diensten of gelijksoortige goederen, waarvoor de consument de kosten van de diensten of goederen betaalt zolang deze worden geleverd.²⁷ Het gaat hierbij onder andere om verzekeringscontracten.
- leasecontracten waarbij de verplichting om het voorwerp van het contract te kopen niet in het contract zelf of in een afzonderlijk contract is opgenomen;
- kredietovereenkomsten waarbij de consument wordt gevraagd om als zekerheid voor de schuld een voorwerp aan de kredietverstrekker te bezorgen. Het gaat hier om kredietovereenkomsten toegestaan door pandjeshuizen in toepassing van de wet van 30 april 1848 "op de herinrichting van de bergen van barmhartigheid", ofwel de pandjeshuizen.

b) Uitbreiding en vernieuwing van de maatregelen die de consument beschermen

In het licht van de doelstelling om consumenten een hoog en optimaal niveau van bescherming te garanderen, voorziet de nieuwe richtlijn in:

- een uitbreiding van enkele bestaande bepalingen, o.a. wat betreft de informatie die voorafgaand aan het sluiten van de overeenkomst moet worden verstrekt;
- de goedkeuring van nieuwe maatregelen om de regelgeving tot bepaalde praktijken uit te breiden;

²⁶ Verordening (EU) 2020/1503 van het Europees Parlement en de Raad van 7 oktober 2020 betreffende Europese crowdfundingdienstverleners voor bedrijven en tot wijziging van Verordening (EU) 2017/1129 en Richtlijn (EU) 2019/1937 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32020R1503> [online] [geraadpleegd op 14 mei 2022]

²⁷ Uitsluiting die voortvloeit uit de definitie van een kredietovereenkomst in artikel 3 (3) van de richtlijn.

- het uitwerken van verantwoorde kredietpraktijken en sociale maatregelen om overmatige schuldenlast te voorkomen.

Verplichting om aan consumenten kosteloos informatie te verstrekken (artikel 5)

Met deze bepaling breidt de richtlijn de informatieplicht uit door op te leggen dat de informatie die in de verschillende fasen van het sluiten en uitvoeren van de kredietovereenkomst aan consumenten wordt verstrekt, kosteloos moet zijn.

Reclame en marketing voor kredietovereenkomsten (artikels 7 en 8)

Artikel 7 zet de algemene beginselen uiteen over reclame en marketing voor kredietovereenkomsten en crowdfundingkredietdiensten. Het vereist dat alle reclame- en marketingcommunicatie voor kredietovereenkomsten eerlijk, duidelijk en niet misleidend is. Het verbiedt ook bewoordingen die bij de consument valse verwachtingen kunnen wekken over de beschikbaarheid en de kosten van het krediet.

Artikel 8 bepaalt de vorm en inhoud van de informatie die in reclame moet worden opgenomen wanneer daarin een rentetarief of cijfers over de kosten van het krediet worden vermeld. Het neemt in grote lijnen de inhoud van artikel 4 van richtlijn 2008/48/EG over.

De basisinformatie heeft betrekking op de belangrijkste kenmerken van het krediet (vaste of variabele debetrentevoet, totaal kredietbedrag, JKP, eventueel de duur van de overeenkomst, het totaal te betalen bedrag en het bedrag van de afbetalingstermijnen, de contante prijs en het bedrag van het voorschot in geval van een krediet in de vorm van uitstel van betaling).

In bepaalde specifieke en gerechtvaardigde gevallen, wanneer het met de drager die wordt gebruikt om de informatie die in de advertentie moet worden opgenomen mee te delen, niet mogelijk is om deze informatie visueel te verstrekken (bijvoorbeeld bij radioreclame), moet deze informatie worden beperkt om een overdaad aan informatie en onnodige lasten te vermijden. Deze vrijstelling geldt vooral voor de vermelding van het totale verschuldigde bedrag en het bedrag van de afbetalingstermijnen, en voor de vermelding van de contante prijs en het bedrag van de voorschotten in geval van krediet in de vorm van uitstel van betaling. Deze bepalingen vormen een aanvulling op de verplichtingen van richtlijn 2002/65/EG betreffende de verkoop op afstand van financiële diensten aan consumenten en richtlijn 2005/29/EG betreffende oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten op de interne markt.

Maatregelen in verband met de informatie die voorafgaand aan het sluiten van de overeenkomst moet worden verstrekt (artikels 9 tot en met 13)

De richtlijn breidt de precontractuele informatieplicht van de aanbieder uit. Ze verplicht kredietgevers en kredietbemiddelaars om de informatie over kredietovereenkomsten permanent en te allen tijde op papier of op een andere duurzame drager beschikbaar te stellen.

Deze verplichting geldt wanneer communicatiemiddelen op afstand worden gebruikt.

De algemene informatie die onder deze bepaling valt, omvat:

- het doel en de mogelijke duur van het krediet;
- economische elementen (soorten voorgestelde rentetarieven en hun gevolgen, een representatief voorbeeld van de totale kosten van het krediet en het JKP, kosten die niet in de totale kosten van het krediet zijn opgenomen, de verschillende terugbetalingsvoorwaarden);
- voorwaarden voor vervroegde terugbetaling en het herroepingsrecht;
- verplichte nevendiensten;
- een algemene waarschuwing voor de mogelijke gevolgen van wanbetaling.

Hoewel kredietgevers en kredietbemiddelaars nog steeds verplicht zijn om consumenten gepersonaliseerde precontractuele informatie te verstrekken op basis van het SECCI-formulier²⁸, voegt artikel 10 van de richtlijn de vereiste toe voor een nieuw formulier met de naam '*Europese standaardinformatie inzake consumentenkrediet*'.²⁹ Dit één pagina tellende bestand moet de belangrijkste kenmerken van het krediet in kwestie beschrijven en moet door de kredietverstrekker of bemiddelaar samen met het SECCI-formulier aan de consument worden bezorgd.

In vergelijking met het SECCI-formulier bevat dit bestand slechts een paar gegevens: het totale kredietbedrag, de duur van de overeenkomst, de debetrentevoet(en), het JKP, eventueel het gefinancierde product of de gefinancierde dienst en de contante prijs ervan en ten slotte de kosten bij een betalingsachterstand. De consumenten kunnen zo in één oogopslag alle essentiële informatie over de voorgestelde kredietovereenkomst zien, zelfs op het scherm van een mobiele telefoon.

Tot slot is het ook de bedoeling dat kredietverstrekkers en bemiddelaars verplicht worden om consumenten te informeren, wanneer het toegezonden kredietaanbod het resultaat is van profilering of van een vorm van geautomatiseerde verwerking van persoonsgegevens.

²⁸ Europese standaardinformatie inzake consumentenkrediet

²⁹ Bijlage II van het voorstel voor een richtlijn

Verplichting om de kredietwaardigheid van de consument te beoordelen (artikels 18–19)

Het beginsel om de kredietwaardigheid te beoordelen dat al in richtlijn 2008/48 was vastgelegd, wordt in het nieuwe voorstel verplicht. De kredietverstrekker of aanbieder van een crowdfundingkredietdienst moet grondig nagaan of de consument in staat is om het krediet terug te betalen.

- Ze moeten hierbij rekening houden met het belang van de consument
- en zich op het volgende baseren.
 - Relevante en nauwkeurige informatie over de inkomsten en uitgaven van de consument
 - en over andere noodzakelijke en evenredige financiële en economische omstandigheden (bewijs van inkomsten, bronnen van terugbetaling, informatie over financiële activa en passiva),
- zonder verder te gaan dan wat strikt noodzakelijk is om de beoordeling uit te voeren.

De nieuwe richtlijn specificeert op basis van welke informatie de kredietverstrekker de kredietwaardigheid moet beoordelen en hoe deze informatie moet worden geverifieerd en gecontroleerd.

De bepaling schrijft ook voor dat krediet aan consumenten moet worden verleend als uit het resultaat van de kredietwaardigheidsbeoordeling blijkt dat de verplichtingen die uit de kredietovereenkomst voortvloeien waarschijnlijk zullen worden nagekomen, in overeenstemming met de voorwaarden van de overeenkomst, tenzij in specifieke en gerechtvaardigde omstandigheden.

Wanneer kredietwaardigheidsbeoordelingen gebaseerd zijn op geautomatiseerde verwerking, zoals profilering, hebben consumenten bovendien het recht om:

- menselijke tussenkomst van de kredietverstrekker te vragen en te krijgen, samen met een redelijke uitleg over de kredietwaardigheidsbeoordeling;
- hun standpunt bekend te maken en de beoordeling in twijfel te trekken.

Artikel 19 bepaalt dat bij grensoverschrijdend krediet elke lidstaat moet garanderen dat kredietverstrekkers uit andere lidstaten op niet-discriminerende basis toegang hebben tot de gegevensbanken die op zijn grondgebied worden gebruikt om de kredietwaardigheid van consumenten te beoordelen

Maatregelen inzake financiële educatie en ondersteuning van consumenten met financiële problemen (artikels 34–36)

Hoofdstuk XI van de richtlijn is gewijd aan de bevordering van financiële educatie en ondersteunings- en adviesmaatregelen voor consumenten met financiële problemen.

▪ Financiële educatie (artikel 34)

De lidstaten moeten maatregelen bevorderen om consumenten voor te lichten over verantwoord lenen en schuldbeheer, in het bijzonder wat consumentenkrediet betreft. Dit houdt in dat via digitale instrumenten duidelijke, algemene informatie over het kredietverstrekkingproces beschikbaar moet worden gesteld om consumenten door het proces te leiden, zeker als die voor het eerst een krediet afsluiten.

De lidstaten moeten ook informatie verstrekken over de begeleiding die consumentenorganisaties en nationale autoriteiten aan consumenten kunnen geven.

Deze maatregel belet niet dat overheden nog extra financiële educatiemaatregelen mogen doorvoeren.

▪ Achterstallige betalingen en respijtmateregelen (artikel 35)

De richtlijn verplicht kredietverstrekkers om een beleid en procedures in te voeren voor het heronderhandelen van overeenkomsten voor consumenten met financiële problemen, alvorens een rechtsvordering in te leiden.

In de bepaling worden de mogelijke respijtmateregelen uiteengezet:

- een totale of gedeeltelijke herfinanciering van de overeenkomst;
- een aanpassing van de clausules en/of voorwaarden van de overeenkomst zoals een verlenging van de duur van de overeenkomst, wijziging van het soort overeenkomst, aanpassing van het rentetarief, uitstel van betaling of gedeeltelijke terugbetaling.

▪ Schuldadviesdiensten aan personen met schuldenlast (artikel 36)

De richtlijn roept de lidstaten ook op om schuldadviesdiensten beschikbaar te stellen van de consumenten, zodat ze persoonlijke bijstand kunnen krijgen.

Afgezien van het effect van de gewenste uitbreiding van het toepassingsgebied, handhaaft het nieuwe voorstel in wezen de beginselen en grondslagen vastgelegd en ondersteund in richtlijn 2008/48. In ieder geval is het nieuwe voorstel erop gericht de maatregelen ter bescherming van de consument uit te breiden en dit niet alleen op precontractueel niveau, maar ook op een innovatieve manier op preventief en educatief niveau. Tot slot wijzen we erop dat op het moment dat we deze bijdrage schrijven, de tekst van het voorstel in handen is van het Europees Parlement en tijdens de septemberzitting ter stemming aan de plenaire vergadering³⁰ wordt voorgelegd.

³⁰ Revision of the Consumer Credit Directive (REFIT): [https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-new-push-for-european-democracy/file-revision-of-consumer-credit-directive-\(refit\)](https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-new-push-for-european-democracy/file-revision-of-consumer-credit-directive-(refit)) [Online] [Geraadpleegd op 4 september 2023]

Hoofdstuk

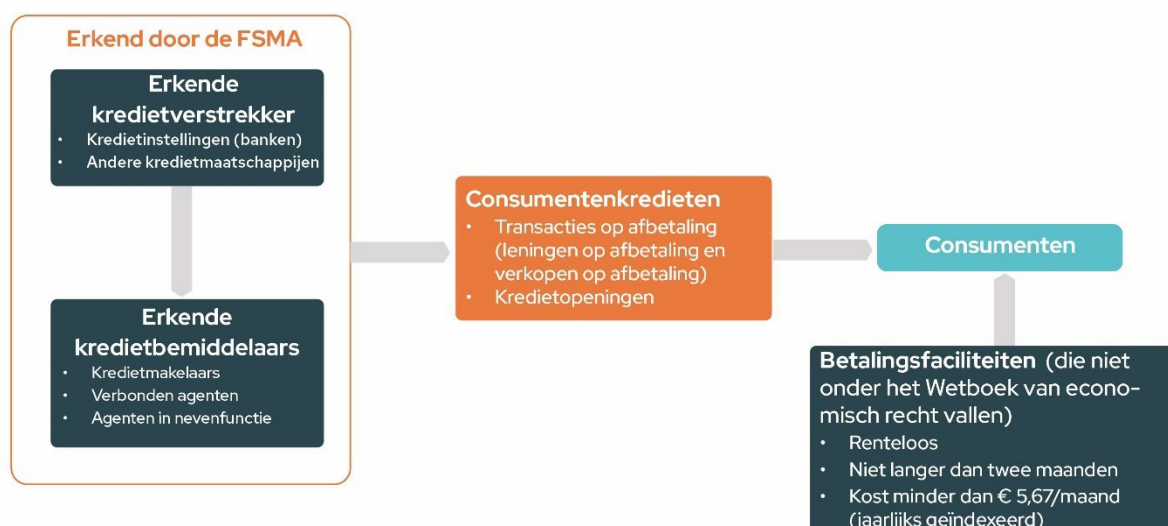
2

Overzicht consumentenkredietaanbod: spelers en producten

Voor we het aanbod van consumentenkrediet analyseren, moeten we ingaan op de belangrijkste Belgische spelers en hun rol. Daarnaast moeten we het ook hebben over een concurrent voor consumentenkrediet: de betalingsfaciliteit.

Er zijn twee soorten aanbieders van consumentenkrediet: kredietverstrekkers en bemiddelaars (zie schema 1). Ze hebben verschillende verplichtingen (zie Boek VII van het Wetboek van economisch recht): ze moeten door de FSMA erkend zijn om hun diensten in België te mogen aanbieden, de consument informeren en adviseren, informatie inwinnen over de consument en zijn kredietwaardigheid beoordelen om er zeker van te zijn dat hij of zij in staat is om het krediet terug te betalen, of het krediet weigeren wanneer de persoon geregistreerd is bij de Centrale voor kredieten aan particulieren voor een wanbetaling³¹ van minstens 1000 euro.

Schema 1: Spelers op de markt voor consumentenkrediet en concurrerende producten in België

³¹ Voor consumentenkrediet en/of hypothecair krediet met een roerende bestemming.

We moeten een onderscheid maken tussen kredietverstrekkers en bemiddelaars.

Kredietverstrekkers bieden zelf krediet aan. In België zijn er erkende kredietverstrekkers voor consumentenkrediet naar Belgisch recht en buitenlandse kredietverstrekkers die actief of gevestigd zijn in België. Kredietverstrekkers zijn kredietinstellingen (= banken) en andere kredietmaatschappijen (niet-bancaire kredietverstrekkers of kredietverstrekkers die enkel online actief zijn).

Bemiddelaars kunnen de zoektocht naar krediet van kredietnemers vereenvoudigen en kunnen het voor kredietverstrekkers gemakkelijker maken om klanten te vinden. Ze fungeren dus als bemiddelaar tussen consumenten en kredietverstrekkers.

Er zijn drie soorten bemiddelaars:

- kredietmakelaars die producten van verschillende kredietverstrekkers aanbieden;
- verbonden agenten die banden hebben met één kredietverstrekker of met meerdere kredietverstrekkers die tot dezelfde groep behoren;
- agenten in nevenfunctie zijn bemiddelaars met als hoofdactiviteit de verkoop van niet-financiële goederen en diensten.

Daarnaast zijn er ook betalingsfaciliteiten, die we als een alternatief voor consumentenkrediet beschouwen. Ze zijn niet onderworpen aan dezelfde wettelijke verplichtingen als consumentenkrediet van erkende kredietverstrekkers en bemiddelaars. De aanbieders hebben bijvoorbeeld geen FSMA-erkenning nodig om deze betaaloplossing aan te bieden. Hierna de kenmerken van betalingsfaciliteiten: geen rente, de afbetaling moet binnen de twee maanden gebeuren en de kosten moeten minder dan 5,67 euro per maand bedragen (dit bedrag wordt jaarlijks geïndexeerd en in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd).³²

Deze analyse van de huidige staat van consumentenkrediet is in vier delen opgesplitst.

Eerst kijken we naar het aantal kredietverstrekkers en bemiddelaars om te zien hoe de markt voor consumentenkrediet is opgedeeld en hoe deze is geëvolueerd.

Vervolgens bekijken we de twee soorten consumentenkrediet die deze erkende kredietverstrekkers aanbieden (verrichtingen op afbetaling: lening op afbetaling, verkoop op afbetaling en kredietopening).³³ Daarna analyseren we de uitstaande overeenkomsten en bedragen van de verschillende producten per soort kredietverstrekker.

³² Artikel VII.3, §2 van het Wetboek van economisch recht

³³ Leasing is een andere vorm van krediet die in België wordt aangeboden. Die behandelen we echter niet in deze analyse omdat het gebruik ervan beperkt is en het juridisch belang ervan gering.

We analyseren ook de wanbetalingen die met deze producten gepaard gaan. Zo kunnen we een beeld schetsen van de risico's die aan de verschillende vormen van krediet verbonden zijn.

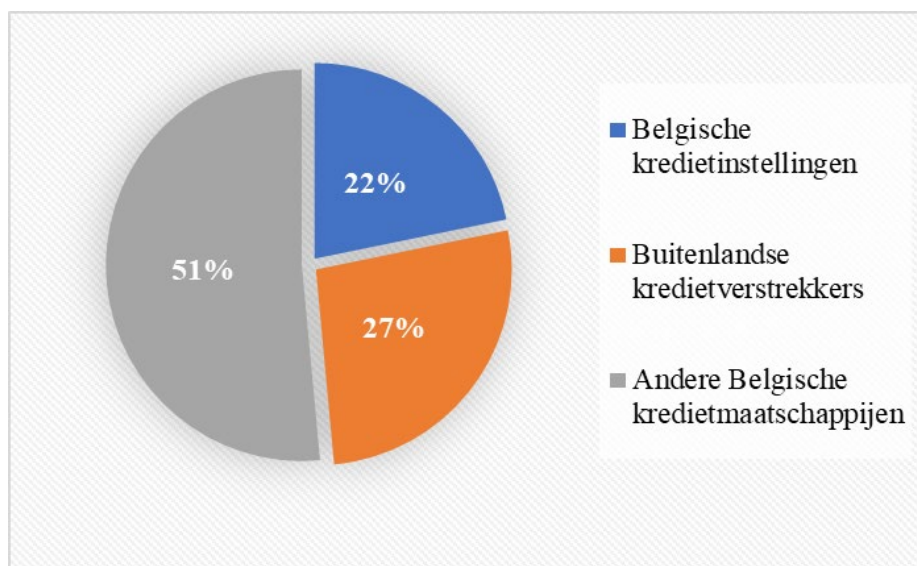
Tot slot analyseren we zes producten om een compleet beeld van de markt te geven. Vier ervan zijn vormen van consumentenkredieten (sociaal krediet, groene leningen, participatief krediet of crowdfunding/crowdlending en de hergroepering van kredieten). Twee andere producten kunnen worden beschouwd als alternatieven voor consumentenkrediet (Buy-Now-Pay-Later en private lease). We gaan bij elk punt in op de historie, de aanbieders, de doelgroep, het doel, de evolutie van de toekenning en de bijbehorende wanbetalingen.

1

Aantal aanbieders van consumentenkrediet

Eerst kijken we naar het aantal kredietverstrekkers en bemiddelaars om een beeld te schetsen van het consumentenkredietaanbod in België.

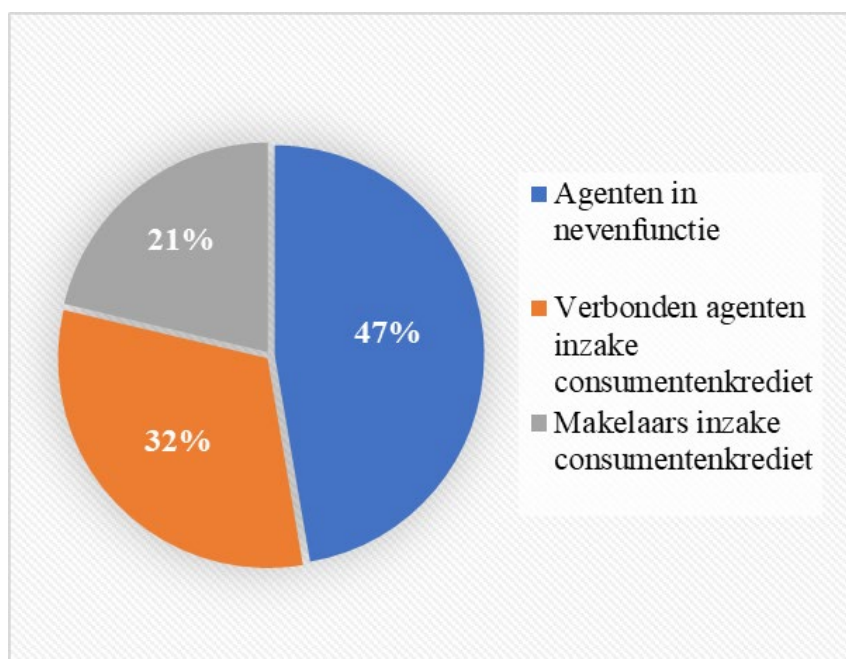
Grafiek 1: Uitsplitsing van de soorten erkende verstrekkers van consumentenkrediet in België (stand van zaken op 28 juli 2023)

Bron: FSMA, lijst van consumentenkredietverstrekkers

Op 28 juli 2023 waren 101 kredietverstrekkers voor consumentenkrediet bij de FSMA geregistreerd (zie grafiek 1). De overgrote meerderheid van de kredietverstrekkers in België valt onder Belgisch recht (73%). Buitenlandse spelers blijven dus in de minderheid op deze markt, ook al vertegenwoordigen ze iets meer dan een kwart van de aanbieders. Onder de kredietverstrekkers naar Belgisch recht zijn er meer niet-bancaire kredietmaatschappijen (52) dan kredietinstellingen (22).

Grafiek 2: Uitsplitsing van de soorten erkende bemiddelaars inzake consumentenkrediet in België (stand van zaken op 28 juli 2023)

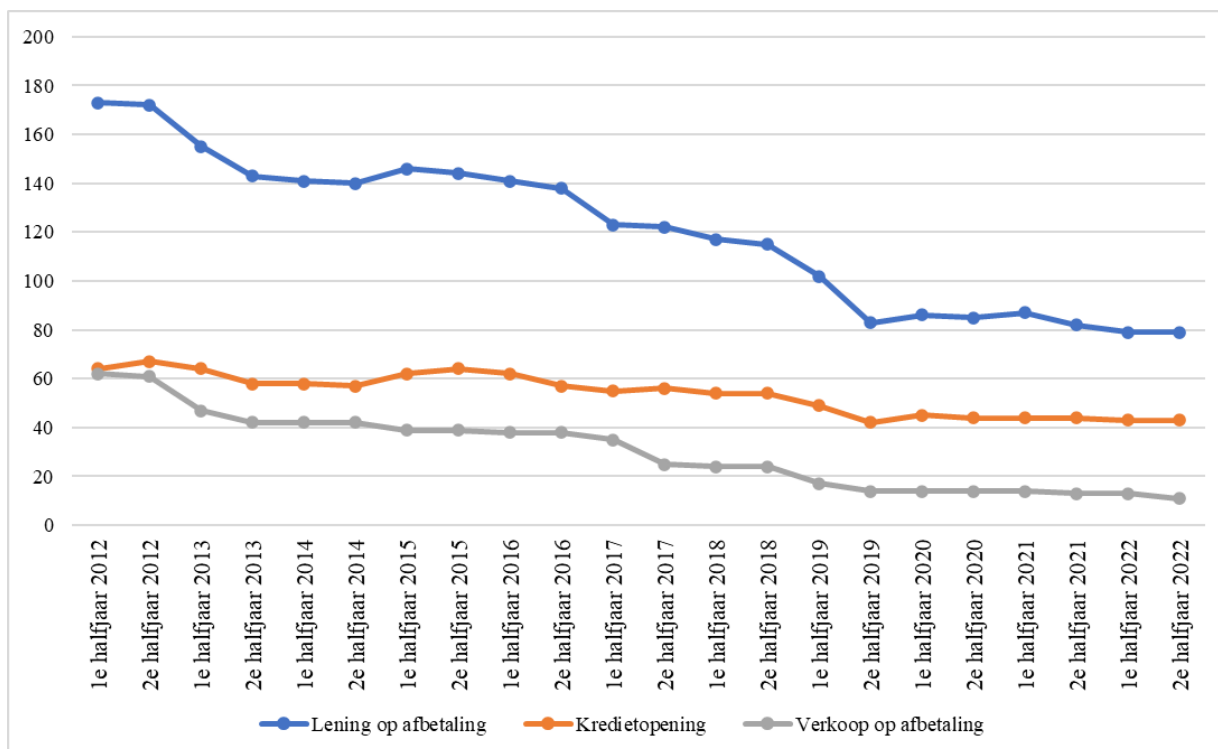

Bron: FSMA, register van bemiddelaars inzake consumentenkrediet

In België waren er op 28 juli 2023 5432 erkende bemiddelaars (zie grafiek 3). 47% van de bemiddelaars inzake consumentenkrediet zijn agenten in nevenfunctie, 32% zijn verbonden agenten en 21% zijn makelaars.

We hebben geen gegevens over de evolutie van het aantal bemiddelaars. De halfjaarlijkse enquête van de FOD Economie verschaft ons echter informatie over het aantal aangevers, d.w.z. het aantal kredietverstrekkers die tijdens het halfjaar een krediet hebben verleend. Grafiek 3 laat zien dat het aantal aangevers van alle vormen van kredieten sinds 2012 sterk is gedaald.

Grafiek 3: Halfjaarlijkse evolutie van het aantal aangevers per kredietvorm (2012-2022)

Bron: gegevens beschikbaar op Statbel, enquête over consumentenkrediet van de FOD Economie

Hier zijn verschillende mogelijke verklaringen voor.

- Aangezien sommige kredietverstrekkers banken zijn, kan deze daling worden verklaard door de daling van het aantal kredietinstellingen als gevolg van de hogere kosten van de banksector en de strengere wetgeving sinds de crisis van 2008.

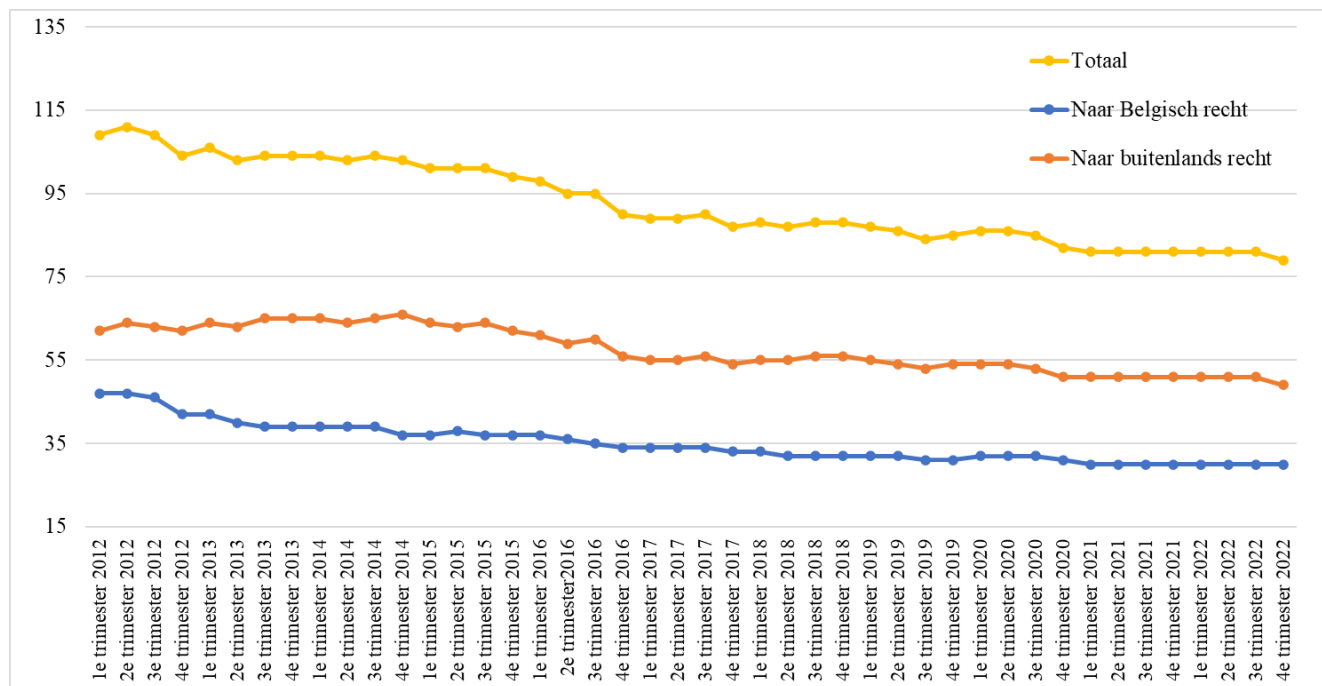
De afgelopen 9 jaar is het aantal kredietinstellingen in België sterk gedaald, zoals blijkt uit grafiek 4. In juni 2012 telde ons land 111 banken. Dit aantal daalde naar 79 in december 2022. Deze daling geldt zowel voor kredietinstellingen naar Belgisch recht als naar buitenlands recht.

Een evolutie in de structuur van de banksector kan deze verandering verklaren. De kosten in de sector zijn de afgelopen jaren gestaag gestegen door de digitalisering en de strengere wetgeving. Kleinere spelers in de bankwereld moeten hierdoor soms sluiten of fuseren met andere groepen om schaalvoordelen te behalen. Deze trend geldt niet alleen voor België, maar is in de hele eurozone terug te vinden.³⁴ Bovendien moedigt de Europese Centrale Bank een zekere mate van consolidatie aan in de

³⁴ Europese Centrale Bank. (april 2022). Financial integration and structure in the Euro Zone, hoofdstuk 2.1., beschikbaar op <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/fie/ecb.fie202204~4c4f5f572f.en.pdf>

banksector, zodat onrendabele kredietinstellingen de markt verlaten zonder de stabiliteit van het systeem aan te tasten. Deze aanmoediging gaat natuurlijk gepaard met bepaalde voorwaarden die een gezonde concurrentie garanderen. Het moet ook een marktproces zijn en geen gedwongen actie.

Grafiek 4: Evolutie per kwartaal van het aantal geregistreerde kredietinstellingen in België (2012-2022)

Bron: NBB

- Een andere verklaring kan liggen in de nieuwe licentievoorwaarden voor toegang tot het beroep van consumentenkredietbemiddelaar.

Sinds 1 november 2015 is de FSMA verantwoordelijk voor de erkenning van bemiddelaars inzake consumentenkrediet. Voor de bemiddelaars was voorzien in een overgangperiode tot 30 april 2017. Door deze nieuwe regelingen is de toegang tot het beroep van bemiddelaar moeilijker geworden, wat tot een daling van het aantal bemiddelaars kan leiden. Sommige kredietverstrekkers die voor hun kredietproductie afhankelijk zijn van bemiddelaars, kunnen indirect impact van deze hervorming ondervinden. We hebben echter geen cijfers over de evolutie van het aantal bemiddelaars om deze hypothese te staven.

2

Uitsplitsing van de consumentenkredietmarkt volgens kredietverstrekkers

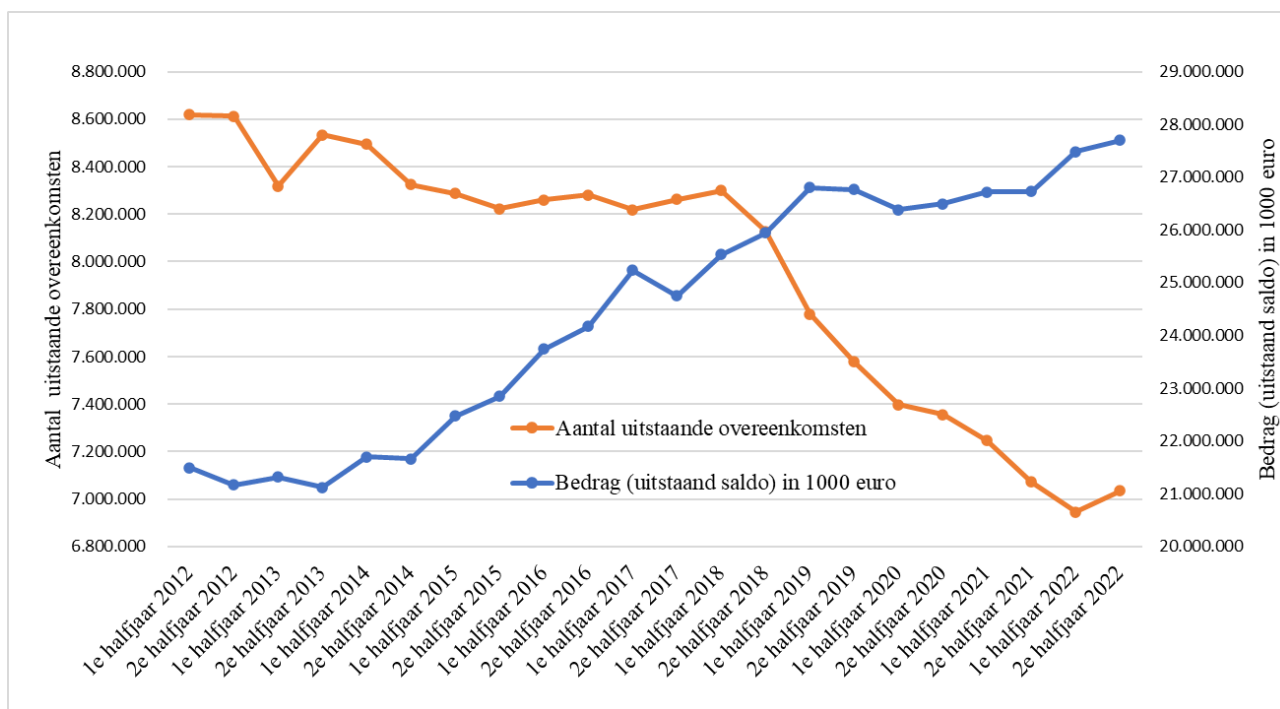
Nu we meer weten over de spelers op de markt voor consumentenkrediet, is het de moeite waard om te kijken hoe deze markt de afgelopen tien jaar is geëvolueerd. We kijken naar hoe de totale markt voor consumentenkrediet verdeeld is tussen banken en andere kredietbedrijven. Daarnaast focussen we op twee specifieke productmarkten: verrichtingen op afbetaling (leningen en verkopen op afbetaling) en kredietopeningen.

Er zijn twee gegevensbronnen over het aantal overeenkomsten en de bedragen van consumentenkrediet in België: gegevens van de Centrale voor kredieten aan particulieren (CKP) van de Nationale Bank en gegevens van een FOD Economie-enquête onder erkende kredietverstrekkers die beschikbaar zijn op Statbel. De gegevens van de CKP zijn in de eerste plaats bedoeld voor kredietverstrekkers. Die moeten deze gegevens raadplegen bij het toekennen van kredieten. De gegevens van de FOD Economie zijn bedoeld als databank voor statistische analyse. Daarom hebben we ervoor gekozen om de gegevens van de enquête van de FOD Economie te gebruiken om de evolutie van kredietovereenkomsten en de bedragen ervan te analyseren. We gebruiken de CKP-gegevens om in de volgende punten de wanbetalingen bij de verschillende vormen van krediet te analyseren.

Daarnaast kunnen we de kredietmarkt ook analyseren door te kijken naar uitstaande kredieten (kredieten met lopende overeenkomsten) en/of naar de kredietproductie (het aantal nieuw toegekende kredieten gedurende een bepaalde periode, uitgedrukt per jaar of per halfjaar). Om overbodige analyses te vermijden, kijken we alleen naar de uitstaande markt voor consumentenkrediet. Uitstaande kredieten zijn minder onderhevig aan economische cycli. Daarom vinden we dat deze indicator beter geschikt is voor een langetermijnanalyse dan de productie.

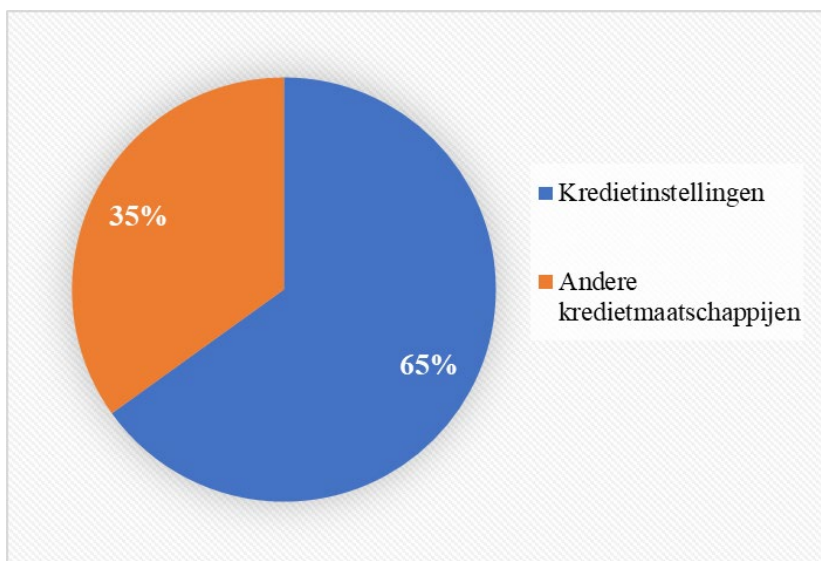
2.1. Marktoverzicht

Grafiek 5: Evolutie van de uitstaande consumentenkredietovereenkomsten en van de bedragen van deze uitstaande kredieten (2012-2022)

Bron: gegevens beschikbaar op Statbel, enquête over consumentenkrediet van de FOD Economie

In grafiek 5 is te zien dat het aantal uitstaande consumentenkredietovereenkomsten vanaf de tweede jaarhelft van 2014 tot de eerste jaarhelft van 2022 daalt (-18%). Vanaf de eerste jaarhelft van 2019 zien we een versnelling van die daling. De bedragen van de uitstaande overeenkomsten stijgen dan weer sinds de tweede jaarhelft van 2014 tot de tweede jaarhelft van 2022 (+28%, wat overeenkomt met +1%, wanneer we rekening houden met de inflatie). Volgens het jaarverslag 2021 van de BVK kunnen lage rentetarieven deze stijging verklaren, evenals de stijging van de prijs van de investeringen of goederen in kwestie. We zien ook een kentering in 2019, met een stabilisatie in de bedragen van uitstaande overeenkomsten en vervolgens een stijging in 2022. Dit heeft alles te maken met de COVID 19-crisis.

Grafiek 6: Uitsplitsing van uitstaande consumentenkredietovereenkomsten naar erkende kredietverstrekkers (tweede jaarhelft van 2022)

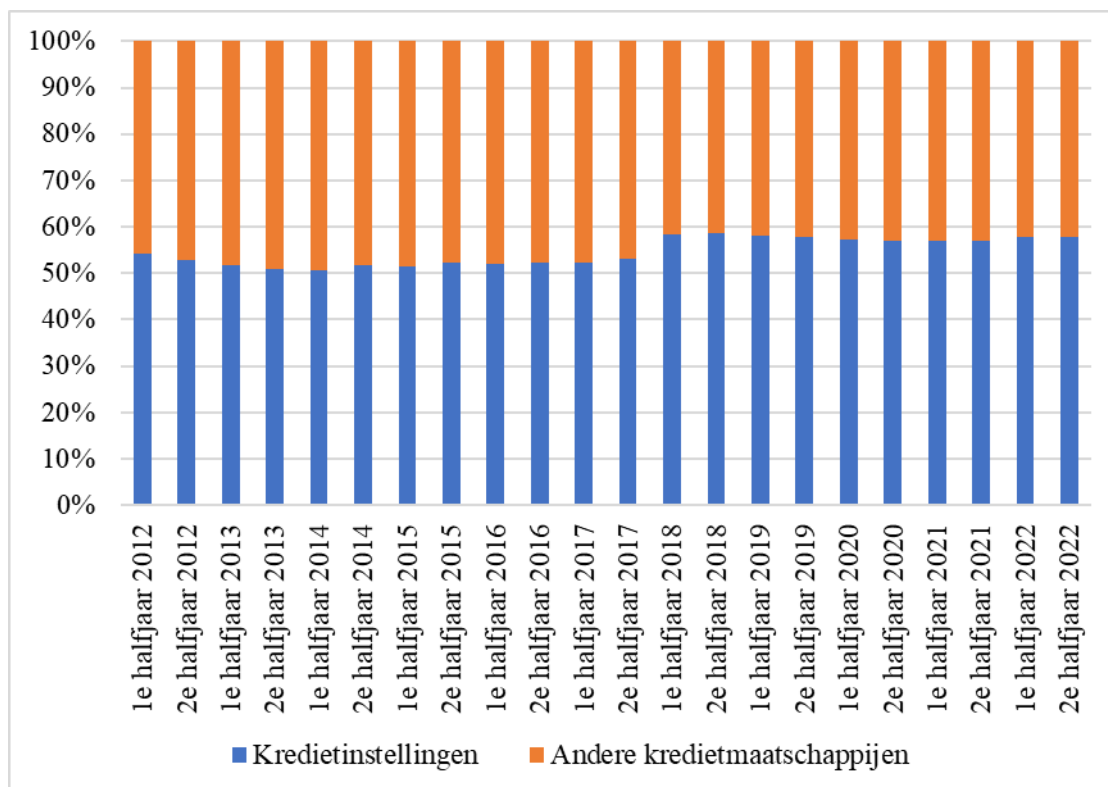
Bron: gegevens beschikbaar op Statbel, enquête over consumentenkrediet van de FOD Economie

Ondanks hun dalende aantal blijven kredietinstellingen de belangrijkste spelers op de markt voor consumentenkrediet. Zij zijn goed voor 65% van de uitstaande consumentenkredietovereenkomsten in de tweede jaarhelft van 2022 (zie grafiek 6). Dit komt door hun sterke dominantie op de markt voor kredietopeningen (zie punt 1.2.3).

Het marktaandeel van de banken in termen van overeenkomsten is vrijwel constant gebleven. Het bedroeg 63% in de eerste jaarhelft van 2011, daalde vervolgens naar 59% in de tweede jaarhelft van 2012 en steeg weer langzaam tot de tweede jaarhelft van 2022.

In termen van de bedragen van de consumentenkredietovereenkomsten domineren kredietinstellingen ook, maar in mindere mate (zie grafiek 7). In de eerste jaarhelft van 2011 bedroeg het marktaandeel van de kredietinstellingen 59% voor de bedragen van kredietovereenkomsten. Dat daalde naar 51% in de eerste jaarhelft van 2014, om vervolgens weer te stijgen tot de tweede jaarhelft van 2018. Daarna bleef het stabiel op 58% tot 2022.

Grafiek 7: Uitsplitsing van de uitstaande saldi naar type kredietverstrekker (2012-2022)

Bron: gegevens beschikbaar op Statbel, enquête over consumentenkrediet van de FOD Economie

Banken blijven de consumentenkredietmarkt domineren. Omdat alle kredietverstrekkers zich aan dezelfde regels moeten houden, komen er weinig nieuwe spelers op de markt, in tegenstelling tot andere financiële diensten (zoals het beheer van financiële activa). Het publiek op de Belgische markt blijft trouw aan de traditionele aanbieders van consumentenkrediet.

2.2. De markt van verrichtingen op afbetaling

Verrichtingen op afbetaling omvatten twee soorten krediet: leningen en verkopen op afbetaling.³⁵

Een lening op afbetaling is een lening met een vaste duur en vaste maandelijkse aflossingen. Deze vorm van krediet kan voor elk doel worden gebruikt. De begunstigde hoeft niet noodzakelijk de bestemming van het voorgeschooten bedrag te rechtvaardigen, hoewel de behoeften van de begunstigde altijd worden beoordeeld in

³⁵ De definities in deze notitie zijn bedoeld voor economische analyse, dus gebruiken we de definities gelinkt aan de gebruikte databanken. Er wordt ook een onderscheid gemaakt tussen verbonden en geormerkte leningen, maar zover gaan we niet.

de precontractuele fase. De terugbetalingstermijn en -datum moeten vooraf worden overeengekomen.

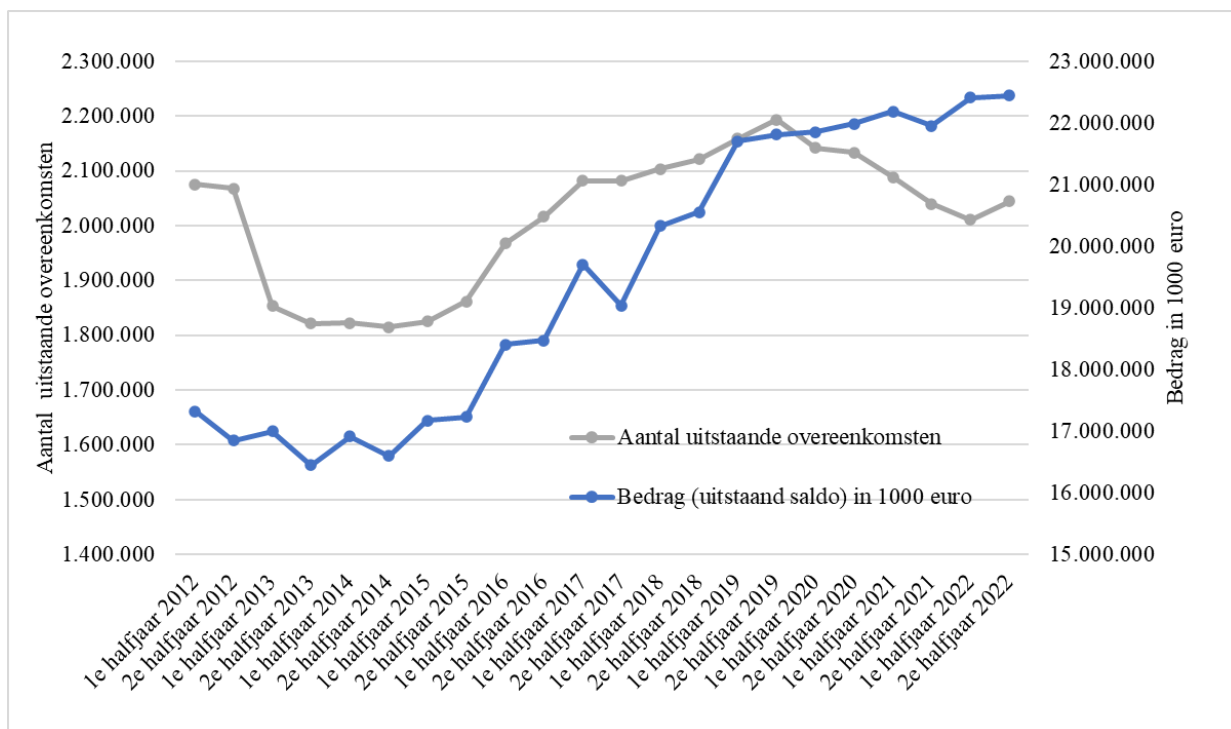
Verkoop op afbetaling is een krediet verbonden aan de aankoop van een specifiek goed of een specifieke dienst, waarvan de prijs in verschillende vaste maandelijkse termijnen moet worden betaald. Het enige verschil met een lening op afbetaling is de directe link met de aankoop van een bepaald goed of een bepaalde dienst. Het lijkt ons dan ook relevant om de markt van deze twee vormen van krediet samen te analyseren.

De markt van verrichtingen op afbetaling in België heeft de afgelopen tien jaar een hoge vlucht genomen (zie grafiek 8). Sinds de tweede jaarhelft van 2014 is het aantal uitstaande overeenkomsten gestaag gestegen tot de tweede jaarhelft van 2019 (+21%).³⁶ Deze daling in transacties op afbetaling in 2020 kan worden toegeschreven aan de COVID 19-crisis, die gepaard ging met een aanzienlijke daling van het aantal toegekende leningen op afbetaling. In tijden van onzekerheid investeren gezinnen minder en vragen ze minder krediet aan. Het aantal uitstaande overeenkomsten steeg opnieuw vanaf de tweede jaarhelft van 2022, maar bleef onder het aantal van voor de gezondheidscrisis.

Het bedrag aan uitstaande saldi van transacties op afbetaling stijgt ook vanaf de tweede jaarhelft van 2013 tot de tweede jaarhelft van 2022 (+36%, wat overeenkomt met +9% als we rekening houden met de inflatie). In de eerste helft van het jaar zijn de productie en de prijzen over het algemeen hoger dan in de tweede jaarhelft. Dit kan worden verklaard door een aantal evenementen, zoals Batibouw en het Autosalon.³⁷

³⁶ Er was een aanzienlijke daling van de uitstaande overeenkomsten tussen de tweede jaarhelft van 2012 en de tweede jaarhelft van 2013. Een mogelijk verklaring hiervoor kan de aanzienlijke daling van het aantal overeenkomsten zijn van verkopen op afbetaling (-39%). 2013 was een recordjaar op het gebied van faillissementen. In deze periode kan een grote kredietverstrekker zijn activiteiten gestopt hebben.

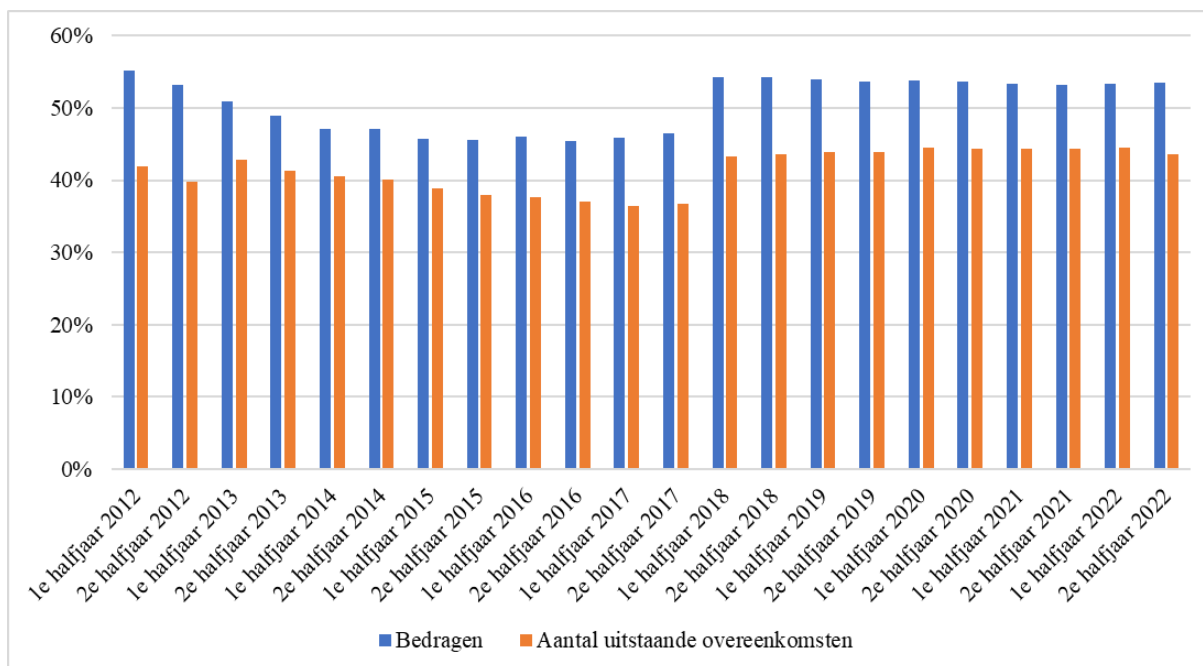
³⁷ Zie het jaarverslag van de BVK 2022 voor meer informatie.

Grafiek 8: Evolutie van het aantal uitstaande overeenkomsten en uitstaande saldi van verrichtingen op afbetaling (2012-2022)

Bron: gegevens beschikbaar op Statbel, enquête over consumentenkrediet van de FOD Economie

Wat het aantal transacties op afbetaling betreft, verloren de banken marktaandeel tussen de eerste jaarhelft van 2013 en de tweede jaarhelft van 2017. Hun aandeel daalde van 43% naar 37% (zie grafiek 9). Tussen 2018 en 2022 bleef hun aandeel vrij stabiel op ongeveer 44%. Deze trend is bijna identiek voor het marktaandeel van de bedragen gemoeid met verrichtingen op afbetaling. In 2012 was dit 60%, in 2017 46% en in 2022 ongeveer 53%.

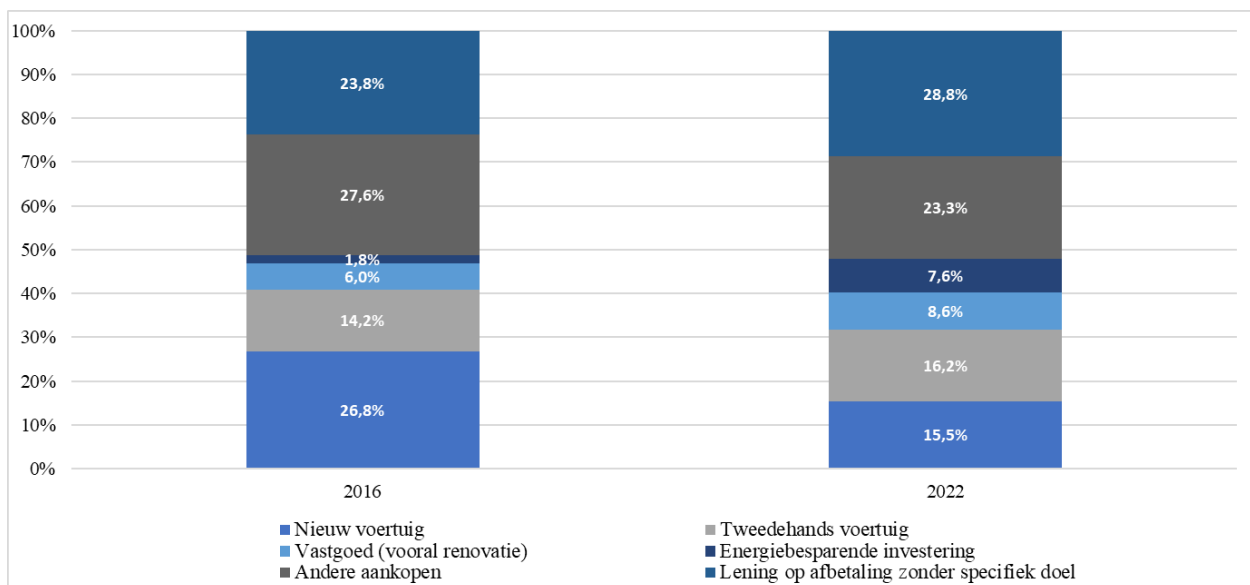
Uit deze cijfers blijkt duidelijk dat de banken marktaandeel qua verrichtingen op afbetaling aan andere kredietmaatschappijen hebben verloren. Het als niet-bancaire instelling beschouwde Alpha Credit is marktleider op het gebied van leningen op afbetaling. Het gaat echter om een dochteronderneming van BNP Paribas Fortis. Het begrip andere kredietmaatschappijen moet daarom worden genuanceerd.

Grafiek 9: Evolutie van het marktaandeel van verrichtingen op afbetaling voor kredietinstellingen (2012-2022)

Bron: gegevens beschikbaar op Statbel, enquête over consumentenkrediet van de FOD Economie

Om onze analyse van de markt voor verrichtingen op afbetaling een stap verder te brengen, kunnen we kijken naar hun uitsplitsing volgens bestemming. De Beroepsvereniging van het Krediet (BVK) geeft ons statistieken over zijn leden, die ongeveer 95% van de markt in handen hebben (zie grafiek 10). In 2022 waren leningen op afbetaling zonder specifiek doel het meest voorkomende type transactie op afbetaling (28,8% van de verstrekte leningen). In 2016 waren ze meestal bestemd voor de aankoop van goederen (huishoudelijke apparaten, meubels enz.) (27,6% van de verstrekte leningen). Op de tweede plaats werden in 2022 de meeste verrichting of afbetaling gebruikt voor de aankoop van een goed (23,3%). We wijzen erop dat er de afgelopen jaren proportioneel veel minder verrichtingen op afbetaling worden gebruikt voor de aankoop van een nieuwe auto, maar wel vaker voor de aankoop van een tweedehands voertuig. Investerings in vastgoed (vooral renovatie) en in energiebesparing³⁸ winnen vooral in 2022 ook aan belang.

³⁸ Lezers die geïnteresseerd zijn in deze vorm van krediet, verwijzen we naar punt 4.2, waarin dit meer in detail wordt besproken.

Grafiek 10: Uitsplitsing van nieuwe verrichtingen op afbetaling naar bestemming (eerste 9 maanden van 2016 en 2022, België)

Bron: jaarverslagen van BVK

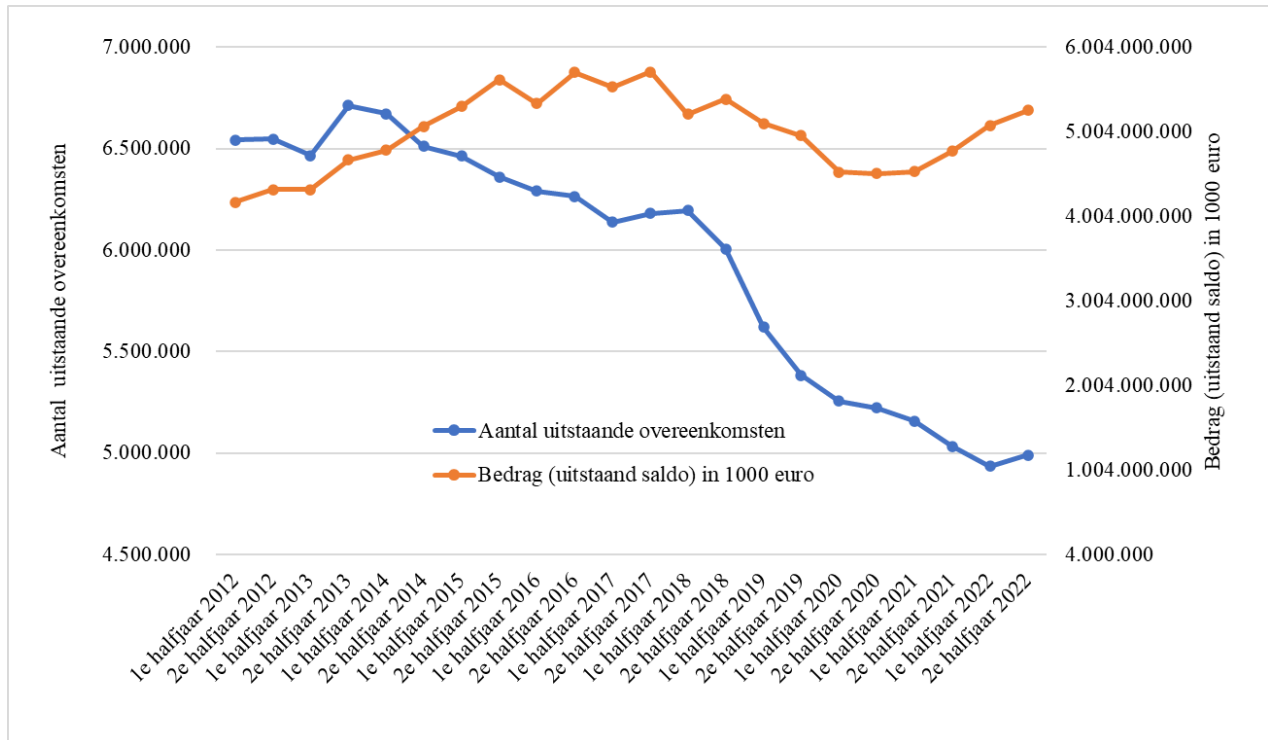
2.3. De markt voor kredietopeningen

De kredietopening is de meest voorkomende vorm van consumentenkrediet, goed voor 71% van deze kredieten.³⁹ Ze vertegenwoordigt echter minder dan een vijfde van het totale bedrag aan uitstaande consumentenkredieten.

Het gaat om een geldreserve die de kredietnemer naar believen kan gebruiken, vaak via een kaart. Meestal wordt er een overeenkomst voor onbepaalde duur getekend. De terugbetaling kan gebeuren volgens de nulstellingstermijn (het tijdstip waarop de rekening opnieuw op nul moet staan) of volgens een minimum af te betalen bedrag, zo niet worden de begunstigde kosten en interesten aangerekend. Een geoorloofde debetstand betekent dat een consument in het rood kan gaan op zijn of haar zichtrekening.

³⁹ UPC, *Jaarverslag 2022*, p. 31, beschikbaar op <https://www.upc-bvk.be/nl/press/annual-reports>

Grafiek 11: Evolutie van het aantal uitstaande overeenkomsten en uitstaande saldi voor kredietopeningen (2012-2022)

Bron: gegevens beschikbaar op Statbel, enquête over consumentenkrediet van de FOD Economie

Grafiek 11 laat zien dat het aantal kredietopeningen de afgelopen tien jaar is gedaald. Tussen de eerste jaarhelft van 2012 en de eerste jaarhelft van 2022 daalden de uitstaande kredietopeningsovereenkomsten met 24%. De toekenning van deze vorm van krediet daalt fors van jaar tot jaar (-65% in tien jaar). Vanaf de tweede jaarhelft van 2022 zien we opnieuw een lichte stijging, waarschijnlijk door het economische herstel na de crisis.

Aan de andere kant is het aantal uitstaande kredietopeningen in tien jaar tijd gestegen (+26%, +2% als we rekening houden met de inflatie).

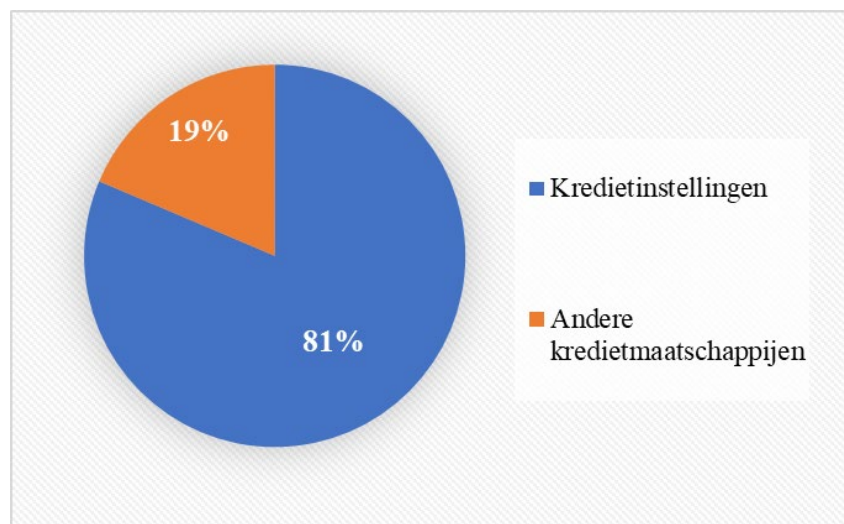
Er zijn verschillende mogelijke verklaringen voor de daling van het aantal kredietopeningen in de afgelopen jaren:

- Op 1 januari 2013 werd het concept 'nulstellingstermijn' ingevoerd. Dit concept verplicht de kredietnemer om de kredietopening terug op 0 te stellen binnen een termijn die korter is dan de theoretische afbetalingstermijnen. Als de klant niet binnen de nulstellingstermijn terugbetaalt, beëindigt de kredietverstrekker de kredietovereenkomst. Dit kan de daling van de uitstaande kredietopeningen verklaren.
- Volgens het jaarverslag 2022 van de CKP "is één van de belangrijkste nieuwe bepalingen die naar aanleiding hiervan werd ingevoerd en die in werking trad op

2015 april 2022, dat een consument geen nieuwe consumentenkredietovereenkomst meer kan afsluiten wanneer hij in de Centrale geregistreerd staat voor een totaal achterstallig bedrag van meer dan 1000 euro in het kader van één of meer niet tijdig afgeloste consumentenkredieten." ». Deze wetswijziging heeft een grote impact op het toekennen van kredietopeningen, waarbij het vaak om kleinere bedragen gaat.

- Een andere bepaling die verband houdt met de invoeging van boek VII in het Wetboek van economisch recht in april 2014 kan een daling in de uitstaande kredietopeningen voor onbepaalde duur verklaren. Kredietverstrekkers moeten nu elk jaar een kredietwaardigheidsbeoordeling uitvoeren op basis van een nieuwe raadpleging van de Centrale voor kredietopeningen. Dit kan leiden tot een daling van de uitstaande kredietopeningen.
- Door deze nieuwe wettelijke bepalingen, maar ook door de extra kosten voor de banksector (zie discussie in punt 1.1), moeten kredietverstrekkers bepaalde kosten verlagen. Ze hebben misschien besloten om sommige kredietopeningen af te sluiten omdat ze niet rendabel waren (zoals een kredietopening die jaren niet is gebruikt).
- Een aantal grote spelers in België die kredietopeningen aanboden, zijn ook verdwenen (zoals 3 Suisses en La Redoute). Dit kan de daling van de uitstaande kredietopeningen verklaren.

Grafiek 12: Uitsplitsing van de bedragen voor kredietopeningen tussen erkende kredietverstrekkers in de tweede jaarhelft van 2022

Bron: gegevens beschikbaar op Statbel, enquête over consumentenkrediet van de FOD Economie

Banken domineren de markt voor kredietopeningen. Dit is niet verrassend omdat een kredietopening vaak aan een bankrekening is gelinkt. Hun marktaandeel in termen van overeenkomsten steeg tussen 2012 en 2022 van 67% naar 74%.

Het marktaandeel van de banken op basis van het bedrag van de kredietopeningen is nog groter. In de tweede jaarhelft van 2022 was 81% van de kredietopeningen in handen van bankinstellingen (zie grafiek 12). Kredietinstellingen hebben de afgelopen tien jaar 16% marktaandeel gewonnen.

3

Wanbetalingen bij de verschillende vormen van consumentenkrediet

Als onderdeel van deze analyse van de markt voor consumentenkrediet is het ook interessant om te kijken naar de wanbetalingspercentages voor de verschillende vormen van consumentenkrediet. Dit schetst een beeld van het risico dat aan elk product is verbonden.

Voor de drie hierboven beschreven kredietvormen (leningen op afbetaling, kredietopeningen en verkopen op afbetaling) moeten de erkende kredietgevers de Nationale Bank op de hoogte brengen wanneer een debiteur in gebreke blijft. De Centrale voor Kredieten aan Particulieren registreert deze informatie in een bestand. Kredietverstrekkers moeten dat raadplegen voor ze krediet verstrekken, om de terugbetalingscapaciteit van de consument zo nauwkeurig mogelijk te bepalen⁴⁰.

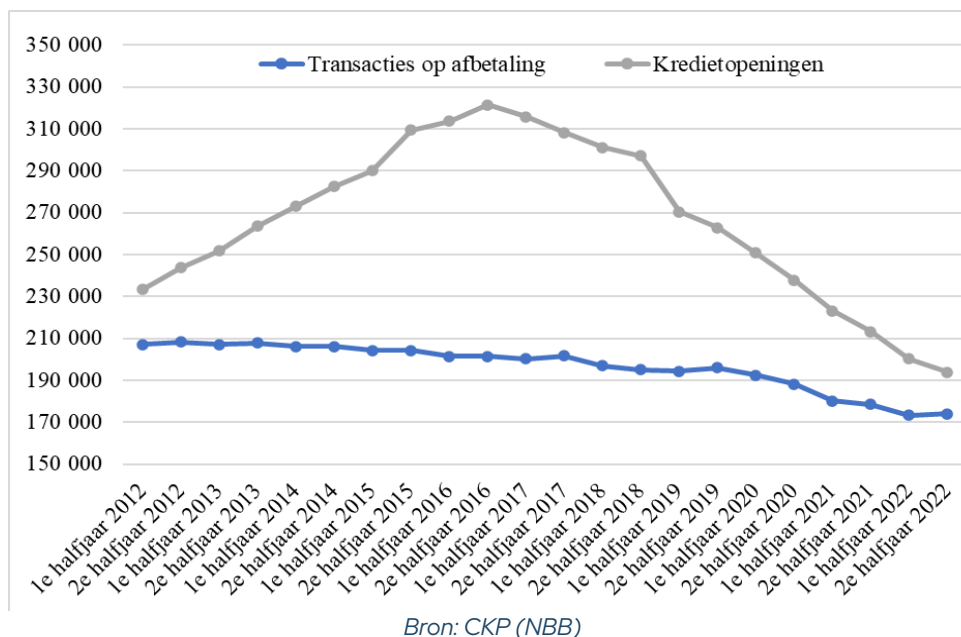
Verrichtingen op afbetaling (leningen en verkopen op afbetaling) zijn in gebreke wanneer:

- drie termijnen niet of onvolledig zijn betaald;
- een vervallen termijn gedurende drie maanden niet of onvolledig is betaald;
- de uitstaande bedragen onmiddellijk opeisbaar zijn geworden.

Een wanbetaling bij kredietopeningen wordt in de Centrale geregistreerd wanneer:

- een hoofdsom en/of de totale kost volgens de voorwaarden van de kredietovereenkomst vervallen en niet of onvolledig zijn terugbetaald binnen de drie maanden;
- het kapitaal volledig opeisbaar is geworden en het verschuldigde bedrag niet of onvolledig is terugbetaald;
- het totaal terug te betalen bedrag niet binnen een maand na het verstrijken van de nulstellingstermijn is terugbetaald.

⁴⁰ We verwijzen naar hoofdstuk 4 voor meer informatie over dit onderwerp.

Grafiek 13: Evolutie van het aantal uitstaande achterstallige kredieten per vorm van krediet (2012-2022)

Grafiek 13 laat zien dat de kredietopening het product met het grootste aantal wanbetalingen is. Sinds de tweede jaarhelft van 2016 is het aantal kredietopeningen met wanbetaling echter sterk gedaald (-39,6%) en is hun aantal eind 2022 ongeveer even groot als het aantal achterstallige verrichtingen op afbetaling. Dit kan deels worden verklaard door de daling van het aantal uitstaande kredietopeningen.

Het aantal achterstallige verrichtingen op afbetaling, vertoont ook een neerwaartse trend, maar wel over een langere periode, van 2012 tot 2022 (-17,1%).

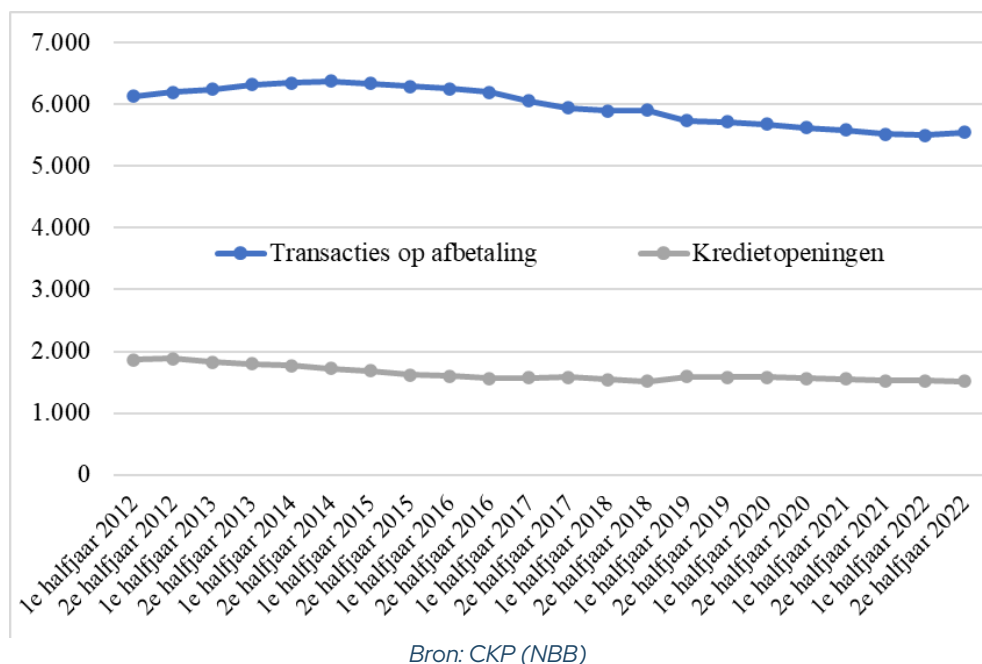
De opname van boek XVII in het Wetboek van economisch recht, dat de toegang tot krediet moeilijker maakt voor personen die het wellicht niet kunnen terugbetalen⁴¹, is een mogelijke verklaring voor de daling van het aantal achterstallige kredieten vanaf 2015.

Het gemiddelde achterstallige bedrag komt overeen met de aan kredietverstrekkers verschuldigde bedragen gedeeld door het aantal uitstaande achterstallige kredieten. Grafiek 14 laat zien dat de gemiddelde achterstallige bedragen bij kredietopeningen de afgelopen tien jaar licht zijn gedaald (-18,5%), met relatief lagere bedragen dan bij

⁴¹ Sinds 1 april 2015 kunnen kredietnemers die in het negatieve luik geregistreerd staan bij de Centrale voor een achterstallig bedrag van minstens 1000 euro op een consumentenkrediet bijvoorbeeld geen nieuw consumentenkrediet meer krijgen.

verrichtingen op afbetaling.⁴² Het gemiddelde achterstallige bedrag bij verrichtingen op afbetaling steeg licht tussen 2012 en 2014 (+4%) en begon daarna te dalen tot 2022 (-16,4%). Deze daling van de gemiddelde achterstallige bedragen kan verrassend lijken omdat die gepaard gaat met een constante inflatie van jaar tot jaar en met de evolutie in de bedragen van verrichtingen op afbetaling, die blijft stijgen.

Grafiek 14: Evolutie van het gemiddelde achterstallige bedrag (€) per kredietvorm (2012-2022)

4

Specifiekere consumentenkredieten

Er zijn specifiekere consumentenkredieten dan de bovengenoemde, die op de Belgische markt voor consumentenkrediet worden aangeboden: sociaal krediet, groene leningen, participatief krediet of crowdlending en de hergroepering van kredieten. We willen ze graag meer in detail bekijken vanwege hun specifieke kenmerken en omdat ze voor specifieke doelgroepen zijn bestemd.

⁴² Deze verschillen in achterstallige bedragen worden verklaard door het bedrag van deze kredieten. Volgens het statistisch verslag van de CKP voor 2021 bedroeg het mediaan bedrag van leningen op afbetaling 12.455 euro, terwijl het mediaan bedrag van kredietopeningen 2000 euro bedroeg.

4.1. Het sociaal krediet

Het sociaal krediet is een lening op afbetaling die meestal bedoeld is voor mensen met een laag inkomen en/of die geen toegang tot traditionele bankleningen hebben. Omdat dit artikel een analyse is van de markt voor consumentenkrediet, richten we ons uitsluitend op sociaal consumentenkrediet in België, hoewel er ook sociaal hypothecair krediet bestaat. Dit krediet wordt onder verschillende namen aangeboden, zoals: begeleid sociaal krediet). In deze tekst gebruiken we de term 'sociaal consumentenkrediet' om ernaar te verwijzen.

4.1.1. Waar komt deze formule vandaan? Waarom is dit product ontstaan?

Deze vorm van krediet vindt zijn oorsprong in België in de 19e eeuw in de vorm van een hypothecair krediet.⁴³ In die tijd was er weinig degelijke betaalbare huisvesting. Het doel van deze kredietcategorie was om werknemers en hun gezinnen te helpen zich dicht bij hun werkplek te vestigen en om de bouw van sociale woningen mogelijk te maken. Sociaal consumentenkrediet werd in 2003 geïntroduceerd als reactie op twee vaststellingen. Gezinnen werden uitgesloten van toegang tot bankkrediet na een kredietwaardigheidscheck door de banken omdat hun inkomen te laag was. Gezinnen sloten ook vaak consumentenkredieten met een te hoge rente af, waardoor ze in de problemen kwamen met de afbetaling. Zo ontstond het idee van consumentenkrediet met een lagere rente dat vlotter toegankelijk was voor mensen met een laag inkomen.

4.1.2. Wie biedt sociaal krediet aan?

Als we leningen op afbetaling voor woningrenovatie (groene leningen genoemd) die de vorm van sociaal krediet kunnen aannemen, buiten beschouwing laten, is Crédal⁴⁴ de enige speler in België die sociaal consumentenkrediet aanbiedt in Wallonië en Brussel. We gaan in het volgende punt in sociale groene leningen. Let wel: sociaal consumentenkrediet (met uitzondering van groene leningen) is niet beschikbaar voor gezinnen die in het Vlaams Gewest wonen.

4.1.3. Wie is de doelgroep?

Crédal kent sociaal consumentenkrediet aan een specifieke doelgroep toe: personen met een bescheiden inkomen. De kredietadviseur maakt samen met de persoon een grondige analyse van zijn financiële en socio-professionele situatie om te bepalen of hij/zij in aanmerking komt voor een lening op afbetaling die zogenaamde 'traditionele' kredietinstellingen zouden kunnen weigeren. Net als andere erkende kredietverstrekkers is Crédal onderworpen aan een verbod op het afsluiten van

⁴³ SWCS, 'Historique du crédit social', beschikbaar op <https://www.swcs.be/a-propos/historique-du-credit-social/> (geraadpleegd op 4 september 2022)

⁴⁴ Een coöperatieve met een sociaal doel, voor bepaalde activiteiten gefinancierd door de overheid.

consumentenkrediet voor mensen met een achterstand van meer dan 1000 euro voor consumentenkrediet⁴⁵. Personen die in een procedure van collectieve schuldenregeling⁴⁶ zitten, komen wel in aanmerking voor een uitzondering voor sociaal consumentenkrediet, als de arbeidsrechtbank hiermee instemt. De toekenningsvoorwaarden zijn ook vrij streng en alleen personen met bescheiden inkomen komen ervoor in aanmerking⁴⁷. Er wordt ook veel aandacht besteed aan het begeleiden van de kredietnemer: Crédal bepaalt samen met de betrokkene het budget en begeleidt hem/haar gedurende de hele duur van het krediet.

4.1.4. Om wat te financieren?

Crédal verstrekt dit krediet om: huishoudelijke apparatuur, meubilair, elektrische apparaten, IT-apparatuur, een tweedehandsauto, opleiding die leidt tot een kwalificatie, kosten voor gezondheidszorg of apparatuur die is aangepast voor mensen met een handicap te financieren. Het kan niet worden gebruikt om een geldreserve op te bouwen om rond te komen, om uitstaande rekeningen of vaste kosten te betalen of om uitstaande kredieten en/of schulden te hergroeperen.

4.1.5. Wat zijn de wetgevende bijzonderheden?

Als sociale kredietverstrekker moet Crédal geregistreerd zijn bij de FSMA om deze activiteiten uit te voeren en moet Crédal voldoen aan de voorwaarden voor kredietverstrekkers zoals die in het Wetboek van economisch recht zijn vastgelegd. De sociale lening is echter niet onderworpen aan de maximale aflossingstermijnen van artikel 95 van het Wetboek van economisch recht⁴⁸, waardoor Crédal leningen met een langere looptijd (en dus lagere maandelijkse aflossingen) kan verstrekken. Deze praktijk wordt echter niet systematisch toegepast en blijft een uitzondering.

4.1.6. Hoe ontwikkelt de markt zich?

Wat de uitstaande bedragen aan sociale consumentenkredieten bij Crédal betreft, zien we een duidelijke daling tussen 2018 en 2020 (zie grafiek 15). In 2020 registreerde Crédal een hoger aantal aanvragen voor sociale kredieten door de gezondheidscrisis. Dit heeft echter geen invloed op de uitstaande bedragen. Vanaf 2021 stijgen de

⁴⁵ De wet van 19 april 2014 houdende invoeging van boek VII 'Betalings- en kredietdiensten' in het Wetboek van economisch recht, houdende invoeging van de definities eigen aan boek VII en van de straffen voor de inbreuken op boek VII, in de boeken I en XV van het Wetboek van economisch recht en houdende diverse andere bepalingen.(1)

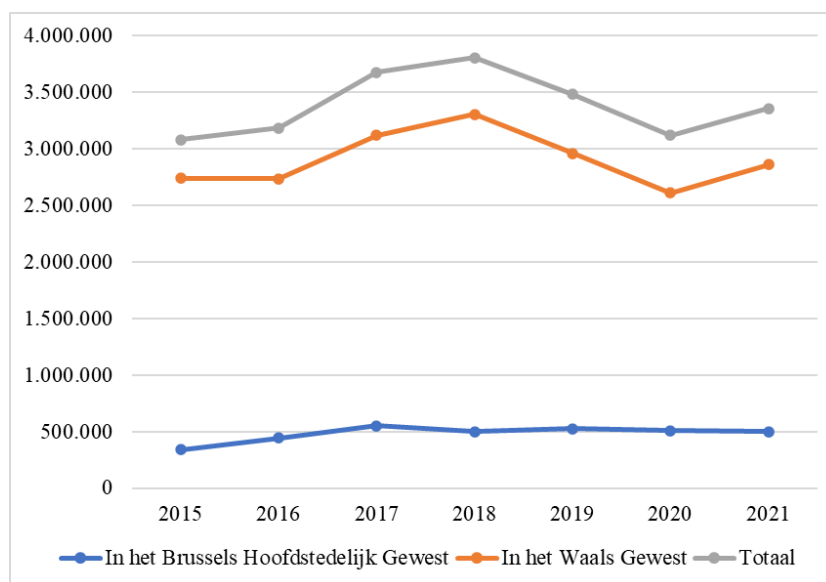
⁴⁶ Collectieve schuldenregeling is een juridische procedure die erop gericht is de financiële situatie van de schuldenaar te herstellen, door hem of haar in staat te stellen, voor zover mogelijk, zijn of haar schulden te betalen en ervoor te zorgen dat de schuldenaar en zijn of haar gezin een leven kunnen leiden dat in overeenstemming is met de menselijke waardigheid.

⁴⁷ Meer informatie over de voorwaarden voor toekenning van dit sociaal krediet is beschikbaar op de website van Crédal: <https://www.credal.be/les-credits-particuliers>.

⁴⁸ Artikel 1 van het koninklijk besluit van 23 oktober 2015 betreffende de uitvoering, wat de sociale kredietgevers en de werkgevers betreft, van artikel VII.3, § 4, van het Wetboek van economisch recht

uitstaande bedragen opnieuw. Door de energiecrisis in 2022 verwacht Crédal dat de toename in de toekenning van sociale kredieten aanhoudt.

Grafiek 15: Evolutie van uitstaande sociale consumentenkredieten (€) bij Crédal

Bron: Crédal

We vinden bijna dezelfde trend voor het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In 2021 steeg het uitstaande bedrag in het Brussels Gewest echter niet. Het verschil in uitstaande bedragen tussen de twee gewesten kan worden verklaard door de aard van de gefinancierde activa. In het Waals Gewest gaat het vooral om auto's en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest om roerende goederen en gezinsherenigingen.

4.1.7. Hoe zit het met wanbetalingen?

In een prospectus over de publieke aanbieding van deze aandelen, gepubliceerd op 21 juni 2022⁴⁹, vermeldt Crédal het opzeggingspercentage voor persoonlijk microkrediet (inclusief sociaal consumentenkrediet en de Brusselse sociale groene lening, die we in het volgende deel vermelden). Dit is het bedrag van de opzeggingen⁵⁰ gedeeld door het bedrag aan krediet dat in hetzelfde jaar is verstrekt. De criteria om een krediet als achterstallig te beschouwen, zijn dezelfde als degene die de CKP hanteert.

⁴⁹ Crédal SC, 'PROSPECTUS Relatif à l'offre publique continue de parts de classe A et B de la coopérative Crédal entre le 21 juin 2022 et le 20 juin 2023', p. 14-15, beschikbaar op <https://www.credal.be/storage/1339/Cr%C3%A9dal---Prospectus-valid%C3%A9-par-le-FSMA-le-21-juin-2022.pdf>

⁵⁰ Opzegging betekent de beëindiging van de kredietovereenkomst bij Crédal wanneer de debiteur de contractuele termijnen niet betaalt. In geval van opzegging is het uitstaande saldo van de lening onmiddellijk opeisbaar.

Tabel 1 laat zien dat het opzeggingspercentage de afgelopen drie jaar is gedaald. De lagere opgezegde bedragen voor 2020 en 2021 kunnen worden verklaard door de impact van de gezondheidscrisis. Er werd uitstel van betaling verleend voor kredieten en verschillende regelingen hielpen gezinnen met problemen tijdens deze periode.

Tabel 1: Evolutie van het opzeggingspercentage van persoonlijk microkrediet bij Crédal

Percentage achterstallige kredieten	2019	2020	2021
Persoonlijk microkrediet	2,05%	0,85%	0,43%

Bron: Crédal

Bij gebrek aan vergelijkbare gegevens kunnen we dit opzeggingspercentage niet vergelijken met dat voor andere 'klassieke' kredieten.

4.2. De groene lening

De groene lening is een lening op afbetaling met een bepaald doel: de renovatie van een woning of een energiebesparende investering. De rentetarieven van dit krediet zijn over het algemeen lager dan die van andere soorten leningen op afbetaling om gezinnen ertoe aan te zetten om hun ecologische voetafdruk te verkleinen. Deze lening kan ook worden gecombineerd met een bestaand hypothecaire lening.

In België worden verschillende benamingen aan groene leningen gegeven: groen krediet, energieprestatiekrediet, ecoreno, renteloze lening, verbouwlening enz. Voor de duidelijkheid gebruiken we alleen de term 'groene lening' om naar dit product te verwijzen en 'sociale groene lening' als het een groene lening in de vorm van sociaal krediet is (zie het vorige punt voor meer informatie over sociaal krediet).

4.2.1. Waar komt deze formule vandaan? Waarom is dit product ontstaan?

In het begin van de jaren 2000 toonden onderzoeken aan dat de gebouwen in België in slechte staat verkeerden: doorsneewoningen in België verbruiken veel energie en hebben slechte energieprestatiescores.⁵¹ Om renovatie aan te moedigen en in het belang van het milieu is het idee van groene leningen ontstaan. Het doel is om zowel

⁵¹ SWCS, Rapport d'activités 2009, p. 22, beschikbaar op <https://www.swcs.be/publication/publications/>

huurders als eigenaars een financieel duwtje in de rug te geven om hun woning te renoveren.

In 2006 richtte de federale regering het Fonds ter reductie van de globale energiekost op, dat onder meer goedkope leningen verstrekt voor structurele maatregelen om de totale energiekost in privéwoningen te verminderen.⁵² Deze federale groene leningen worden via het OCMW toegekend.

In 2009 werd de groene lening, in combinatie met een bestaand premiesysteem voor energierenovatie, in het Waals Gewest geïntroduceerd in de vorm van een sociale lening, alleen toegankelijk voor lage-inkomensgroepen.

Datzelfde jaar boden particuliere kredietverstrekkers, in overleg met de federale overheid, groene leningen aan in combinatie met overheidssubsidies om gezinnen te helpen de financiële crisis het hoofd te bieden.⁵³ Hoewel dit partnerschap tussen particuliere kredietverstrekkers en de federale overheid in 2012 afloopt, blijven kredietinstellingen een lening op afbetaling voor energiebesparende investeringen aanbieden.

In 2011 biedt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ook een sociale groene lening aan, maar enkel in combinatie met een hypothecair krediet.⁵⁴ Vanaf 2016 kan men in het Brussels Gewest ook een sociale groene lening zonder hypothecair krediet afsluiten.

In 2015 werd in het kader van de zesde staatshervorming het Fonds ter reductie van de globale energiekost ontbonden en werden de bevoegdheden aan de gewesten overgedragen. De reeds bestaande sociale kredietstructuren in het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest hebben deze activiteiten overgenomen. In het Vlaams Gewest konden aanvankelijk alle particulieren een groene lening aanvragen.⁵⁵ Vanaf 2018 komen alleen nog mensen uit de laagste inkomenscategorie hiervoor in aanmerking.

4.2.2. Wie biedt groene leningen aan?

Groene leningen worden in heel België door particuliere kredietverstrekkers (banken en andere instellingen) aangeboden. Voor de lage inkomens kunnen ze ook de vorm van een sociaal krediet aannemen. In het Waals Gewest zijn twee instanties verantwoordelijk voor het verstrekken van deze sociale groene lening: de Société Wallonne du Crédit Social (SWCS) voor gezinnen met maximum twee kinderen ten laste en het Fonds du

⁵² Ministerraad van 13 maart 2009, *Fonds ter reductie van de globale energiekost*, beschikbaar op <https://news.belgium.be/nl/fonds-ter-reductie-van-de-globale-energiekost-1> (geraadpleegd op 4 september 2023)

⁵³ Scharff C., *Quels sont les avantages du prêt vert*, L'Echo, 09/10/2009, beschikbaar op https://www.lecho.be/monargent/dossier/economie_d_energie/quels-sont-les-avantages-du-pre-vert/8214433.html (geraadpleegd op 4 september 2022)

⁵⁴ Zie de jaarverslagen 2011 en 2016 van het Woningfonds van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

⁵⁵ De vroegere 'energielening' werd in september 2022 omgedoopt en omgevormd tot Mijn VerbouwLening.

Logement de Wallonie voor gezinnen met meer dan twee kinderen. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het Woningfonds hiervoor verantwoordelijk in samenwerking met Crédal.⁵⁶ In het Vlaams Gewest is dit een initiatief van het Vlaams Energie- en Klimaatagentschap in samenwerking met de 19 Energiehuizen, die in verschillende gemeenten aanwezig zijn. Ze worden ook door andere sociale kredietmaatschappijen en twee provincies (Limburg en Vlaams-Brabant) aangeboden.

4.2.3. Wie is de doelgroep?

Dit krediet is bedoeld voor gezinnen die hun energieverbruik willen beperken door te investeren in de renovatie van hun woning of in een project voor alternatieve energie. Deze personen hebben al dan niet toegang tot premies.

4.2.4. Om wat te financieren?

Het krediet wordt gebruikt voor een groot aantal doeleinden, waaronder energiebesparing. Het kan bijvoorbeeld worden gebruikt om de isolatie van de woning te verbeteren of om in zonnepanelen te investeren.

4.2.5. Wat zijn de wetgevende bijzonderheden?

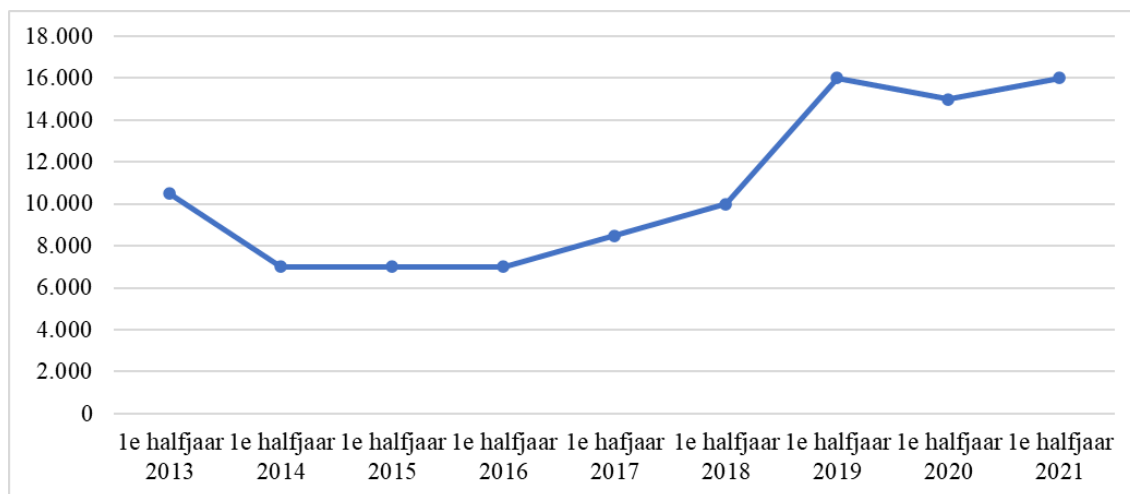
Aangezien dit een lening op afbetaling is, zijn kredietverstrekkers onderworpen aan hetzelfde wetgevende kader als voor sociaal krediet en de andere hierboven beschreven leningen. Ter herinnering: voor sociale leningen gelden niet de maximale terugbetalingstermijnen die zijn vastgelegd in artikel 95 van Het Wetboek van economisch recht⁵⁷. Er kunnen dus ook langere leningstermijnen worden aangeboden.

4.2.6. Hoe ontwikkelt de markt zich?

De Beroepsvereniging van het krediet (BVK) vermeldt in haar jaarverslag het aantal consumentenkredieten dat aan particuliere kredietnemers werd verstrekt voor energiebesparende maatregelen. Grafiek 16 laat zien dat dit type lening erg populair is en dat de productie sinds 2016 is gestegen. Ondanks een lichte daling in 2020, die we kunnen toeschrijven aan de COVID 19-crisis, steeg het aantal kredieten dat voor dit doel werd verstrekt tussen 2016 en 2021 met bijna 130%.

⁵⁶ Dit partnerschap loopt af in 2022 en het Brussels Woningfonds zal dit type lening voortaan alleen verstrekken.

⁵⁷ Artikel 1 van het koninklijk besluit van 23 oktober 2015 betreffende de uitvoering, wat de sociale kredietgevers en de werkgevers betreft, van artikel VII.3, § 4, van het Wetboek van economisch recht

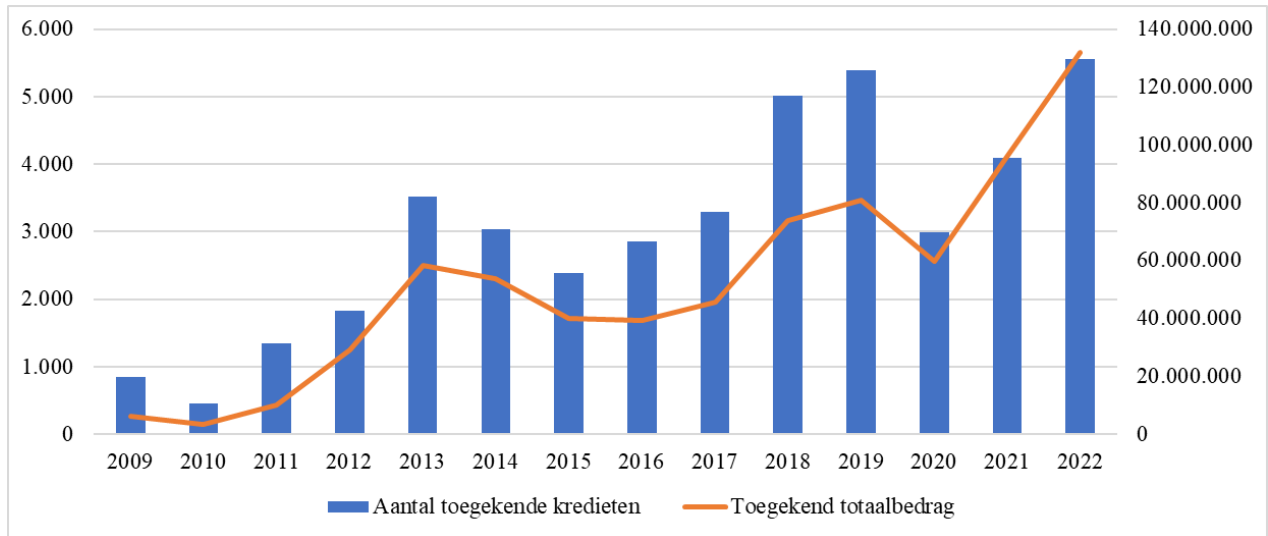
Grafiek 16: Evolutie van het aantal toegekende kredieten voor energiebesparende investeringen (2013-2021)

Bron: jaarverslagen BVK

Het gebruik van de Waalse sociale groene lening is aanzienlijk toegenomen sinds de invoering ervan (zie grafiek 17). Tussen 2014 en 2016 daalde de productie van de sociale groene lening in Wallonië echter. Verschillende factoren verklaren deze daling: het moratorium op de premies verbonden aan de groene lening van april tot december 2015 en de inwerkingtreding op 1 april 2015 van een wetwijziging over de toekenning van consumentenkrediet⁵⁸, hadden een directe impact op de doelgroep voor sociale groene leningen. Vanaf 2016 breidt deze vorm van krediet zich snel uit, net als in de particuliere sector. Tussen 2016 en 2022 steeg de productie met 94% (aantal overeenkomsten en met 236% (totaal toegekend bedrag). We zien ook een dip in de toekenning van dit krediet in 2020 door de gezondheids crisis.

⁵⁸ Volgens de methodologische toelichting in het Statistisch jaarverslag 2021 van de CKP (NBB), "is één van de belangrijkste nieuwe bepalingen die naar aanleiding hiervan werd ingevoerd en die in werking trad op 1 april 2015, dat een consument geen nieuwe consumentenkredietovereenkomst meer kan afsluiten wanneer hij in de Centrale geregistreerd staat voor een totaal achterstallig bedrag van meer dan 1000 euro in het kader van één of meer niet tijdig afgeloste consumentenkredieten." »

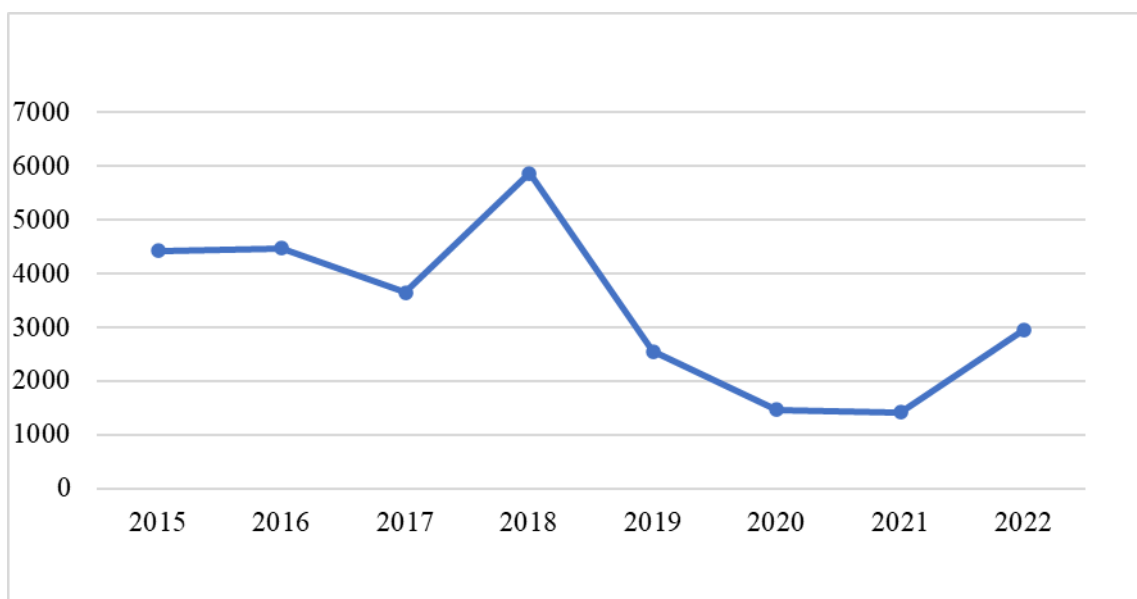
Grafiek 17: Evolutie van de productie van groene leningen van de SWCS en het Fonds du Logement des familles nombreuses de Wallonie (2009-2022)

Bron: jaarverslagen van SWCS en Fonds du Logement des familles nombreuses de Wallonie

In het Vlaams Gewest steeg het aantal toegekende groene leningen tussen 2015 en 2018 (+33%), met een piek in 2018 (zie grafiek 18). Tijdens deze periode kon iedereen een groene lening aanvragen en niet alleen mensen met de laagste inkomens. De daling van het aantal groene leningen in het Vlaams Gewest kunnen we toeschrijven aan de wijziging van de voorwaarden om toegang te krijgen tot deze lening vanaf 2019. Toch zien we een hernieuwde interesse in deze Vlaamse groene lening in 2022 (+108% meer toegekende kredieten in vergelijking met 2021).

Grafiek 18: Evolutie van de productie van groene leningen van het Vlaams Energie- en Klimaatagentschap (2015-2022)

Bron: Vlaams Energie- en Klimaatagentschap

Het aantal toegekende sociale groene leningen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is vrij laag (zo werden amper 14 groene leningen toegekend die uitsluitend bestemd waren voor het uitvoeren van werken in 2021). Dat komt omdat veel meer mensen gebruikmaken van de formule van de sociale groene lening die gekoppeld is aan een bestaand hypothecair krediet. Bijgevolg lijkt het ons niet relevant om de evolutie van sociale groene leningen in Brussel te analyseren.

4.2.7. Hoe zit het met wanbetalingen?

Aangezien het hier gaat om een lening op afbetaling, wordt die geregistreerd in het negatieve luik van de Centrale voor kredieten aan particulieren en is ze opgenomen in de cijfers die in punt 1.3 zijn onderzocht.

We hebben echter geen specifieke informatie over wanbetalingen voor groene leningen verstrekt door particuliere kredietverstrekkers.

SWCS communiceert het aantal geschillen voor al hun leningen⁵⁹ (zowel hypothecair krediet als consumentenkrediet). Dat laat ons echter niet toe om een beeld te schetsen van eventuele problemen met wanbetalingen bij groene leningen. Hetzelfde geldt voor de gegevens over wanbetalingen die worden gedeeld door het Fonds du Logement des familles nombreuses de Wallonie (Woningfonds van de grote gezinnen van Wallonië) en het Woningfonds van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

4.3. Participatief krediet (crowdfunding/crowdlending)

Dit is een indirecte lening op afbetaling tussen particulieren zonder tussenkomst van een bank. Een platform van derden fungeert als link tussen investeerder en kredietnemer. Particulieren stellen fondsen ter beschikking (in ruil voor een bepaald rendement) aan andere particulieren, zodat die een krediet kunnen afsluiten. Het platform van derden beoordeelt vervolgens de kredietwaardigheid van de kandidaat-kredietnemer en beslist op basis van het risico dat de investeerder wil lopen of een kandidaat-kredietnemer in aanmerking komt.

4.3.1. Waar komt deze formule vandaan? Waarom is dit product ontstaan?

In 2005 werd in het Verenigd Koninkrijk het eerste participatieve kredietplatform, Zopa, gelanceerd na een weddenschap tussen de oprichters, die voor de eerste onlinebank Egg hadden gewerkt.⁶⁰ Na de crisis van 2008 nam het vertrouwen in traditionele

⁵⁹ In 2021 bedroeg het percentage geschillen 1,62%, tegenover 1,79% in 2020 en 1,89% in 2019 (bronnen: jaarverslagen van de SWCS).

⁶⁰ Bholat, D., en Atz, U. (2016). Peer-to-peer lending and financial innovation in the United Kingdom.

bankinstellingen af en lanceerden nieuwe opkomende spelers deze vorm van krediet. Deze markt kende een echte boom tussen 2012 en 2014 in Europa.⁶¹

Volgens het European Credit Research Institute (ECRI)⁶² kunnen vier factoren het succes en de opkomst van deze platforms verklaren. Ten eerste is het investeringsrendement van participatief krediet (crowdlending) aantrekkelijker dan dat van bankspaarrekeningen, met relatief lage kosten voor de kredietnemers. Dit is voornamelijk te danken aan de lage administratieve kosten van de participatieve kredietplatforms. Ten tweede zorgt participatief krediet voor een betere toegang tot krediet. Sommige investeerders zijn bereid om meer risico te nemen met kredietnemers die traditionele kredietinstellingen als te riskant beschouwen. Ten derde is dit type investering sociaal van aard en verbindt het kredietnemer en investeerder. Het geïnvesteerde geld wordt niet gebruikt om winst te maken; het wordt direct gebruikt door een andere concrete persoon. Ten vierde investeren participatieve kredietplatforms fors in nieuwe technologieën om een snelle, hoogwaardige service te kunnen bieden aan kredietnemers en investeerders.

4.3.2. Wie biedt participatief krediet/crowdfunding/crowdlending aan?

In België is er slechts één financiële speler die spaarders toestaat om indirect te beleggen in consumentenkrediet: Mozzeno.

4.3.3. Wie is de doelgroep?

De kredietnemers tot wie deze vorm van krediet zich richt, verschillen niet veel van de doelgroep van andere kredietverstrekkers. Mozzeno stelt wel vast dat de meerderheid van zijn klanten geen geprivilegieerd contact meer heeft met hun bank, als ze er al contact mee hebben. Het idee dat de betaalde rente naar individuen gaat in plaats van naar een bank is bijzonder aantrekkelijk voor deze doelgroep.

4.3.4. Om wat te financieren?

Mozzeno biedt leningen op afbetaling aan, waarbij de kredietnemer vrij is om het doel van het krediet te kiezen (autolening, studielening, lening voor werken, familielening en gezondheidslening enz.).⁶³ Het rentetarief is dynamisch en wordt vastgesteld op basis van het objectieve risico van de vraag.

⁶¹ Tussen 2012 en 2014 groeide de markt voor participatieve kredieten tussen particulieren (crowdlending) in Europa met 113%. (Wardrop, R., Zhang, B., Rau, R., en Gray, M. (2015). Moving mainstream. *The European Alternative Finance Benchmarking Report*, 1, 43)

⁶² Milne, A., en Parboteeah, P. (2016). The business models and economics of peer-to-peer lending.

⁶³ Zie voor meer informatie <https://www.mozzeno.com/nl/persoonlijke-lening/>.

4.3.5. Wat zijn de wetgevende bijzonderheden?

Het participatief krediet van Mozzeno valt ook onder de bepalingen van het Wetboek van economisch recht voor consumentenkrediet. Net als elke andere kredietverstrekker is Mozzeno geregistreerd bij de FSMA.

Participatieve leningen zijn als dusdanig echter niet wettelijk toegestaan. Volgens artikel 28 van de wet van 11 juli 2018⁶⁴ zijn immers alleen bepaalde personen en instellingen gemachtigd om een beroep te doen op de spaargelden van het publiek in België met het oog op het aantrekken van gelddeposito's of andere terugbetaalbare gelden.⁶⁵ Dit monopolie op het ontvangen van terugbetaalbaar geld is gekoppeld aan de bankstatus. Dit betekent dat een participatief kredietplatform een investeerder en een kredietnemer niet rechtstreeks met elkaar in contact mag brengen.

Er is echter een uitzondering en dankzij deze uitzondering mag Mozzeno zijn diensten in België aanbieden. Onderneming mogen spaargeld van het publiek aantrekken als ze schuldbewijzen uitgeven (standaardobligaties of schuldpapier). Mozzeno biedt beleggers obligaties aan met een rendement dat overeenkomt met de verstrekte leningen. Investeerders weten welk type lening ze financieren en wat het risico is in verhouding tot het rendement, maar ze hebben geen persoonlijke informatie over de kredietnemer die van hun geld zal profiteren. Er is dus geen contractuele relatie tussen de kredietnemer en de investeerder; ze zijn indirect aan elkaar gelinkt door het participatieve kredietplatform.

4.3.6. Hoe ontwikkelt de markt zich?

Mozzeno begon zijn participatief krediet (crowdlending) in België aan te bieden in 2017, dus dit is een relatief nieuwe vorm van krediet op de markt. Tussen het eerste kwartaal van 2017 en het eerste kwartaal van 2023 is het bedrag van de verstrekte kredieten met een factor 100 gestegen, van € 297.000 naar € 20.000.000.⁶⁶ Mozzeno biedt ook participatieve leningen voor ondernemingen aan. Dit bedrag geldt dus niet alleen voor leningen die enkel aan particulieren worden toegekend.

4.3.7. Hoe zit het met wanbetalingen?

Mozzeno rapporteert een wanbetalingspercentage dat in lijn is met de rest van de markt.⁶⁷ Omdat ze fors groeien, wijzen ze erop dat dit wanbetalingspercentage wellicht te laag is ingeschat.

⁶⁴ Wet op de openbare aanbidding van beleggingsinstrumenten en de toelating van beleggingsinstrumenten tot de verhandeling op een gereguleerde markt.

⁶⁵ Houssa, C. (2016), L. (2016). "Le peer-to-peer lending : un disrupteur innovant à l'avenir encore incertain". Simont Braun Law Firm

⁶⁶ Bron: statistieken van Mozzeno, beschikbaar op <https://www.mozzeno.com/nl/statistiek/> (geraadpleegd op 4 september 2023)

⁶⁷ Interview met Mozzeno (5 september 2023).

Aangezien het hier gaat om een lening op afbetaling, wordt die geregistreerd in het negatieve luik van de Centrale voor kredieten aan particulieren en is ze opgenomen in de cijfers die in punt 1.3 zijn onderzocht.

4.4. Hergroepering van kredieten⁶⁸

Een andere bijzonder vorm van consumentenkrediet is de hergroepering. Volgens Christine Scharff⁶⁹ gaat het om een financiële techniek waarbij verschillende leningen worden samengevoegd tot één lening bij één kredietverstrekker. De maandelijkse afbetalingen van de verschillende kredieten worden dan samengevoegd tot één krediet met één rentevoet, die soms wordt verlaagd. Hergroepering van kredieten verschilt van herfinanciering van kredieten, wat een onderhandeling is met de kredietverstrekker om de voorwaarden van een krediet te herzien.

Hergroepering van kredieten wordt gezien als een manier om een budget weer in balans te brengen, maar kan wel extra kosten met zich meebrengen in vergelijking met de afzonderlijke kredieten. Het totaal terug te betalen bedrag bij hergroepering van kredieten is vaak hoger dan het totaal terug te betalen bedrag op de afzonderlijke kredieten (een lagere maandelijkse afbetaling betekent een langere terugbetalingstermijn en meer rente die op lange termijn moet worden betaald). Deze mogelijk hogere kost op lange termijn kan echter een kortetermijnoplossing zijn wanneer de maandelijkse afbetaling van de afzonderlijke kredieten te hoog is voor iemands budget of om nieuwe projecten te financieren. Bovendien kan het lagere voorgestelde JKP de langere afbetalingstermijn compenseren.

4.4.1. Waar komt deze formule vandaan? Waarom is dit product ontstaan?

Hergroepering van kredieten ontstond in de jaren 1980 om het groeiende aantal gezinnen met een overmatige schuldenlast en met meerdere schulden te helpen.⁷⁰ Door verschillende kredieten tot één krediet samen te voegen, kunnen deze gezinnen met problemen zich tot één instantie richten en moeten ze slechts één betaling verrichten. Ze kunnen het bedrag van de afbetaling ook verlagen, waardoor ze hun schuldenlast beter kunnen beheren.

⁶⁸ Zie ook hoofdstuk 4.

⁶⁹ Scharff C., 'L'endettement: pour des crédits crédibles', 16 maart 2009, L'Echo, beschikbaar op <https://www.lecho.be/monargent/budget/l-endettement-pour-des-credits-credibles/8157173> (geraadpleegd op 4 september 2023)

⁷⁰ Solutis, 'L'histoire du regroupement de crédit en France', beschikbaar op <https://www.solutis.fr/regroupement-credit/histoire.html> (geraadpleegd op 4 september 2023)

4.4.2. Wie biedt hergroepering aan?

Hergroepering van kredieten wordt in België aangeboden door kredietverstrekkers en bemiddelaars die erkend zijn door de FSMA. Het gaat immers om een 'nieuw' consumentenkrediet dat de afzonderlijke kredieten vervangt.

4.4.3. Wie is de doelgroep? Om wat te financieren?

Hergroepering van kredieten is bedoeld voor gezinnen die hun financiën willen stroomlijnen en/of de maandelijkse afbetalingen van de verschillende kredieten die ze hebben afgesloten, willen verlagen. Het wordt soms ook gebruikt om een nieuw project te financieren door boven op de gehergroepeerde kredieten een extra bedrag toe te kennen.

4.4.4. Wat zijn de wetgevende bijzonderheden?

Aangezien hergroepering van kredieten het aangaan van een nieuw krediet impliceert, valt het onder hetzelfde wettelijke kader als consumentenkrediet. De kredietverstrekker moet voorafgaand aan de hergroepering een nieuw kredietwaardigheidsonderzoek uitvoeren en de consument advies over deze formule verstrekken, met duidelijke vermelding van de voor- en nadelen.

4.4.5. Hoe ontwikkelt de markt zich?

De vraag naar dit product neemt wellicht fors toe in een periode van dalende rentetarieven. We hebben echter geen gegevens over dit onderwerp om de omvang van deze praktijk in België te beoordelen.

4.4.6. Hoe zit het met wanbetalingen?

Er zijn geen gegevens beschikbaar over wanbetalingen in de context van hergroepering van kredieten. Als dergelijke gegevens beschikbaar waren, zou het analyseren van de wanbetalingsgraad bij deze vorm van krediet interessant kunnen zijn in toekomstige studies om te bepalen of dit product leidt tot meer overmatige schuldenlast of tot minder, wat de initiële doelstelling is.

5

Alternatieven voor consumentenkrediet

De Europese Commissie wil de Europese richtlijn inzake kredieten voor consumenten (Richtlijn 2008/48/EG) hervormen.⁷¹ In juni 2021 werd een herzieningsvoorstel van de Commissie gepubliceerd⁷² om het toepassingsgebied uit te breiden naar andere producten die eerder niet (of slechts gedeeltelijk) onder de richtlijn vielen. In dit voorstel worden verschillende producten genoemd⁷³: participatief krediet (crowdlending)⁷⁴, uitgestelde betalingen zonder bemiddelaar, uitgestelde en gespreide betalingen met een bemiddelaar (Buy-Now-Pay-Later), kaarten voor uitgestelde betaling, private lease, microkredieten of betalingsfaciliteiten (minder dan 200 euro, afbetaald in minder dan drie maanden en zonder rente).

In dit punt richten we ons op twee producten die vallen onder de herziening van de Europese richtlijn inzake consumentenkrediet: Buy-Now-Pay-Later (ook bekend als uitgestelde en gespreide betaling met een bemiddelaar) en private lease. We beschouwen deze producten niet als consumentenkrediet, maar gezien hun plaats op de Belgische markt lijkt het gepast om ze te analyseren als een alternatief voor consumentenkrediet. Bij het schrijven van deze nota is de herziening van de richtlijn inzake consumentenkrediet nog niet van kracht.⁷⁵

5.1. Buy-Now-Pay-Later

Zoals de naam al aangeeft biedt 'Buy-now-pay-later' (BNPL) consumenten de mogelijkheid om goederen te kopen en deze later (uitgestelde betaling) en/of in termijnen (gespreide betaling) te betalen. De BNPL-aanbieder treedt op als kredietverstrekker en schiet het geld in naam van de consument aan de handelaar voor.

⁷¹ Zie hoofdstuk 1 voor een diepgaandere analyse van de Europese richtlijn.

⁷² Europese Commissie, *Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende consumentenkrediet*, 30 juni 2021, beschikbaar op <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=COM%3A2021%3A347%3AFIN>

⁷³ Raad van de Europese Unie, Algemene oriëntatie van de Raad – Richtlijn inzake kredietovereenkomsten tot intrekking en vervanging van de richtlijn consumentenkrediet, 7 juni 2022, beschikbaar op <https://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2022/06/09/consumer-protection-council-adopts-its-position-on-new-rules-for-consumer-credits/>

⁷⁴ We zagen in het vorige punt dat indirect participatief krediet al werd toegepast in België na een mogelijke uitzondering in de wet. Hier gaat het echter om direct participatief kredieten die particulieren contractueel binden op een platform. We verwijzen de lezer naar punt 1.4.3. over participatief krediet voor meer informatie.

⁷⁵ De Raad en het Europees Parlement hebben een voorlopig akkoord bereikt over de herziening in december 2022. Hierover heeft de Commissie interne markt en consumentenbescherming in mei 2023 gestemd. Een plenaire stemming in het Europees Parlement wordt verwacht in september 2023. (bron: Hallak I., *Revision of the Consumer Credit Directive (REFIT)*, 20/06/2023, Europees Parlement (geraadpleegd op 4 september 2023))

Deze moet het goed dan rechtstreeks aan de BNPL-aanbieder terugbetalen. Dit gebeurt vaak automatisch via de debet- of creditcard.

5.1.1. Waar komt deze formule vandaan? Waarom is dit product ontstaan?

Aanvankelijk werden deelbetalingen aangeboden in fysieke winkels om het contact met nieuwe klanten te vergemakkelijken, legt Sergio Monteiro uit.⁷⁶ Omdat de banken deze formule als niet rendabele beschouwden, ontwikkelde ze zich nauwelijks bij de introductie.

Het succes van online winkelen maakt deze dienst echter aantrekkelijker.⁷⁷ De gezondheidscrisis heeft het gebruik van e-commerce een boost gegeven. Om toegang tot bepaalde diensten te krijgen, moet je wel een internetaansluiting hebben. Ook de vraag naar financiële diensten is door de digitalisering geëvolueerd: klanten willen nu directe, persoonlijke service.⁷⁸ De BNPL-formule is ontwikkeld om aan deze nieuwe verwachtingen te voldoen. De BNPL-oplossing biedt snelle en eenvoudige toegang tot krediet voor een breed scala aan artikelen. De service garandeert ook een zekere mate van veiligheid voor onlineaankopen.

5.1.2. Wie biedt BNPL aan?

Aangezien BNPL niet of slechts in beperkte mate wordt gemonitord, is het moeilijk om gegevens te vinden over het aantal instellingen dat deze dienst in België aanbiedt. Sommige bedrijven die er gebruik van maken, doe het echter goed.⁷⁹ Dit toont aan dat zowel nieuwe spelers als traditionele kredietverstrekkers interesse tonen in deze markt.

5.1.3. Wie is de doelgroep?

In eerste instantie is dit product bedoeld voor mensen die niet genoeg geld hebben om een goed onmiddellijk te kopen en die hun aankopen beter onder controle willen houden (spreiding van betaling om hun budget beter te organiseren, niet te veel van hun spaargeld afhalen of hun budget in evenwicht te houden enz.). Volgens een AFM-

⁷⁶ Mignot V., *Le paiement en plusieurs fois, bénédiction ou catastrophe face à la montée des prix ?*, 16/09/22, beschikbaar op <https://www.moneyvox.fr/credit/actualites/89954/le-paiement-en-plusieurs-fois-benediction-ou-catastrophe-face-a-la-montee-des-prix> (geraadpleegd op 4 september 2023)

⁷⁷ In 2019 deden 79% van de internetgebruikers in België online aankopen, tegenover 58% in 2011 (bron: statistieken van RETIS, geraadpleegd op 15/09/22).

⁷⁸ Conclusie van Johan Thijs, CEO van KBC Groep, op de conferentie '10 years of prudential supervision' van de Nationale Bank van België op 21 juni 2022

⁷⁹ De app van Klarna, een bedrijf dat BNPL aanbiedt, werd in 2022 500.000 keer gedownload in België, wat neerkomt op een stijging van 20% van het aantal nieuwe gebruikers in één jaar. Zie voor meer informatie <https://www.lecho.be/entreprises/services-financiers-assurances/1-2-million-de-belges-utilisent-klarna-acteur-du-paiement-differe/10397683.html> (geraadpleegd op 04/09/2023)

enquête⁸⁰ is het publiek dat deze betaalfaciliteit gebruikt, vrij jong (58% is jonger dan 50). Bovendien kiezen BNPL-gebruikers voor deze betaalmethode kiezen om veiliger online te kunnen aankopen (veilig bestellen en uitproberen van goederen voor betaling) in plaats van om financiële redenen.

5.1.4. Om wat te financieren?

Volgens Citizens Advice⁸¹ wordt de BNPL in het Verenigd Koninkrijk vooral gebruikt om kleding, huishoudelijke apparaten en elektronica te kopen in. De bedragen die worden voorgeschieden bij deze vorm van krediet zijn over het algemeen laag. Klarna heeft het over een gemiddelde van 70 euro voor haar gebruikers.

5.1.5. Wat zijn de wetgevende bijzonderheden?

Dit alternatief voor krediet valt niet onder de regels voor consumentenkrediet van het Wetboek van economisch recht, aangezien de terugbetaling doorgaans in minder dan twee maanden gebeurt. Als het krediet op tijd wordt terugbetaald, worden meestal ook geen rente of kosten aangerekend.⁸² Als de consument echter te laat betaalt, kunnen er aanzienlijke kosten en rente van toepassing zijn.⁸³

5.1.6. Hoe ontwikkelt de markt zich?

Kaarten met uitgestelde debitering die sommige banken aanbieden, die vergelijkbaar zijn met BNPL, waren al in België geïntroduceerd sinds de invoering van de richtlijn consumentenkrediet in 2008.

BNPL verschilt echter van dit product omdat het niet gekoppeld is aan een kaart. Het lijkt erop dat spelers die alleen dit type product aanbieden zich ontwikkelen op de Belgische markt en aan populariteit winnen. Volgens een artikel uit juni 2022 in L'Echo⁸⁴ maakten meer dan 1,2 miljoen Belgen gebruik van de 30-dagen-BNPL van Klarna. In

⁸⁰ AFM, 'Buy Now, Pay Later Verkenning van een nieuwe trend', 21 november 2022, beschikbaar op <https://www.afm.nl/nl-nl/consumenten/actueel/2022/november/buy-now-pay-later> (geraadpleegd op 4 september 2023)

⁸¹ Citizens Advice, 'Buy Now...Pain Later?', 23 april 2021, beschikbaar op <https://www.citizensadvice.org.uk/about-us/our-work/policy/policy-research-topics/debt-and-money-policy-research/buy-nowpain-later/> (geraadpleegd op 04/09/2023)

⁸² Ter herinnering: "Renteloze kredieten, kredieten met een looptijd van maximaal twee maanden en kredieten waarvan de kosten minder dan 5,67 euro per maand bedragen (bedrag dat jaarlijks wordt geïndexeerd in het Belgisch Staatsblad)' zijn gedeeltelijk uitgesloten van de wet op het consumentenkrediet. Kredietverstrekkers hoeven zich bijvoorbeeld niet te registreren bij de FSMA of informatie in te winnen over de kredietwaardigheid van de consument.

⁸³ Deze kosten vallen wel onder boek XIX van het Wetboek van economisch recht, dat handelt over de minnelijke invordering van consumentenschulden.

⁸⁴ Quoistiaux G., « 1,2 million de Belges utilisent Klarna, acteur du paiement différé », 23 juin 2022, L'Echo, beschikbaar op <https://www.lecho.be/entreprises/services-financiers-assurances/1-2-million-de-belges-utilisent-klarna-acteur-du-paiement-differe/10397683.html> (geraadpleegd op 4 september 2023)

november 2021 schatte een studie van het Klantar-instituut voor Floa Bank dat 28% van de Belgen uitgestelde betaling gebruikte en dat verkozen boven gespreide betaling.

5.1.7. Hoe zit het met wanbetalingen?

We hebben geen cijfers over wanbetalingen gelinkt aan BNPL in België.

Toch zijn er een aantal risico's aan verbonden. Volgens een enquête van Citizen Advice in het Verenigd Koninkrijk⁸⁵ maakte 39% van de respondenten gebruik van BNPL zonder het te beseffen en begreep 42% niet wat de gevolgen waren als ze niet betaalden.

Omdat de wetgever BNPL niet als een vorm van consumentenkrediet aanziet, zijn aanbieders niet verplicht om een kredietcheck bij de consument uit te voeren (controle van inkomsten en uitgaven). Zonder voorafgaand onderzoek om na te gaan of de consument het zich kan veroorloven om deze betaaloplossing te gebruiken, staat de deur open voor gezinnen die het risico lopen op een te hoge schuldenlast. Deze dienst kan worden beschouwd als een kortetermijnoplossing voor mensen die niet over liquide middelen beschikken. Als de consument echter niet binnen de gestelde termijn betaalt, krijgt hij of zij te maken met kosten voor betalingsachterstand die een bestaande problematische schuldsituatie kunnen verergeren.

Volgens een onderzoek in Nederland⁸⁶ betaalt de overgrote meerderheid van de klanten BNPL wel op tijd. De doelgroep van BNPL, de jongere leeftijdscategorieën (18-34 jaar en 35-49 jaar), zijn echter vaker dan oudere personen niet op de hoogte of vergeten om tijdig te betalen (17% van de 18-34-jarigen en 24% van de 35-49-jarigen is minstens één keer vergeten hun BNPL tijdig terug te betalen).

5.2. Private lease

Het gaat om een huurformule op lange termijn voor particulieren die zo over een nieuw product kunnen beschikken zonder aankoopoptie. In ruil voor een maandelijkse huur betaalt de verhuurder de verzekering, het onderhoud en andere kosten met betrekking tot het goed. Dit product is geen consumentenkrediet, maar kan als een alternatief voor leasing worden beschouwd.⁸⁷

⁸⁵ Citizens Advice, 'Buy Now...Pain Later?', 23 april 2021, beschikbaar op <https://www.citizensadvice.org.uk/about-us/our-work/policy/policy-research-topics/debt-and-money-policy-research/buy-nowpain-later/> (geraadpleegd op 04/09/2023)

⁸⁶ AFM, 'Buy Now, Pay Later Verkenning van een nieuwe trend', 21 november 2022, beschikbaar op <https://www.afm.nl/nl-nl/consumenten/actueel/2022/november/buy-now-pay-later> (geraadpleegd op 4 september 2023)

⁸⁷ Leasing is een vorm van financiële leasing waarbij een individu een goed kan verwerven door het voor een vaste periode te huren en een bedrag te betalen dat overeenstemt met de restwaarde van het goed aan het einde van de overeenkomst. Als de huurovereenkomst geen koopoptie bevat, kan het geen financiële lease zijn.

5.2.1. Waar komt deze formule vandaan? Waarom is dit product ontstaan?

In België begon deze activiteit kort voor de Tweede Wereldoorlog met de kortetermijnverhuur van tweedehandsvoertuigen.⁸⁸ Leasing was oorspronkelijk bedoeld voor professionals, zodat ze apparatuur konden aanschaffen zonder grote bedragen te hoeven investeren. Vervolgens ontwikkelde private leasing zich met hetzelfde doel: particulieren in staat stellen een nieuw voertuig of bedrijfsmiddel te verwerven zonder de beperkingen die verbonden zijn aan eigendom.

5.2.2. Wie biedt private lease aan?

Het gaat vooral om ondernemingen gespecialiseerd in zakelijke leasing en die ook leasing voor particulieren aanbieden.

5.2.3. Wie is de doelgroep?

De doelgroep voor private lease is een nichedoelgroep. Het gaat om consumenten die niet noodzakelijk over voldoende eigen middelen beschikken voor een grote aankoop en die de juridische en onderhoudsbeperkingen willen vermijden die gepaard gaan met het verwerven van een nieuwe goed. Het is een alternatief voor krediet voor mensen die geen eigenaar willen zijn.

5.2.4. Om wat te financieren?

Private lease wordt in België vooral voor voertuigen gebruikt.⁸⁹ Een auto, bestelwagen, motor of fiets wordt ter beschikking gesteld van een particulier en de verhuurder draagt het economische risico (verzekering, belastingen op de inverkeerstelling, reparatie- en onderhoudskosten) in ruil voor een maandelijkse betaling. De gemiddelde overeenkomst duurt 3 tot 4 jaar, met een minimum van één jaar. Als de overeenkomst afloopt, kan de consument het voertuig ook niet aankopen.

Private lease bestaat ook voor andere activa zoals zonnepanelen.

5.2.5. Wat zijn de wetgevende bijzonderheden?

Aangezien Koninklijk Besluit nr. 55 over professionele leasing en het deel van het Wetboek van economisch recht over consumentenkrediet niet van toepassing zijn op dit product, zijn het Burgerlijk Wetboek en de bepalingen van Boek VI van het Wetboek van koophandel over consumentenbescherming van toepassing op het private

⁸⁸ Renta, 'Historiek', beschikbaar op <https://www.renta.be/nl/historiek> (geraadpleegd op 4 september 2023)

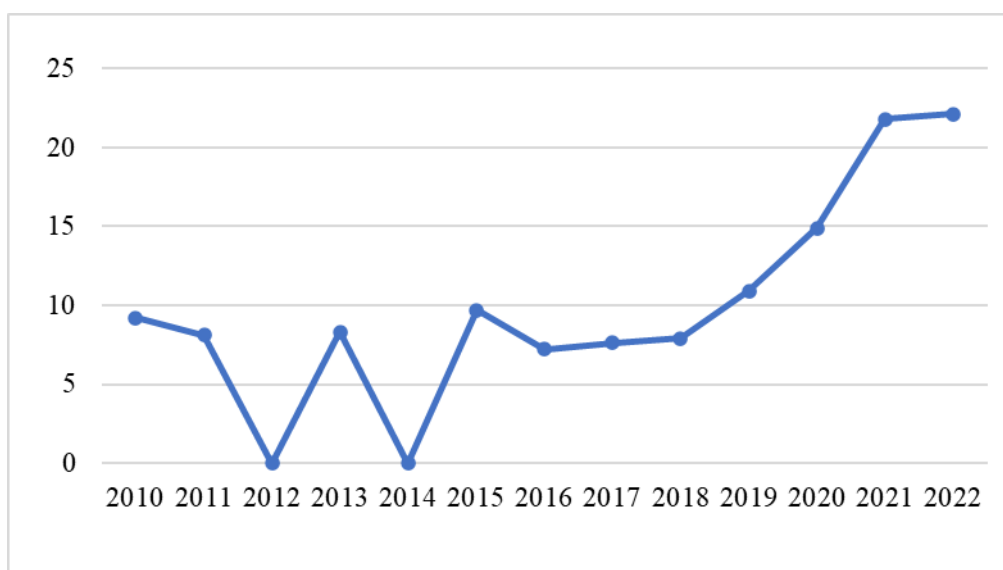
⁸⁹ Interview met een kredietverstrekker (30 september 2022)

leasecontract. Leasing, dat enkel verschilt van private lease door de aankoopoptie, is wel aan het Wetboek van economisch recht onderworpen.

Bedrijven die private lease aanbieden, zijn niet verplicht om de kredietwaardigheid van de consument te checken of om bij de FSMA te registreren. Niettemin hebben de BVK en Renta (de Belgische federatie van autoverhuurders) op 1 oktober 2019 een gedragscode opgesteld over private lease, bij gebrek aan specifieke wetgeving.⁹⁰ Het doel van zo'n gedragscode is om goede handelspraktijken vast te leggen en de negatieve gevolgen van het ontbreken van een wettelijk kader te beperken. Er zijn basisregels vastgesteld voor de definitie van private lease, de informatie die in de overeenkomst moet worden opgenomen, de analyse van de financiële situatie van de consument, reclame en invorderingsacties.

5.2.6. Hoe ontwikkelt de markt zich?

**Grafiek 19: Productie roerende private lease in België
(bedragen in miljoenen euro, 2010-2022)**

Bron: jaarverslagen van de BLV

Volgens de statistieken van de Belgische Leasingvereniging (BLV) is de productie van roerende private lease (zie grafiek 19) sinds 2016 (+207%) en vooral tussen 2020 en 2021 (+45%) fors gestegen.

Deze productie blijft echter vrij beperkt in vergelijking met consumentenkrediet voor een vergelijkbaar doel. Het BVK schat dat in 2021 15.000 Belgen besloten hebben om privé een auto te leasen, terwijl er in de eerste jaarhelft van 2021 79.500 nieuwe

⁹⁰ BVK, 'Gedragscode Private Lease', oktober 2019, beschikbaar op <https://www.upc-bvk.be/nl/upc-bvk/codes-of-conduct> (geraadpleegd op 4 september 2023)

consumentenkredieten voor de aankoop van een nieuwe auto werden gesloten. Bovendien vertegenwoordigt roerende private lease slechts een klein deel van de leaseproductie. Volgens de BLV had in 2020 amper 0,3% van de roerende leasingproductie betrekking op particulieren.⁹¹

5.2.7. Hoe zit het met wanbetalingen?

Op dit moment is er geen informatie over wanbetalingen in verband met private lease beschikbaar. Het zou interessant zijn om over gegevens over dit onderwerp te beschikken om na te gaan of het ontbreken van wetgeving voor private leaseaanbieders nadelig is voor consumenten of dat de gedragscode volstaat om een gezonde concurrentie in stand te houden.

⁹¹ BLV, 'Productie roerende leasing per klantentype' (2022), Statistieken, beschikbaar op <https://www.blv-abl.be/nl/cijfers-en-statistieken/leasing-belgie/productie-roerende-leasing-klantentype> (geraadpleegd op 8 augustus 2023)

Overzicht vraag naar consumentenkrediet: kenmerken van (achterstallige) kredietnemers

Na het belichten van de spelers die betrokken zijn bij het verstrekken van consumentenkrediet, lijkt het ons interessant om de vraag naar consumentenkrediet onder de loep te nemen. We kijken hierbij vooral naar veranderingen in het aantal (achterstallige) kredietnemers en hun sociaaleconomische profiel.

Deze insteek laat ons toe om ons een beter beeld te vormen van de consumentenkredietmarkt in haar totaliteit en van de personen die er gebruik van maken. Dit is noodzakelijk om te achterhalen hoe we duidelijke en beknopte informatie over consumentenkrediet kunnen verstrekken. Inzicht verwerven in wie betalingsachterstanden heeft, laat ook toe om gericht in te zetten op het voorkomen van overmatige schuldenlast via specifieke financiële educatie over consumentenkrediet.

1

Evolutie van het aantal kredietnemers en achterstallige kredietnemers

We analyseren eerst de veranderingen in het aantal kredietnemers met minstens één consumentenkrediet en vervolgens het aantal kredietnemers met minstens één achterstallig consumentenkrediet. We bekijken de kredietnemers per soort consumentenkrediet apart om onze analyses te verfijnen.

De Centrale voor Kredieten aan Particulieren (CKP) maakt in haar statistieken onderscheid tussen leningen op afbetaling en verkopen op afbetaling. Sinds 2010

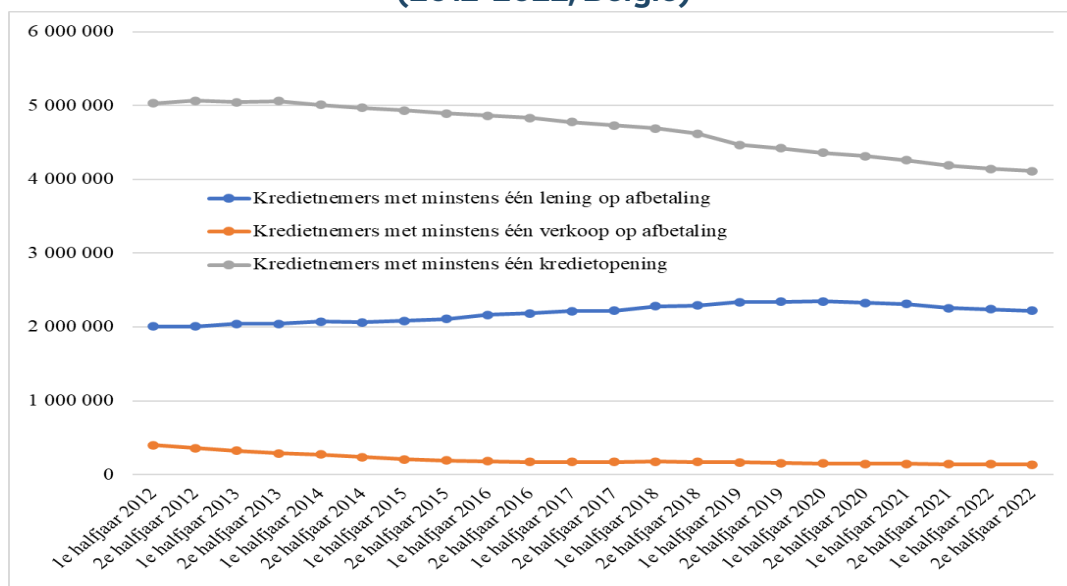
hebben wetswijzigingen er echter toe geleid dat deze twee producten sterk op elkaar lijken.⁹² Het heeft niet veel zin meer om deze twee vormen van krediet afzonderlijk te analyseren. Toch zijn de gegevens van de CKP het representatiefst voor wanbetalingen en daarom behouden we dit onderscheid.

2.1. Aantal kredietnemers

Van de drie soorten consumentenkrediet is er slechts één waarbij het aantal kredietnemers in tien jaar tijd is toegenomen: de lening op afbetaling (zie grafiek 1). Van de eerste jaarhelft van 2012 tot de eerste jaarhelft van 2020 stijgt het aantal kredietnemers met minstens één lening op afbetaling van 2.007.987 naar 2.345.964 (+17%), alvorens te dalen naar 2.221.372 kredietnemers in de tweede jaarhelft van 2022. Dit is deels een gevolg van de COVID 19-crisis en de inflatiecrisis. In tijden van onzekerheid zijn gezinnen minder geneigd om een krediet te nemen.

Het aantal kredietnemers met minstens één kredietopening en minstens één verkoop op afbetaling is daarentegen de afgelopen tien jaar gedaald. Tussen de eerste jaarhelft van 2012 en de tweede jaarhelft van 2022 daalde het aantal kredietnemers met minstens één kredietopening met bijna één miljoen (-18%) en daalde het aantal kredietnemers met minstens één verkoop op afbetaling met 66%. Deze daling is niet verrassend, aangezien we in hoofdstuk 2 al melding maakten van een daling van het aantal kredietopeningen. Voor de mogelijke redenen verwijzen we de lezer naar hoofdstuk 1.

Grafiek 1: Evolutie van het aantal kredietnemers per soort krediet (2012-2022, België)

Bron: CKP (NBB)

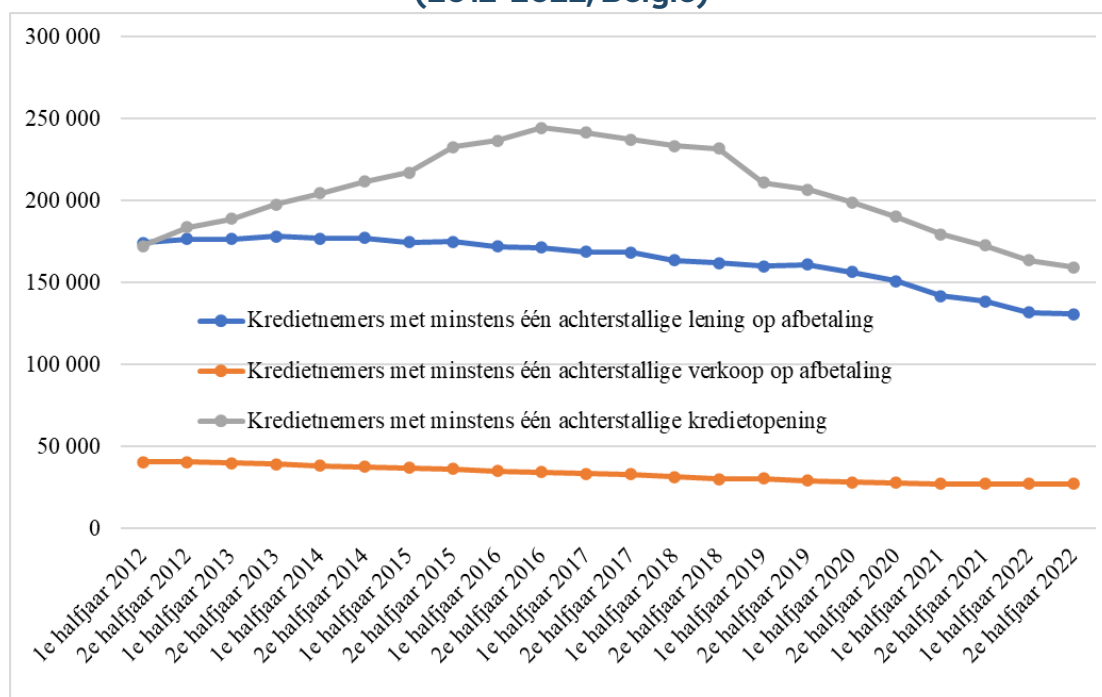
⁹² Een verkoop op afbetaling verschilt van een lening op afbetaling omdat die direct gelinkt is aan de aankoop van een item, wat niet noodzakelijk het geval is bij een lening op afbetaling. Voor het overige zijn de voorwaarden identiek.

2.2. Aantal achterstallige kredietnemers⁹³

Grafiek 2 toont een daling van het aantal kredietnemers met minstens één achterstallige lening op afbetaling⁹⁴ (-25%) en met minstens één achterstallige verkoop op afbetaling (-33%) tussen de eerste jaarhelft van 2012 en de tweede jaarhelft van 2022. Deze wanbetalingscijfers bereikten hun laagste niveau in tien jaar in de tweede jaarhelft van 2022.

Bij achterstallige kredietopeningen zien we een heel ander beeld. We merken een duidelijke stijging van het wanbetalingspercentage voor kredietnemers met minstens één kredietopening tussen de eerste jaarhelft van 2012 en de tweede jaarhelft van 2016 (+42%). Daarna volgt een daling vanaf de eerste jaarhelft van 2017 tot de tweede jaarhelft van 2022 (-35%). We kunnen deze kentering deels toeschrijven aan een wetsbepaling die op 1 april 2015 in voege ging. Vanaf die datum kunnen consumenten geen consumentenkredietovereenkomst meer afsluiten als ze geregistreerd staan met een totaal achterstallig bedrag van meer dan 1000 euro voor één of meer achterstallige consumentenkredieten. Bovendien daalde tussen de eerste jaarhelft van 2016 en de tweede jaarhelft van 2020 het aantal kredietnemers met minstens één achterstallige lening op afbetaling en kredietnemers met minstens één achterstallige verkoop op afbetaling sneller.

Grafiek 2: Evolutie van het aantal achterstallige kredietnemers per soort krediet (2012-2022, België)

Bron: CKP (NBB)

⁹³Meer hierover in hoofdstuk 4 voor een juridisch perspectief.

⁹⁴Het aantal achterstallige kredietnemers komt overeen met het aantal mensen dat bij de Centrale geregistreerd staat met minstens één achterstallig krediet (krediet met een niet geregulariseerde betalingsachterstand).

2.3. Percentage achterstallige kredietnemers

Een toenemend aantal achterstallige kredietnemers kan wijzen op grotere financiële problemen. Het kan ook een gevolg zijn van het feit dat er meer kredietnemers zijn.⁹⁵ De tweede gebruikte indicator is bedoeld om deze mogelijke vertekening te corrigeren. Het gaat om het percentage achterstallige kredietnemers, met andere woorden de verhouding tussen het aantal achterstallige kredietnemers en het totale aantal kredietnemers.

Grafiek 3 laat zien dat over een periode van tien jaar, ondanks een kleiner aantal kredietnemers met minstens één achterstallige verkoop op afbetaling, het percentage achterstallige kredietnemers voor dit soort krediet is toegenomen. We zien een verdubbeling van het percentage achterstallige kredietnemers met minstens één verkoop op afbetaling van 10,21% naar 20,16% tussen de eerste jaarhelft van 2012 en de tweede jaarhelft van 2022.

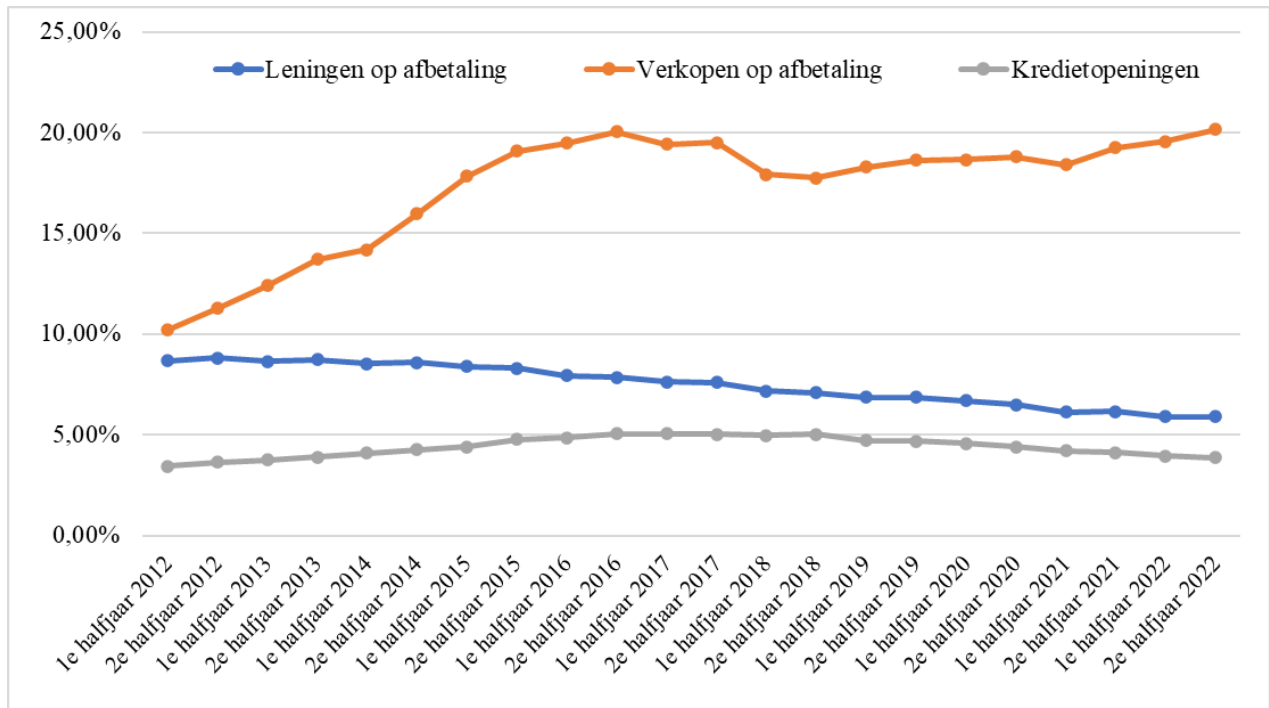
Voor leningen op afbetaling gaat de daling van het aantal achterstallige kredietnemers gepaard met een daling van het percentage achterstallige kredietnemers met 2,79% over een periode van tien jaar.

Het percentage achterstallige kredietnemers voor kredietopeningen volgt dezelfde trend als het aantal achterstallige kredietnemers: hun aantal stijgt tot de tweede jaarhelft van 2016 (van 3,32% naar 5,06%) en daalt vervolgens tot de tweede jaarhelft van 2022 (naar 3,87%).

Opgemerkt moet worden dat we bij kredietopeningen het laagste percentage achterstallige kredietnemers aantreffen. Dit cijfer kan echter misleidend zijn. Het aantal kredietnemers met minstens één kredietopening in de CKP-statistieken omvat het aantal mensen met een ongebruikte of actieve kredietopening. Het percentage achterstallige kredietnemers met minstens één kredietopening wordt dus overschat, aangezien het onmogelijk is om een betalingsachterstand te hebben als er geen bedrag is gecrediteerd.

⁹⁵ Een groter aantal kredietnemers houdt in dat de kans groter is dat er meer achterstallige kredietnemers zijn.

**Grafiek 3: Evolutie van het percentage achterstallige kredietnemers
(2012-2022)**

Bron: CKP (NBB)

2 Sociaaleconomisch profiel van kredietnemers en achterstallige kredietnemers

In dit deel analyseren we de geografische en sociaaleconomische kenmerken van (achterstallige) consumentenkredietnemers op gemeentelijk niveau in België. Hiervoor gebruiken we gegevens van de CKP over kredietnemers per postcode en andere variabelen die beschikbaar zijn op gemeentelijk niveau (meer informatie over de beschrijving van de gebruikte methodologie en variabelen is te vinden als bijlage (blz. 140).

We hebben 2017 geselecteerd voor de analyse, omdat er voor dat jaar gegevens over het opleidingsniveau beschikbaar zijn. Het was ook een jaar zonder financiële crisis of gezondheids crisis en zonder abnormale schommelingen.

2.1. Geografische uitsplitsing van het aandeel meerderjarige consumentenkredietnemers en achterstallige consumentenkredietnemers

Voor we het profiel van de consumentenkredietnemers en de achterstallige consumentenkredietnemers analyseren, stellen we voor om de geografische spreiding van deze twee variabelen in België te bekijken. Het aantal kredietnemers en achterstallige kredietnemers werd gedeeld door de meerderjarige bevolking van elke gemeente om de vertekenende effecten van een groter of kleiner inwonertal te beperken.

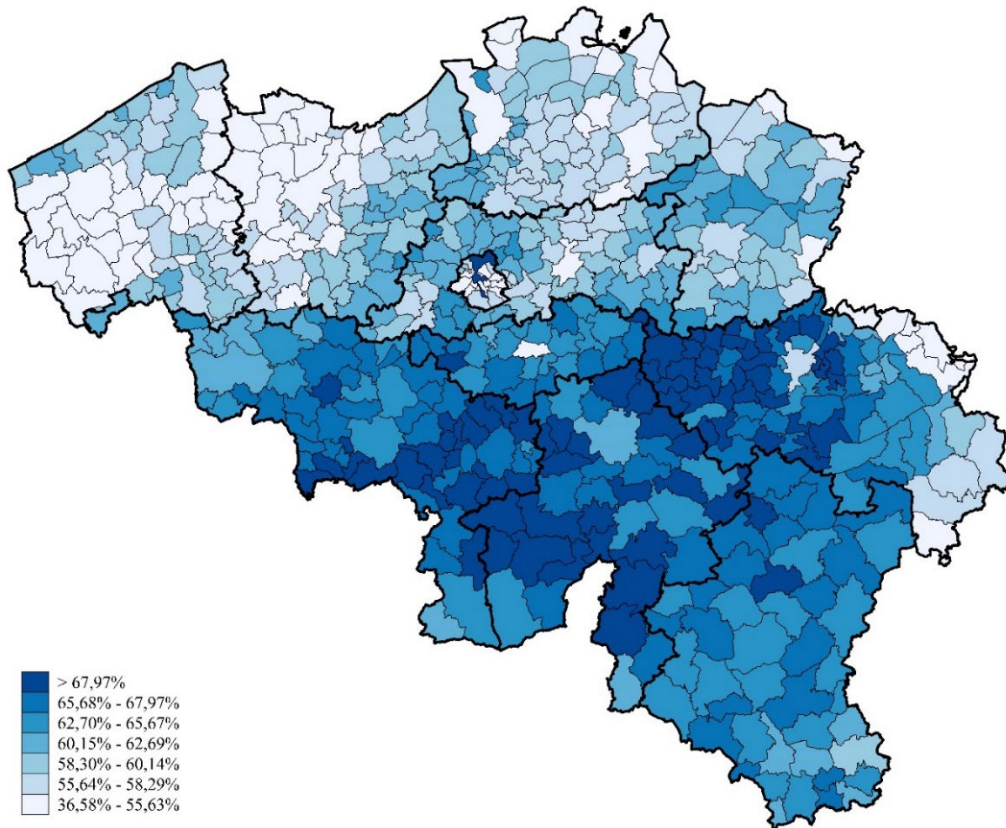
2.1.1. Kredietnemers

Volgens kaart 1 telt Wallonië meer consumentenkredietnemers dan Vlaanderen als we kijken naar de meerderjarige bevolking. We stellen ook vast dat meerderjarige personen die aan de Belgische kust wonen, meer consumentenkrediet opnemen dan andere meerderjarige inwoners in de provincie West-Vlaanderen. Duitse grensbewoners in de provincie Luik en Nederlandse grensbewoners in Vlaanderen hebben minder vaak een consumentenkredietovereenkomst dan de overige bewoners uit die provincie of uit Vlaanderen. Een mogelijke verklaring voor die opvallende vaststelling over de grensstreek met Nederland en Duitsland kan zijn dat deze grensbewoners kredieten vaker in het buitenland dan in België afsluiten. Bij gebrek aan gegevens kunnen we die hypothese echter niet staven.

De uitsplitsing van de consumentenkredietnemers in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is ook bijzonder. Het hoogste aandeel consumentenkredietnemers in België bevindt zich in de gemeente Brussel (86% van de meerderjarige bevolking heeft minstens één consumentenkrediet), terwijl gemeenten zoals Sint-Gillis, Sint-Joost-ten-Node, Elsene en Etterbeek een van de laagste percentages consumentenkredietnemers hebben (minder dan 50% van de meerderjarige bevolking). Het is merkwaardig dat deze Brusselse gemeenten zich aan de andere kant van het spectrum bevinden als het gaat om consumentenkrediet, ook al maken ze deel uit van de 'arme sikkels van Brussel'.⁹⁶

⁹⁶ Hermia J-P en Treutens P-P, *Focus n°41 Recente evolutie van de inkomens in Brussel op wijkniveau*, maart 2021, BISA, beschikbaar op https://bisa.brussels/sites/default/files/publication/documents/Focus-41_NL_FINAL.pdf

Kaart 1: Uitsplitsing naar gemeente van het aandeel van de meerderjarige bevolking met minstens één consumentenkrediet (2017)

Bron: berekeningen gebaseerd op cijfers van de CKP en Statbel

2.1.2. Achterstallige kredietnemers

Kaart 2 hieronder toont de uitsplitsing van het aandeel van de meerderjarige bevolking met minstens één achterstallig consumentenkrediet. Het is niet verrassend om soortgelijke trends als op de vorige kaart te zien: de kans op een hoog percentage achterstallige kredietnemers is groter wanneer het percentage kredietnemers groter is. Wallonië telt bijvoorbeeld verhoudingsgewijs meer achterstallige consumentenkredietnemers dan Vlaanderen en grensbewoners uit Duitsland in de provincie Luik lijken minder te kampen met achterstallige consumentenkredieten dan de overige bewoners uit die provincie.

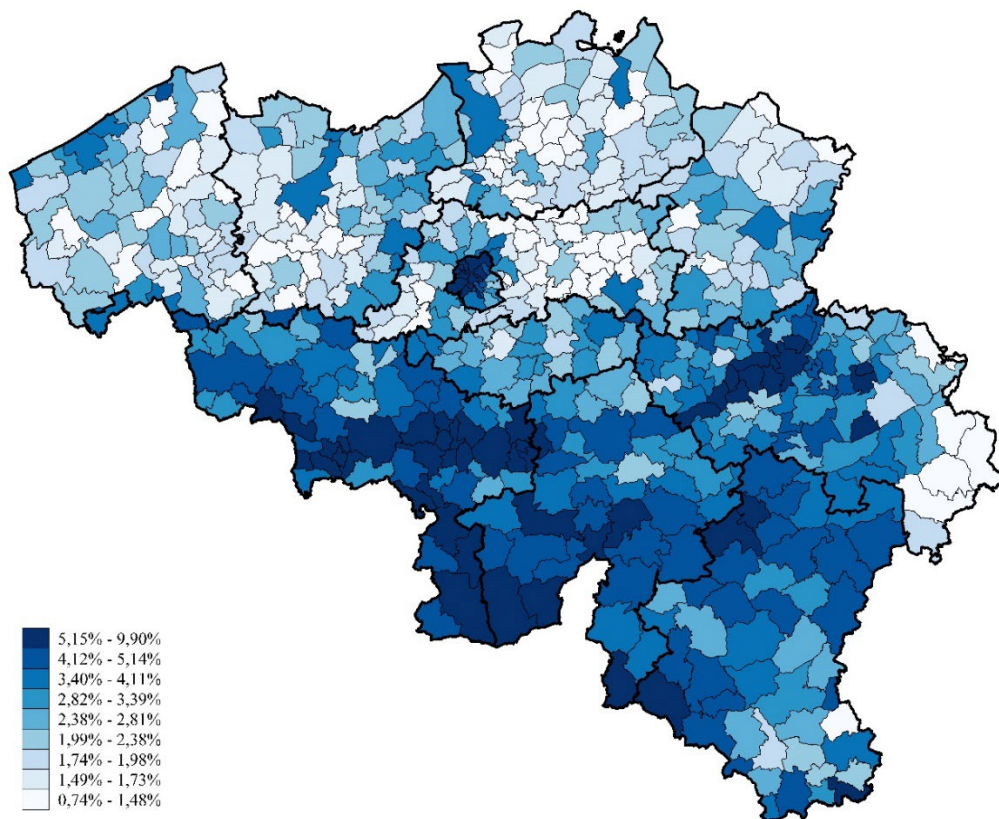
In Vlaanderen onderscheidt de Belgische kust zich qua achterstallige kredieten van de rest van de provincie West-Vlaanderen. Blankenberge heeft bijvoorbeeld het hoogste aandeel achterstallige kredietnemers in Vlaanderen: 4,82%. Verschillende andere meer verstedelijkte gemeenten vallen op met een hoog percentage achterstallige kredietnemers: Antwerpen (4,26%), Gent (3,77%), Turnhout (3,67%) en Genk (3,62%). Sommige Vlaamse gemeenten die grenzen aan Henegouwen worden ook meer getroffen door achterstallige kredieten: Ronse (4,75%) en Spiere-Helkijn (4,21%).

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest lijken achterstallige kredieten gelijkmatiger verdeeld te zijn, met een hoger aandeel in Brussel (9,90%) en Sint-Joost-ten-Node (8,79%) dan in Sint-Gillis (6,24%) en Anderlecht (6,66%). Gemeenten die bekendstaan om hun hoge gemiddelde lonen tellen een aandeel achterstallige kredietnemers van minder dan 4% (Sint-Pieters-Woluwe, Watermaal-Bosvoorde, Oudergem, Sint-Lambrechts-Woluwe en Ukkel).

In Wallonië zijn de meeste achterstallige kredietnemers te vinden langs de Samber- en Maas-corridor en meer bepaald in Bergen, La Louvière, Charleroi, Hoei, Luik en Verviers. Deze trend is dezelfde als we de armoedegegevens erbij nemen.⁹⁷ We onthouden dat de gemeenten met het hoogste aandeel achterstallige kredietnemers deel uitmaken van de voormalige bastions uit de hoogdagen van de industrie en steenkoolnijverheid: Charleroi (9,19%), Seraing (8,39%), Colfontaine (8,11%), Châtelet (7,99%) en Engis (7,63%).

Andere gemeenten in de Henegouwse laars, zoals Froidchapelle (6,78%), of in het zuiden van de provincie Namen, zoals Dinant (7,16%), Viroinval (6,90%) en Couvin (6,69%), hebben ook een hoog aandeel achterstallige kredietnemers.

Kaart 2: Uitsplitsing naar gemeente van het aandeel van de meerderjarige bevolking met minstens één achterstallig consumentenkrediet (2017)

Bron: berekeningen gebaseerd op cijfers van de CKP en Statbel

⁹⁷ F. Ghesquière, Tableau de bord de la Pauvreté en Wallonie, Regards statistiques n°7, IWEPS, beschikbaar op <https://www.iweps.be/publication/tableau-de-bord-de-la-pauvrete-en-wallonie/>

2.2. Analyse van sociaaleconomische variabelen geassocieerd met het profiel van kredietnemers en achterstallige kredietnemers

In dit deel analyseren we het profiel van kredietnemers en achterstallige kredietnemers in België. Het aantal kredietnemers en achterstallige kredietnemers werd gedeeld door de meerderjarige bevolking van elke gemeente om de vertekende effecten van een groter of kleiner inwonertal te beperken.

We gebruiken verschillende variabelen om kredietnemers en achterstallige kredietnemers te beschrijven:⁹⁸

- Bevolking per leeftijdscategorie (18-25, 26-35, 36-45, 46-55, 56-64, 65+);
- Gezinstype (alleenstaande, eenoudergezin, koppel met of zonder kinderen);
- Het opleidingsniveau van de bevolking ouder dan 25 jaar (laag: lager en lager secundair onderwijs, gemiddeld: hoger secundair en niet hoger postsecundair onderwijs, hoog: hoger onderwijs, bachelor, master, doctoraat);
- Gemiddeld maandelijks netto belastbaar inkomen per aangifte;
- Het aantal aangiften per jaarinkomensschijf (minder dan € 10.000, tussen € 10.001 en € 20.000, tussen € 20.001 en € 30.000, tussen € 30.001 en € 40.000, tussen € 40.001 en € 50.000, meer dan € 50.000);
- Het werkloosheidspercentage (15-64 jaar).

Met behulp van deze gegevens op gemeentelijk niveau voeren we verschillende correlaties uit om na te gaan welke sociaaleconomische kenmerken van toepassing zijn op (achterstallige) consumentenkredietnemers. De correlatiecoëfficiënt (aangeduid met r) geeft een positieve of negatieve relatie voor twee variabelen aan. Hoe hoger de coëfficiënt, des te sterker de relatie.⁹⁹ Als de relatie positief is, betekent dit dat de variabelen in dezelfde richting bewegen; omgekeerd wijst een negatieve relatie erop dat de variabelen in tegengestelde richtingen bewegen.

Als twee variabelen positief gecorreleerd zijn, impliceert dit niet noodzakelijk causaliteit, d.w.z. dat de ene variabele de oorzaak is van de andere. Deze twee variabelen kunnen bijvoorbeeld een gemeenschappelijke oorzaak hebben.¹⁰⁰ Ondanks de statistische

⁹⁸ De gegevens over de werkgelegenheidsgraad en het werkloosheidspercentage komen van IWEPS (Waals instituut voor Evaluatie, Toekomstverwachting en Statistiek). De overige gegevens zijn beschikbaar op Statbel. Meer details over deze variabelen zijn te vinden als bijlage (blz. 140).

⁹⁹ De correlatiecoëfficiënt varieert van -1 tot 1. Meer informatie over de constructie is beschikbaar als bijlage (blz. 140).

¹⁰⁰ Er is bijvoorbeeld een correlatie tussen lichaamsbeweging en huidkanker. Dit betekent echter niet noodzakelijk dat meer lichaamsbeweging de kans op huidkanker vergroot. Deze correlatie kan door een gemeenschappelijke oorzaak worden verklaard: mensen die vaker sporten, brengen meestal meer tijd buiten door en wie vaker buiten is, loopt meer kans op huidkanker.

zwakte van de correlatiecoëfficiënt voor het analyseren van causale verbanden tussen variabelen, geven deze berekeningen ons een beeld van het sociaaleconomische profiel van (achterstallige) kredietnemers. De CKP bevat enkel informatie over hun leeftijd.

We stellen voor elke variabele hypothesen op basis van de economische literatuur op¹⁰¹ die de richting van de correlatie met het aandeel (achterstallige) kredietnemers kunnen voorspellen. Vervolgens vergelijken we deze hypothesen met onze correlatieresultaten.

2.2.1. Leeftijdscategorieën

Hypothesen

De kans dat iemand een krediet afsluit, neemt toe tot de leeftijd van 36 tot 45 jaar, waarna die weer afneemt.¹⁰² Jongere mensen hebben de neiging om vaker krediet op te nemen dan oudere mensen. Ze hebben over het algemeen een lager inkomen dan hun ouders, maar verwachten dat hun inkomen in de toekomst zal stijgen. Om aan hun consumptiebehoeften te voldoen, steken jongeren zich in de schulden. Deze vraag naar krediet neemt af na de leeftijd van 45 jaar. Vanaf deze leeftijd is het inkomen hoger, blijven de consumptiebehoeften gelijk en kunnen deze personen meer sparen. De perspectieven op een hoger gezinsinkomen nemen af bij de leeftijdscategorieën ouder dan 65 jaar. Na hun pensionering daalt hun inkomen, wat een rem zet op het gebruik van krediet.

risico op achterstallige kredieten.¹⁰³ Hoewel de leeftijdscategorie tussen 26 en 35 jaar minder schulden heeft dan de leeftijdscategorie tussen 36 en 45 jaar, loopt deze groep meer gevaar dat hun besteedbaar inkomen na een tegenslag daalt (baanverlies, ziekte, echtscheiding) omdat ze minder spaargeld hebben. De leeftijdscategorie tussen 26 en 35 jaar kan schulden bij een tegenslag minder vlot terugbetalen, terwijl personen tussen 36 en 45 jaar vaker één of meer uitstaande kredieten hebben en dus meer gevaar op een achterstallig krediet lopen.

Resultaten

De correlatiecoëfficiënten voor het percentage kredietnemers met een consumentenkrediet en de leeftijdscategorieën worden weergegeven in tabel 1. Als het

¹⁰¹ Meer details over het economische model waarop onze hypothesen zijn gebaseerd, vindt u als bijlage (blz. 140).

¹⁰² Dit blijkt uit het volgende onderzoek voor Europa: Bover, O., Casado, J. M., Costa, S., Du Caju, P., McCarthy, Y., Sierminska, E., ... en Zavadil, T. (2018). The distribution of debt across euro-area countries: the role of individual characteristics, institutions, and credit conditions. 44e nummer (juni 2016) van het International Journal of Central Banking

¹⁰³ Zie Townley-Jones, M., Griffiths, M., en Bryant, M. (2008). Chronic consumer debtors: the need for specific intervention. International Journal of consumer studies, 32(3), 204-210 en Oksanen, A., Aaltonen, M., en Rantala, K. (2015). Social determinants of debt problems in a Nordic welfare state: A Finnish register-based study. Journal of consumer policy, 38, 229-246

teken positief is, betekent dit dat de variabele positief is gerelateerd aan het percentage achterstallige kredietnemers. Als het teken negatief is, betekent dit dat hoe hoger de variabele, des te lager het bijbehorende percentage achterstallige kredietnemers is. Deze coëfficiënten geven ook de sterkte van de relatie tussen de twee variabelen aan: hoe dichterbij 0 ligt, hoe zwakker de relatie, en hoe dichterbij 1 of -1 ligt, hoe sterker de relatie.

Dit resultaat bevestigt onze hypothese: de leeftijdscategorie die het positiefst geassocieerd is met het hebben van een consumentenkredietovereenkomst is de leeftijdscategorie tussen 36 en 45 jaar in België.

Tabel 1: Correlatie tussen consumentenkredietnemers en verschillende leeftijdscategorieën in de bevolking (België, 2017)

	Correlatiecoëfficiënt met consumentenkredietnemers (r) ¹⁰⁴
Bevolking 18 tot 25 jaar	0,04
Bevolking 26 tot 35 jaar	-0,03
Bevolking 36 tot 45 jaar	0,16***
Bevolking 46 tot 55 jaar	- 0,22***
Bevolking 56 tot 64 jaar	0,01
Bevolking 65 jaar en ouder	-0,25***

Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP en Statbel

De richting van de correlaties voor de andere leeftijdscategorieën lijkt onze hypothese te bevestigen, behalve voor de leeftijdscategorieën 56-64 jaar en 26-35 jaar (deze coëfficiënten zijn echter zeer laag en niet statistisch significant). Dit resultaat is een direct gevolg van gemeenten met een groot aantal kredietnemers, die meestal een oudere bevolking hebben. Verkoop en lening op afbetaling lijken twee kredietformules te zijn die populairder zijn bij jongere leeftijdsgroepen. De leeftijdscategorie die het meest positief gecorreleerd is met het aandeel kredietnemers met minstens één lening op afbetaling is de leeftijdscategorie 36-45 jaar (0,23), terwijl de leeftijdscategorie 26-35 jaar het meest positief gecorreleerd is voor verkopen op afbetaling (0,23).

¹⁰⁴ $n = 589$ en waarbij * staat voor statistische significantie, *=10%, **=5%, ***=1%

Grafiek 4 laat zien dat sommige gemeenten aanzienlijk afwijken van de lineaire relatie die wordt voorspeld door een eenvoudige lineaire regressie¹⁰⁵ tussen consumentenkredietnemers en de bevolking tussen 36 en 45 jaar. Brussel telt het hoogste percentage consumentenkredietnemers in verhouding tot zijn meerderjarige bevolking (85,98%). Baarle-Hertog, een gemeente in de provincie Antwerpen aan de Nederlandse grens, heeft het laagste percentage consumentenkredietnemers (36,58%), hoewel het aandeel van de bevolking tussen 36 en 45 jaar (12,28%) dicht bij het nationale gemiddelde (12,97%) aanleunt. Een verklaring voor dit lage percentage consumentenkredietnemers kan zijn dat mensen die in de buurt van de grens wonen, kredieten in het buitenland sluiten. Omdat we hierover echter geen gegevens hebben, kunnen we deze hypothese niet bevestigen.

Grafiek 4: Correlatie tussen consumentenkredietnemers en de bevolking tussen 36 en 45 jaar¹⁰⁶ ($n = 589$)

Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP en Statbel

¹⁰⁵ Een eenvoudige lineaire regressie is een model dat een puntenwolk gebruikt om een rechte lijn te produceren die de waarden van een variabele voorspelt als functie van een andere variabele. Die rechte wordt geschat met de methode van de kleinste kwadraten, d.w.z. de gekwadrateerde afstand tussen de punten in de werkelijke gegevens en de punten op de geschatte lijn wordt geminimaliseerd.

¹⁰⁶ De R^2 waarnaar in de grafiek wordt verwezen, is de determinatiecoëfficiënt. Die geeft aan hoe goed de lijn overeenkomt met de gegevens in de puntenwolk. Tussen 0 en 1 geldt: hoe dicht bij 1, hoe beter de lijn de waarden van de waarnemingen in de puntenwolk kan voorspellen.

Volgens tabel 2 lijkt de leeftijdsgroep van 26–35 jaar het meest positief samen te hangen met een achterstallig consumentenkrediet. Het is verrassend om te zien dat de leeftijdsgroep van 36 tot 45 jaar, die het vaakst een lening sluit, niet het vaakst positief gelinkt wordt aan achterstallige kredieten. Toch is dit resultaat consistent met onze initiële hypothese dat jongere mensen vaker te maken krijgen met een achterstallig krediet na een tegenslag. Omgekeerd is de leeftijdscategorie 46–55 jaar de leeftijdscategorie die het minst geassocieerd wordt met achterstallige kredietnemers.

De tekens van de verschillende correlaties in tabel 2 zijn vergelijkbaar voor alle consumentenkredieten.

Tabel 2: Correlatie tussen het aandeel achterstallige consumentenkredietnemers en de verschillende leeftijdscategorieën in de bevolking

	Correlatiecoëfficiënt met het aandeel achterstallige consumentenkredietnemers (r) ¹⁰⁷
Bevolking 18 tot 25 jaar	0,25***
Bevolking 26 tot 35 jaar	0,42***
Bevolking 36 tot 45 jaar	0,12***
Bevolking 46 tot 55 jaar	-0,57***
Bevolking 56 tot 64 jaar	-0,26***
Bevolking 65 jaar en ouder	-0,30***

Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP en Statbel

2.2.2. Gezinstype

Hypotheses

Volgens de literatuur¹⁰⁸ is de kans groter dat koppels zonder en met kinderen een krediet aangaan dan eenpersoonsgezinnen en eenoudergezinnen. Lenen is gemakkelijker voor wie een tweede mogelijke inkomstenbron binnen het gezin heeft dan voor gezinnen met slechts één inkomen. Dat laatste gezin loopt het risico dat zijn kredietaanvraag door de kredietverstrekker wordt geweigerd.

¹⁰⁷ $n = 589$ en waarbij * staat voor statistische significantie, *=10%, **=5%, ***=1%

¹⁰⁸ Zie Bover, O., J. M. Casado, S. Costa, P. Du Caju, Y. McCarthy, E. Sierminska, P. Tzamourani, E. Villanueva, en T. Zavadil. 2013. "The Distribution of Debt Across Euro Area Countries: The Role of Individual Characteristics, Institutions and Credit Conditions." Working Paper No. 1320, Banco de Espana en Del-Rio, Ana en Young, Garry, The Determinants of Unsecured Borrowing: Evidence from the British Household Panel Survey (May 2005). Bank of England Working Paper No. 263

Het hebben van twee inkomens in het gezin laat ook toe om gemakkelijker het hoofd te bieden aan tegenslagen die het inkomen kunnen verlagen (bv. ontslag) of de lasten kunnen verhogen (bv. bij ziekte). Regelmatige terugbetaling van het krediet lijkt daarom waarschijnlijker voor koppels (met of zonder kinderen) dan voor alleenstaanden en eenoudergezinnen, wat de literatuur ook bevestigt.¹⁰⁹

Resultaten

In tegenstelling tot onze hypothesen worden koppels zonder kinderen negatief geassocieerd verband met het opnemen van consumentenkrediet, zoals blijkt uit tabel 3. Eenoudergezinnen maken vaker gebruik van consumentenkrediet ($r = 0,61$), gevolgd door alleenstaanden ($r = 0,08$). Dit heeft er wellicht mee te maken dat het om consumentenkrediet gaat. In de economische literatuur wordt niet noodzakelijk een onderscheid gemaakt tussen consumentenkrediet en hypothecair krediet. Dit verschil kan gedeeltelijk worden verklaard door een verschil in de kredietwaardigheidstoets voor consumentenkrediet in vergelijking met hypothecair krediet, waarmee grotere bedragen gemoeid zijn.

Volgens grafiek 5 wijken de Brusselse gemeenten en Baarle-Hertog opnieuw af van de lineaire relatie door hun extreme waarden voor het aandeel kredietnemers.

Tabel 3: Correlatie tussen het aandeel consumentenkredietnemers en het aandeel per gezinstype

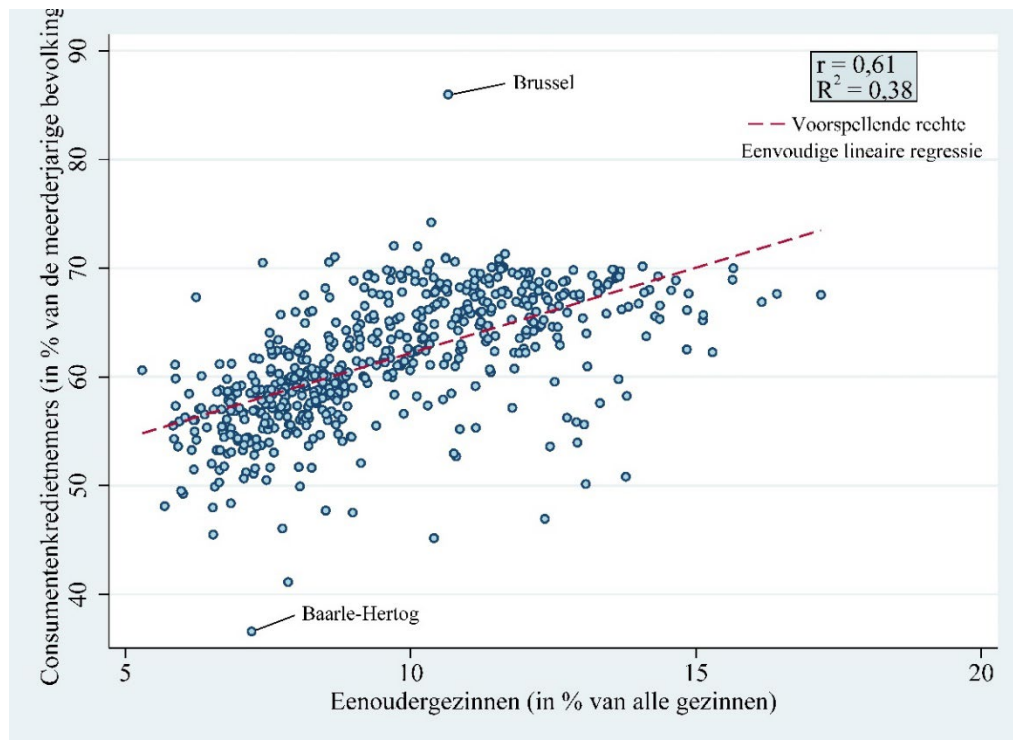
Aandeel ten opzichte van het totale aantal gezinnen	Correlatiecoëfficiënt met consumentenkredietnemers (r) ¹¹⁰
Koppels met kind(eren)	0,03
Koppels zonder kinderen	-0,43***
Alleenstaanden	0,08**
Eenoudergezinnen	0,61***

Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP en Statbel

¹⁰⁹ Townley-Jones, M., Griffiths, M., en Bryant, M. (2008). Chronic consumer debtors: the need for specific intervention. *International Journal of consumer studies*, 32(3), 204-210 en Gathergood, J. (2012) Self-control, financial literacy and consumer over-indebtedness. *Journal of economic psychology*, 33(3), 590-602

¹¹⁰ $n = 589$ en waarbij * staat voor statistische significantie, *=10%, **=5%, ***=1%

Grafiek 5: Correlatie tussen consumentenkredietnemers en eenoudergezinnen (n= 589)

Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP en Statbel

De gezinstypes die het meest geassocieerd worden met een hoog percentage achterstallige kredieten zijn alleenstaanden en eenoudergezinnen, terwijl koppels met of zonder kinderen negatief gecorreleerd zijn met het aandeel achterstallige kredietnemers. Deze resultaten sluiten aan bij de hypothesen die in de vorige punten zijn uiteengezet.

Tabel 4: Correlatie tussen het aandeel consumentenkredietnemers en het aandeel per gezinstype

Aandeel ten opzichte van het totale aantal gezinnen	Correlatiecoëfficiënt met het aandeel achterstallige consumentenkredietnemers (r) ^{III}
Koppels met kind(eren)	-0,52 ^{***}
Koppels zonder kinderen	-0,75 ^{***}
Alleenstaanden	0,68 ^{***}
Eenoudergezinnen	0,76 ^{***}

Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP en Statbel

^{III} $n = 589$ en waarbij * staat voor statistische significantie, *=10%, **=5%, ***=1%

2.2.3. Opleidingsniveau

Hypotheses

Volgens de literatuur maken mensen met een hoog opleidingsniveau vaker gebruik van krediet dan mensen met een laag opleidingsniveau.¹¹² Dit is gedeeltelijk te verklaren door het verschil in hun inkomen. Omdat mensen met een hoog opleidingsniveau in de toekomst een hoger inkomen verwachten en de kans op werk groter is¹¹³, zijn ze sneller geneigd om een krediet af te sluiten, aangezien ze er zeker van zijn dat ze het later kunnen terugbetalen. Een betere opleiding betekent ook dat deze mensen vlotter toegang hebben tot informatie. Ze zijn dan ook minder bang om een krediet af te sluiten en hebben zo vlotter toegang tot krediet.

Bij de achterstallige kredietnemers treffen we daarom wellicht meer mensen aan met een laag opleidingsniveau.¹¹⁴ Een laag opleidingsniveau kan ook betekenen dat deze personen over minder financiële kennis beschikken (zoals weten wat een rentetarief is) en wordt ook geassocieerd met zwakkere cognitieve vaardigheden (zoals het vermogen om een technisch concept te begrijpen).¹¹⁵ Deze factoren kunnen leiden tot budgetbeheerproblemen, wat kan resulteren in een grotere kans op achterstallige kredieten.

Resultaten

We dachten dat een hoger opleidingsniveau gelinkt was aan een hoger percentage kredietnemers. Deze hypothese is gedeeltelijk bevestigd. Volgens tabel 5 is het gemiddelde opleidingsniveau sterker gelinkt aan het aandeel consumentenkredietnemers dan het lage opleidingsniveau. Het hoogste opleidingsniveau is echter negatief gecorreleerd met het aandeel consumentenkredietnemers (dit resultaat kan in verband worden gebracht met het volgende punt over het inkomen).

¹¹² Zie Del Rio A, Young G (2005). The determinants of unsecured borrowing: evidence from the British Household Panel Survey, Bank of England, Working paper n 263 en Grant, C. (2007). Estimating credit constraints among US households. *Oxford Economic Papers*, 59(4), 583-605

¹¹³ Volgens het IWEPS (Waals instituut voor Evaluatie, Toekomstverwachting en Statistiek) zal in 2021 89% van de 25-49-jarigen met een diploma hoger onderwijs een baan hebben, tegenover slechts 31% van de 25-49-jarigen met hoogstens een diploma lager onderwijs. (geraadpleegd op 15/05/2023 <https://www.iweps.be/indicateur-statistique/structure-dactivite-25-64-ans-selon-niveau-de-diplome/>)

¹¹⁴ Zie Oksanen, A., Aaltonen, M., en Rantala, K. (2015). Social determinants of debt problems in a Nordic welfare state: A Finnish register-based study. *Journal of consumer policy*, 38, 229-246 en Gathergood, J. (2012). Self-control, financial literacy and consumer over-indebtedness. *Journal of economic psychology*, 33(3), 590-602

¹¹⁵ Lusardi, A., en Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *American Economic Journal: Journal of Economic Literature*, 52(1), 5-44 en Carlsson, M., Dahl, G. B., Öckert, B. en Rooth, D. O. (2015). The effect of schooling on cognitive skills. *Review of Economics and Statistics*, 97(3), 533-547

Tabel 5: Correlatie tussen consumentenkredietnemers en het opleidingsniveau van de bevolking ouder dan 25 jaar

	Correlatiecoëfficiënt met consumentenkredietnemers (r) ¹¹⁶
Laag opleidingsniveau	0,12***
Gemiddeld opleidingsniveau	0,30***
Hoog opleidingsniveau	-0,03

Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP en Statbel

Deze relatie met het opleidingsniveau is anders voor kredietnemers met minstens één kredietopening (zie tabel 6). Onze hypothese is nu bevestigd: hoe hoger het opleidingsniveau, des te groter het aandeel kredietnemers met minstens één kredietopening in de gemeente.

Deze relatie is echter omgekeerd voor kredietnemers met minstens één lening op afbetaling en één verkoop op afbetaling: hoe hoger het opleidingsniveau, des te lager het aandeel kredietnemers met deze vorm van krediet.

Tabel 6: Correlatie tussen consumentenkredietnemers en het opleidingsniveau van de bevolking ouder dan 25 jaar¹¹⁷

	Correlatiecoëfficiënt met kredietnemers van kredietopeningen (r)	Correlatiecoëfficiënt met kredietnemers van een lening op afbetalingen (r)	Correlatiecoëfficiënt met kredietnemers van een verkoop op afbetalingen (r)
Laag opleidingsniveau	-0,10***	0,38***	0,35***
Gemiddeld opleidingsniveau	0,16***	0,35***	0,09**
Hoog opleidingsniveau	0,21***	-0,36***	-0,39***

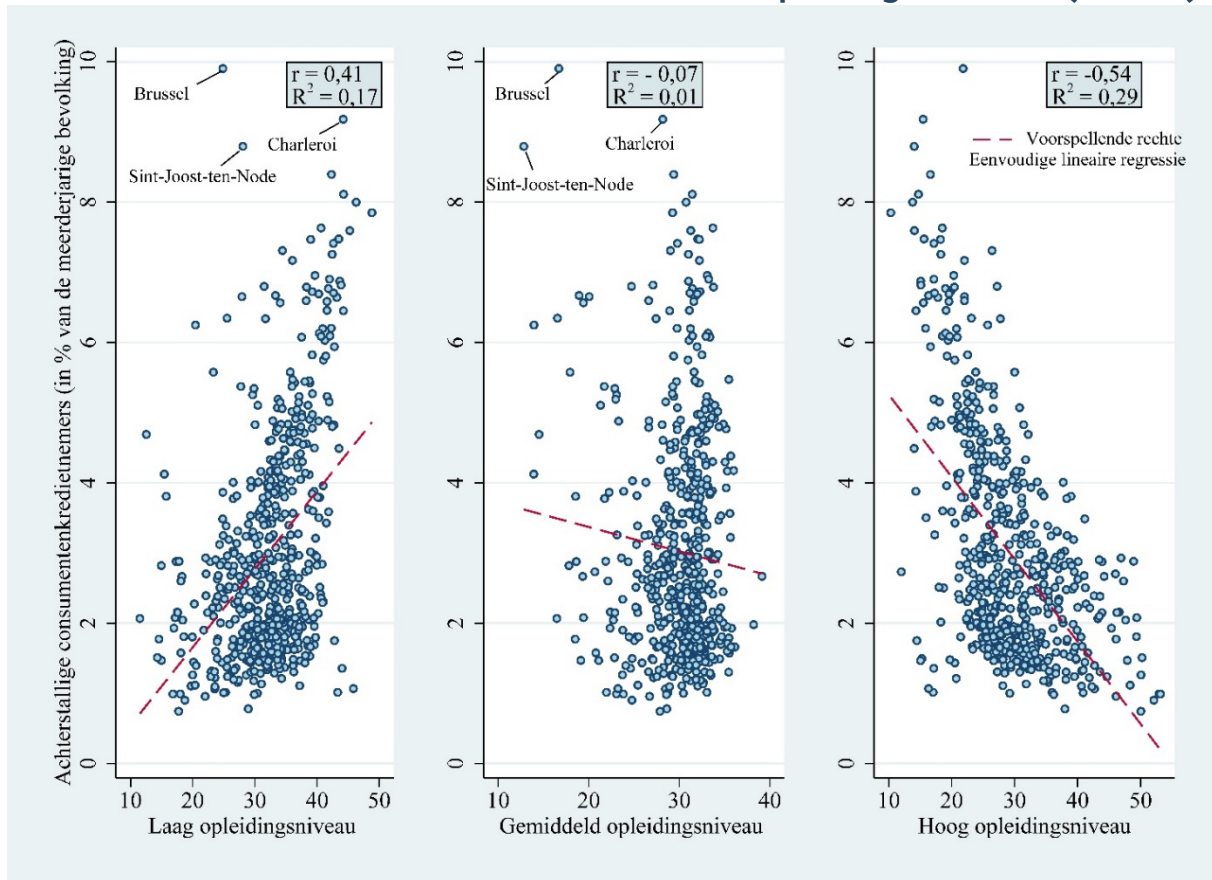
Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP en Statbel

We stellen ook het volgende vast: hoe hoger het opleidingsniveau, des te lager het percentage achterstallige kredieten (zie grafiek 6). Dit bevestigt onze hypothese. We stellen vast dat het lage opleidingsniveau (wat overeenkomt met het hoogste niveau van secundair onderwijs) het enige onderwijsniveau is dat positief gecorreleerd is met achterstallige consumentenkredieten, ook al is de correlatiecoëfficiënt voor het gemiddeld opleidingsniveau vrij klein.

¹¹⁶ $n = 589$ en waarbij * staat voor statistische significantie, *=10%, **=5%, ***=1%

¹¹⁷ $n = 589$ en waarbij * staat voor statistische significantie, *=10%, **=5%, ***=1%

Grafiek 6: Correlatie tussen het aandeel achterstallige consumentenkredietnemers en de verschillende opleidingsniveaus¹¹⁸ (n = 589)

Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP en Statbel

2.2.4. Inkomen

Hypotheses

Volgens een aantal economische modellen is de kans op schuldenlast groter naarmate het inkomen van een individu hoger is.¹¹⁹ Kredietverstrekkers zijn sneller geneigd om krediet te verstrekken aan gezinnen met een hoger inkomen. Een hoog inkomen is ook gecorreleerd met een hoog opleidingsniveau.¹²⁰

¹¹⁸ $n = 589$ en voor het lage en hoge opleidingsniveau heeft r de statistische significantie van 1%, terwijl r voor het gemiddeld opleidingsniveau een statistische significantie van 5% heeft.

¹¹⁹ Zie Bover, O., Casado, J. M., Costa, S., Du Caju, P., McCarthy, Y., Sierminska, E., ... en Zavadil, T. (2018). The distribution of debt across euro-area countries: the role of individual characteristics, institutions, and credit conditions. 44e nummer (juni 2016) van het International Journal of Central Banking en Del-Rio, Ana en Young, Garry, The Determinants of Unsecured Borrowing: Evidence from the British Household Panel Survey (May 2005). Bank of England Working Paper No. 263

¹²⁰ Zie Oksanen, A., Aaltonen, M., en Rantala, K. (2015). Social determinants of debt problems in a Nordic welfare state: A Finnish register-based study. Journal of consumer policy, 38, 229-246 en Gathergood, J. (2012) Self-control, financial literacy and consumer over-indebtedness. Journal of economic psychology, 33(3), 590-602

Deze relatie is vooral bij de gemiddelde inkomenscategorieën uitgesproken: een hoger inkomen leidt ertoe dat ze meer consumeren en krediet aanvragen om aan die behoefte te voldoen. Het effect van het inkomen neemt echter af bij de hogere inkomenscategorieën omdat zij niet per se krediet hoeven te gebruiken, aangezien ze over voldoende financiële middelen beschikken.

Gezinnen met lagere inkomens zouden meer moeite hebben om de maandelijkse afbetalingstermijnen van hun krediet terug te betalen. Ze hebben minder marge om geld vrij te maken wanneer ze met financiële noodsituaties worden geconfronteerd. Een hoog inkomen maakt het gemakkelijker om tegenslagen in het leven (baanverlies, scheiding, ziekte enz.) het hoofd te bieden, vooral dankzij spaargeld. Sommige mensen met een laag inkomen kunnen geen spaarreserve opbouwen om die tegenslagen op te vangen en blijven vaker in gebreke.

Resultaten

Onze hypotheses over het inkomen van consumentenkredietnemers zijn niet bevestigd. Het gemiddelde inkomen is negatief gerelateerd aan het percentage consumentenkredietnemers, met een correlatiecoëfficiënt van $-0,14$ (statistische significantie van 1%). Bijgevolg hebben gemeenten met een groot aandeel consumentenkredietnemers meestal een bevolking met een lager gemiddeld inkomen dan andere gemeenten. Voor de specifiekere inkomenscategorieën heeft het aantal jaarlijkse aangiften in de inkomstenbelasting tussen € 10.000,1 en € 20.000 de hoogste positieve correlatiecoëfficiënt met consumentenkredietnemers (zie tabel 7).

In de literatuur wordt zelden een onderscheid gemaakt tussen hypothecair krediet en consumentenkrediet. Deze resultaten kunnen verklaard worden door de aard van consumentenkrediet zelf.

Tabel 7: Correlatie tussen consumentenkredietnemers en de aangiften per inkomenscategorie

Aangifte per jaarinkomensschijf	Correlatiecoëfficiënt met consumentenkredietnemers (r) ¹²¹
Minder dan € 10.000	0,05
Tussen € 10.000,1 en € 20.000	0,18 ^{***}
Tussen € 20.000,1 en € 30.000	-0,13 ^{***}
Tussen € 30.000,1 en € 40.000	-0,22 ^{***}
Tussen € 40.000,1 en € 50.000	-0,10 ^{**}
Meer dan € 50.000	-0,11 ^{***}

Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP en Statbel

¹²¹ $n = 589$ en waarbij * staat voor statistische significantie, *=10%, **=5%, ***=1%

Onze hypothese over het inkomen van achterstallige kredietnemers wordt bevestigd. Het gemiddelde inkomen is negatief gecorreleerd met het percentage achterstallige kredietnemers, met $-0,71$ (statistische significantie van 1%). In tabel 8 is de inkomenscategorie tussen € 10.000,1 en € 20.000 het sterkst gelinkt aan achterstallige consumentenkredietnemers. We stellen vast dat deze coëfficiënt bijzonder hoog is in vergelijking met de correlaties in de vorige delen. Een laag inkomen is dus bijzonder belangrijke factor om wanbetaling te verklaren.

Tabel 8: Correlatie tussen consumentenkredietnemers en de aangiften per inkomenscategorie

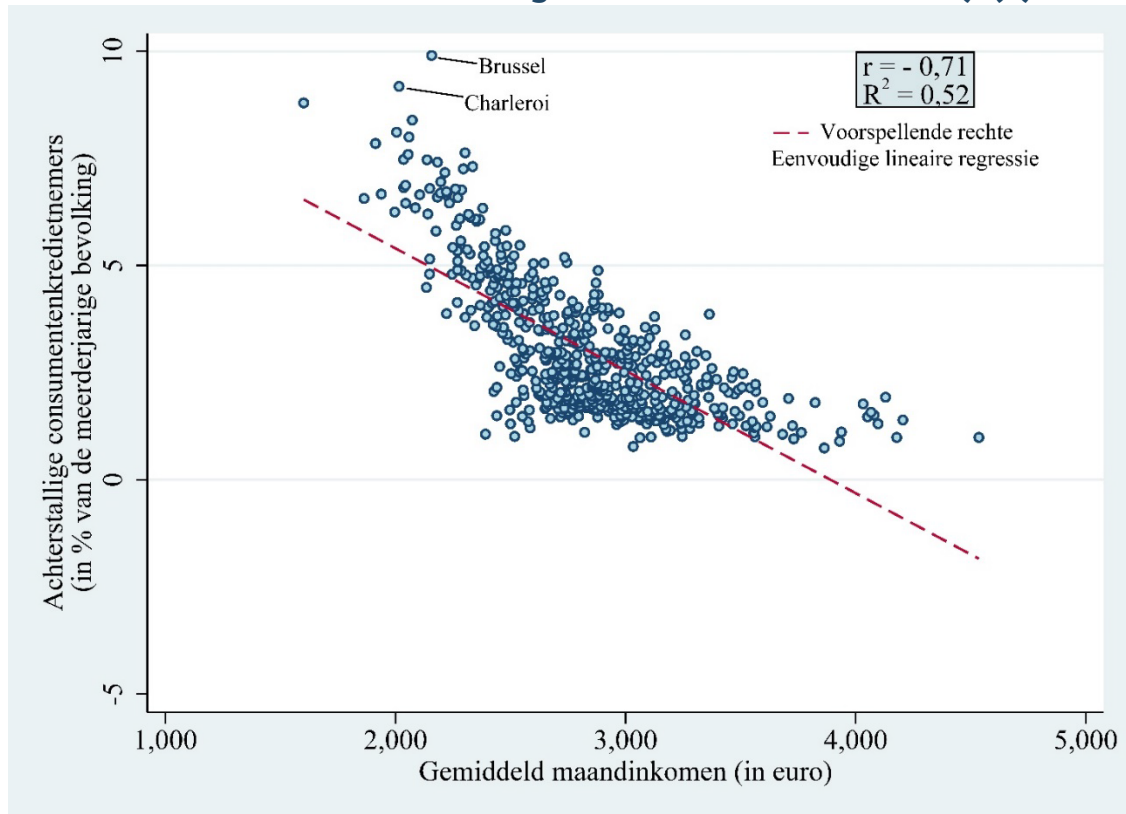
Aangifte per jaarinkomensschijf	Correlatiecoëfficiënt met achterstallige consumentenkredietnemers (r) ¹²²
Minder dan € 10.000	0,34***
Tussen € 10.000,1 en € 20.000	0,82***
Tussen € 20.000,1 en € 30.000	0,02***
Tussen € 30.000,1 en € 40.000	-0,51***
Tussen € 40.000,1 en € 50.000	-0,70***
Meer dan € 50.000	-0,74***

Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP en Statbel

Opnieuw onderscheiden de gemeenten Brussel en Charleroi zich van de andere met hun vrij hoog percentage achterstallige kredieten voor een gemiddeld inkomen dat weliswaar laag is, maar ruim boven datgene ligt wat de lineaire relatie voorspelt (zie grafiek 7). Op basis van de gebogen vorm van de puntenwolk zou echter een ander model dan een rechte de relatie tussen het percentage achterstallige kredietnemers en het gemiddelde maandinkomen beter kunnen verklaren.

¹²² $n = 589$ en waarbij * staat voor statistische significantie, *=10%, **=5%, ***=1%

Grafiek 7: Correlatie tussen het aandeel achterstallige consumentenkredietnemers en het gemiddelde maandinkomen (€) ($n = 589$)

Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP en Statbel

2.2.5. Werkloosheidspercentage

Hypotheses

Volgens de economische literatuur¹²³ hebben mensen die werken een hoger inkomen dan werklozen en kunnen ze ook rekenen op een stabiel inkomen in de toekomst. Werklozen zijn zelfs minder geneigd om een krediet aan te gaan.¹²⁴ Het werkloosheidspercentage zou dus negatief gecorreleerd moeten zijn met het aandeel consumentenkredietnemers.

Wat achterstallige kredieten betreft, kan werkloos worden een levensveranderende ervaring zijn, die leidt tot problemen met het doen van maandelijkse afbetalingen. Bovendien kunnen werklozen, met minder inkomen dan een werknemer, meer problemen ondervinden om hun krediet terug te betalen. In de economische literatuur

¹²³ Del-Rio, Ana en Young, Garry, The Determinants of Unsecured Borrowing: Evidence from the British Household Panel Survey (May 2005). Bank of England Working Paper No. 263

¹²⁴ Zie eerdere uitleg bij de hypothesen over de correlaties met het inkomen

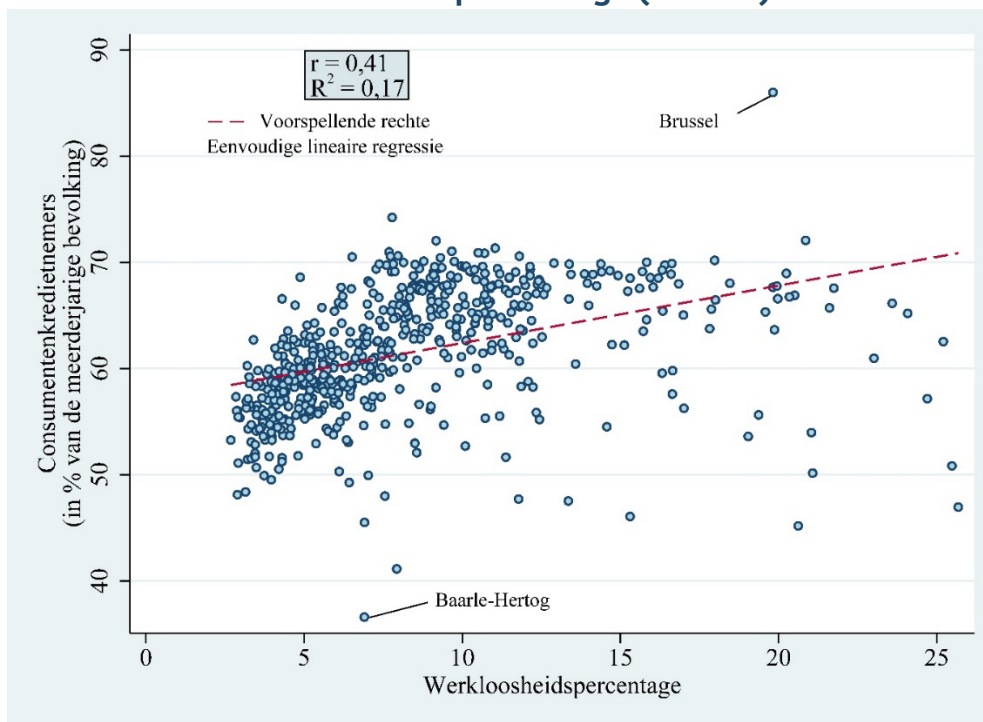
wordt in empirische studies een positieve relatie gevonden tussen werkloosheid en achterstallige kredieten.¹²⁵

Resultaten

Onze hypothese is niet geverifieerd: het werkloosheidspercentage is positief gecorreleerd met consumentenkredietnemers (0,41 met statistische significantie van 1%). In het licht van het negatieve verband tussen het gemiddeld inkomen en consumentenkredietnemers dat we in de vorige paragraaf hebben gevonden, is de positieve correlatie die we vinden niet verrassend, ook al stemt deze niet overeen met onze aanvankelijke hypothese.

Opnieuw onderscheiden de gemeenten Brussel en Baarle-Hertog zich van de lineaire relatie door hun extreme waarde voor het aandeel consumentenkredietnemers (zie grafiek 8).

Grafiek 8: Correlatie tussen consumentenkredietnemers en het werkloosheidspercentage (n = 588)

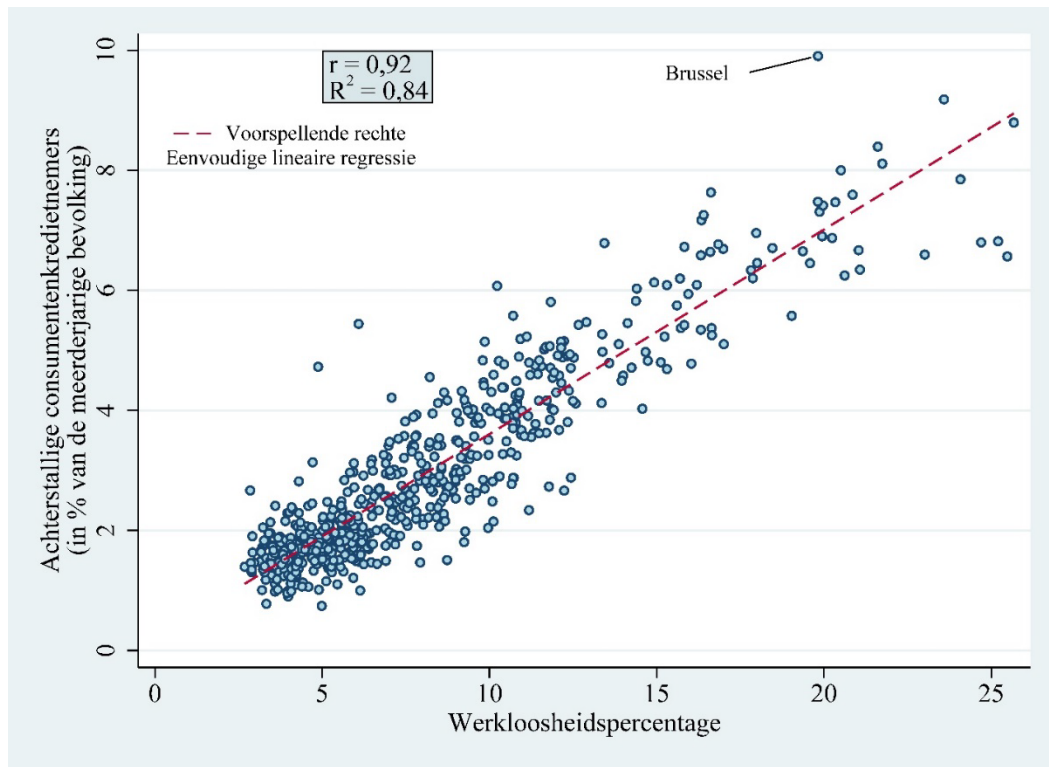
Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP, Statbel en IWEPS (Waals instituut voor Evaluatie, Toekomstverwachting en Statistiek)

Toch is, zoals voorspeld, het werkloosheidspercentage positief gecorreleerd met het aandeel achterstallige kredietnemers (0,92 met een statistische significantie van 1%). Dit is de hoogste correlatiecoëfficiënt, vergeleken met onze eerdere resultaten.

¹²⁵ Oksanen, A., Aaltonen, M., en Rantala, K. (2015). Social determinants of debt problems in a Nordic welfare state: A Finnish register-based study. *Journal of consumer policy*, 38, 229-246

Werkloosheid lijkt dus de grootste determinant te zijn voor wanbetalingen bij consumentenkrediet. Een rechte lijkt ook te wijzen op de relatie tussen achterstallige kredietnemers en het werkloosheidspercentage op gemeentelijk niveau (zie grafiek 9).

Grafiek 9: Correlatie tussen het werkloosheidspercentage en het aandeel achterstallige consumentenkredietnemers ($n = 588$)

Bron: berekeningen gebaseerd op de gegevens van de CKP, Statbel en IWEPS (Waals instituut voor Evaluatie, Toekomstverwachting en Statistiek)

Bevindingen en problemen over de stappen en procedures bij wanbetaling of ontbinding/opzegging van de kredietovereenkomst

Geen enkele consument is immuun voor wanbetalingen. Een vergetelheid, een tijdelijke nalatigheid, een precair budgettair evenwicht, een of meer tegenslagen¹²⁶, een geschil of zelfs kwade trouw kunnen ertoe leiden dat een consument niet langer in staat of bereid is om een of meer maandelijks termijnen te betalen. 5,1% van de consumenten die één of meer consumentenkredieten hebben afgesloten, staat in de Centrale voor kredieten aan particulieren¹²⁷ geregistreerd als wanbetaler voor één of meer van die kredieten.¹²⁸

Ondanks de opeenvolgende crisissen die zwaar op het budget van gezinnen wogen, daalt dit percentage sinds 2016.¹²⁹ Let wel: dit percentage is afhankelijk van de verschillende voorwaarden voor registratie in het negatieve luik van de CKP.

- Zo worden sommige kredietovereenkomsten – ontleend bedrag lager van 200 euro en geoorloofde debetstanden die binnen de maand moeten worden terugbetaald – niet geregistreerd¹³⁰;
- Een eerste registratie in het negatieve luik vindt pas plaats al het achterstallige bedrag hoger is dan 50 euro¹³¹;
- De kredietverstrekker moet wanbetalingen melden met inachtneming van de objectieve criteria voor registratie en binnen de vooropgestelde termijn, zoals bepaald in artikelen 5, §1, 1° en 2° en 7 van het koninklijk besluit van 23 maart

¹²⁶ Echtscheiding, overlijden, baanverlies, ziekte enz.

¹²⁷ Bron: Statistisch verslag 2022 van de Centrale voor kredieten aan particulieren, 24 januari 2023, <https://www.nbb.be/nl/kredietcentrales/centrale-voor-kredieten-aan-particulieren-ckp/alles-over-de-ckp/de-ckp-cijfers/het> [Online] [Geraadpleegd op 21 september 2023]

¹²⁸ Zie hoofdstuk 3 voor een volledige analyse van de CKP-cijfers.

¹²⁹ Zie hierover hoofdstuk 3.

¹³⁰ Artikel VII.148, §1, 2°, lid 2 WER

¹³¹ Artikel 5, §2 van het koninklijk besluit van 23 maart 2017 tot regeling van de Centrale voor kredieten aan particulieren

2017.¹³² Deze melding moet gebeuren uiterlijk acht werkdagen na vaststelling van de betalingsachterstand of de regularisatie.

- Bij regularisatie van de betalingsachterstand blijft de consument nog 12 maanden in het negatieve luik geregistreerd, gerekend vanaf de datum waarop de uitstaande bedragen zijn voldaan.

Aan dit percentage moeten consumenten worden toegevoegd – hoewel ze niet kunnen worden gekwantificeerd – die eenvoudige tijdelijke moeilijkheden ondervinden en die niet of niet langer voldoen aan de criteria voor registratie in het negatieve luik van de Centrale.

Zoals we al hebben aangegeven, blijft het percentage consumenten dat in gebreke blijft bijzonder redelijk en daalt het. Zoals we zullen zien, is het de constante zorg van de wetgever om de consument te beschermen tijdens het hele proces van toekenning en uitvoering van de kredietovereenkomst, vooral tegen het gevaar voor overmatige schuldenlast.

Bovendien gaan de meeste kredietinstellingen al meer dan tien jaar prat op een zogenaamd verantwoord kredietbeleid, dat voornamelijk gebaseerd is op transparante communicatie, risicobeoordeling en het voorkomen van betalingsproblemen.

Met dit deel willen we:

- een inventaris opmaken van de verschillende praktijken en procedures die geregeld of toegepast worden wanneer een kredietverstrekker met wanbetalingen wordt geconfronteerd;
- de beschikbare oplossingen voor consumenten met betalingsproblemen analyseren (aanzuiveringsregeling, betalingsfaciliteiten, enz.);
- de praktijken en bevindingen onderzoeken van professionals die betrokken zijn bij consumentenkredietgeschillen (kredietverstrekkers, vrederechters, schuldbemiddelingsdiensten, advocaten enz.).

¹³² Koninklijk besluit van 23 maart 2017 tot regeling van de Centrale voor kredieten aan particulieren, BS 31 maart 2017, p. 46582:

- Voor overeenkomsten voor een verkoop op afbetaling, een huurkoop en een lening op afbetaling: De betalingsachterstand wordt geregistreerd wanneer drie termijnen geheel of gedeeltelijk onbetaald zijn, wanneer een termijn gedurende drie maanden geheel of gedeeltelijk onbetaald is gebleven, of wanneer de nog verschuldigde termijnen onmiddellijk opeisbaar zijn geworden.
- Voor kredietopeningen: De betalingsachterstand wordt geregistreerd wanneer het totale terug te betalen bedrag een maand na de vastgestelde terugbetalingstermijn nog niet is terugbetaald of wanneer een termijn binnen drie maanden na de vervaldag geheel of gedeeltelijk onbetaald blijft.

1

Over welke rechtsmiddelen beschikt de kredietverstrekker wanneer de consument zich niet langer aan de afspraken houdt? Wat zijn de gevolgen voor de consument?

In principe eindigt elke overeenkomst wanneer ze is uitgevoerd. Ze eindigt met andere woorden wanneer aan alle verplichtingen die eruit voortvloeien, is voldaan, tot tevredenheid van de betrokken partijen.

Als het echter op contracten aankomt, is niets echt zeker! Ons juridisch arsenaal bevat daarom verschillende ontbindingsgronden¹³³, waardoor de partijen tijdens de uitvoering van de overeenkomst deze vroegtijdig kunnen beëindigen en die hen van hun contractuele verplichtingen ontslaan.

Niet-nakoming is strafbaar volgens zowel het gemeen recht als het Wetboek van economisch recht. Deze twee aspecten analyseren we hierna.

1.1. Onder gemeen recht

1.1.1. Gerechtelijke ontbinding en ontbindend beding

Wanneer een schuldenaar zijn verplichtingen onrechtmatig niet nakomt, geeft het burgerlijk Wetboek de schuldeiser het recht om zich tot de rechtbank te wenden om de ontbinding¹³⁴ van het contract te vragen. De schuldeiser heeft met andere woorden het recht om een contract vroegtijdig te beëindigen. De rechtbank ontbindt de overeenkomst echter alleen als de niet-nakoming door de schuldenaar ernstig genoeg wordt geacht om een dergelijke sanctie te rechtvaardigen. Eenmaal de zogenaamde gerechtelijke ontbinding wordt uitgesproken, is de schuldeiser niet alleen verlost van een contractant die zijn vertrouwen heeft beschaamd, maar hoeft hij ook niet langer zijn verplichtingen tegenover deze persoon na te komen.

¹³³ Nietigverklaring van een contract aangetast door een nietigheidsgrond, vernietiging wegens benadeling, beëindiging, ontbinding wegens overlijden, onbekwaamheid of faillissement van een van de partijen, de risicoleer, verval enz.

¹³⁴ Ontbinding van het contract, zodat het contract in principe geacht wordt nooit te hebben bestaan.

De regels van het stelsel van gerechtelijke ontbinding die vroeger in artikel 1184 van het oude Burgerlijk Wetboek werden uiteengezet, vallen voortaan onder artikelen 5.90 en 5.91 van het Burgerlijk Wetboek.¹³⁵

Ontbinding is specifiek voor zogenaamde wederkerige contracten¹³⁶, d.w.z. contracten met wederzijdse verplichtingen voor de partijen.¹³⁷

Aangezien consumentenkrediet tot deze categorie overeenkomsten behoort, valt het ook binnen de toepassingsfeer van deze ontbindingsregeling.

Gerechtelijke ontbinding houdt echter ook nadelen in voor de schuldeiser. De noodzaak om een gerechtelijke beslissing te verkrijgen, onderwerpt hem aan de vereisten en traagheid van een procedure. Aangezien de rechter zelf moet oordelen over de ernst van de niet-nakoming en of het aangewezen is om de ontbinding uit te spreken, heeft de schuldeiser geen garantie dat de zaak in zijn voordeel wordt beslecht.¹³⁸

Om deze moeilijkheden te vermijden, aanvaardt het gemeen recht en werd nu ook in artikel 5.92 van het Burgerlijk Wetboek vastgelegd dat de partijen bij een overeenkomst zelf vrij en contractueel, door middel van een zogenaamd ontbindend beding, de omstandigheden en de procedures kunnen bepalen waaronder de overeenkomst kan worden beëindigd bij niet-nakoming door een van de partijen, zonder dat ze hiervoor eerst naar de rechtbank hoeven te stappen.

1.1.2. Verval van tijdsbepaling

Een ander mogelijk rechtsmiddel voor de schuldeiser in geval van wanbetaling door de schuldenaar: het verval van de opschortende tijdsbepaling.

Dit geldt in het bijzonder voor contracten die een betalingsverplichting met een opschortende tijdsbepaling bevatten, d.w.z. dat de betaling niet onmiddellijk opeisbaar

¹³⁵ Sedert 1 januari 2023 van kracht. Het nieuwe Boek 5 van het Burgerlijk Wetboek 'Verbintenissen' bevat nu een paragraaf gewijd aan de ontbinding wegens niet-nakoming. Die vermeldt naast de gerechtelijke ontbinding een andere manier van ontbinding wanneer de schuldenaar zijn verplichtingen niet nakomt: ontbinding door de in werking stelling van een ontbindend beding (artikel 5.92) en door kennisgeving van de schuldeiser (art. 5.93).

¹³⁶ Alle wederkerige duur- of aflopende overeenkomsten kunnen op deze manier worden beëindigd.

¹³⁷ Cass. 22 april 2002, *Pas.*, 2002, I, p. 970; Cass. 28 januari 2005, *Pas.*, 2005, I, p. 240 P. WERY, *Droit des obligations : théorie générale du contrat*, Vol. 1, Précis de la Faculté de droit de l'Université catholique de Louvain, Larcier, Brussel, p. 580-581

¹³⁸ "Omdat de straf aangepast moet zijn aan de ernst van de niet-nakoming, beschikt de rechtbank over een matigingsbevoegdheid die toelaat om uit een aantal straffen te kiezen: ° Ze kan de ontbinding van het contract bevelen met of zonder bijkomende schadevergoeding; ° Als beide partijen hun wederzijdse verplichtingen niet zijn nagekomen, kan ze de overeenkomst ontbinden ten nadele van beide partijen; ° In plaats van de ontbinding kan ze de achterstallige schuldenaar veroordelen tot de uitvoering in natura of tot het betalen van een schadevergoeding; ° Ze kan de schuldenaar uitstel van betaling verlenen.", P. WERY, op. cit., p. 588

is, maar opeisbaar wordt wanneer zich een toekomstige en zekere gebeurtenis voordoet.

Kredietovereenkomsten met een vaste duur, zoals leningen en verkopen op afbetaling, vallen onder deze categorie. De terugbetaling van het kredietbedrag is niet onmiddellijk opeisbaar. De consument moet het in regelmatige termijnen terugbetalen.

In bepaalde omstandigheden voorziet het Burgerlijk Wetboek echter in gronden voor verval van de tijdsbepaling, waardoor de schuldeiser de betalingsverplichting onmiddellijk uitvoerbaar kan maken voor de termijn is verstreken.

Bij een krediet betekent dit dat de consument niet langer de mogelijkheid heeft om het kredietbedrag in termijnen terug te betalen, maar verplicht is om het volledige bedrag in één keer af te lossen.

Het nieuwe artikel 5.155 van het Burgerlijk Wetboek¹³⁹ bepaalt nu vier gronden voor het vervallen van de tijdsbepaling: faillissement van de schuldenaar, weigering van de schuldenaar om een aan de schuldeiser toegezegde zekerheid te verstrekken¹⁴⁰, vermindering van de zekerheden¹⁴¹ door toedoen van de schuldenaar en tot slot "in de overige gevallen bepaald door de wet".¹⁴²

Wat de toepassing van deze gronden betreft, stelt de wetgever nu duidelijk in lid 2 van het nieuwe artikel 5.155 dat het verval van de opschortende tijdsbepaling van rechtswege intreedt¹⁴³ en dat dus geen rechterlijke beslissing nodig is.

Het is bijzonder belangrijk te benadrukken dat deze regeling suppletief is.¹⁴⁴ Niets belet de partijen om contractueel in andere gronden te voorzien dan degene waarin de wetgever voorziet, door een beding van verval van tijdsbepaling of onmiddellijke opeisbaarheid op te nemen.

¹³⁹ Het vervangt het oude artikel 1188 van het Burgerlijk Wetboek, waarin enkel sprake was van het faillissement van de schuldenaar en de onrechtmatige vermindering van de gegeven zekerheden.

¹⁴⁰ Voorbeeld: de schuldenaar van een hypotheekbelofte in de context van een hypothecair krediet verliest het voordeel van de tijdsbepaling als hij weigert de hypotheek te vestigen (Burg. Brussel, 15 januari 1998, JT, p. 337)

¹⁴¹ Het gaat om bijzondere zekerheden op een of meer specifieke goederen: onderpand, hypotheek enz. Als het gebouw dat als pand wordt gebruikt bijvoorbeeld wordt vernietigd (door brand, overstroming enz.) of schade heeft geleden door toedoen van de schuldenaar.

¹⁴² Zie artikel 1613, 1913 of 2003 van het oud Burgerlijk Wetboek en artikel 1675/7 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹⁴³ Deze bepaling lijkt dus een einde te maken aan een oude controverse die ontstond onder het voormalige artikel 1188 van het Burgerlijk Wetboek. Verscheidene auteurs waren van mening, of waren er zelfs voorstander van, om het verval van de tijdsbepaling afhankelijk te maken van een voorafgaande rechterlijke beslissing, of toch in bepaalde gevallen, zoals bij een burgerlijk faillissement: P. VAN OMMESLAGHE, *De Page. Traité de droit civil belge*, d. II, Les obligations, vol. III, *Théorie de la preuve*, Brussel, Bruylant, 2013, p. 1783-1784; M. De MAN, *De verbintenissenrechtelijke tijdsbepaling*, Brugge, die Keure, 2013, p. 538; E. VIEUJEAN, *Le terme de droit suspensif*, in d. IV, *Droit civil*, vol. II, coll. *Les Nouvelles*, Brussel, Larcier, 1958, p. 712

¹⁴⁴ Omdat ze niet bindend is, kunnen de partijen ervan afwijken en andere bepalingen in hun overeenkomst opnemen.

Het verval kan bijvoorbeeld de straf zijn voor een niet-nakoming van de schuldenaar, zoals een wanbetaling, of te wijten zijn aan andere redenen buiten de wil van de schuldenaar, zoals zijn overlijden.

Het staat de partijen ook vrij om dit beding naar eigen goeddunken te laten intreden, door bijvoorbeeld in een verval van rechtswege te voorzien.

Het gebruik van uitdrukkelijke ontbindende bedingen (uitdrukkelijke ontbindende overeenkomst of overeenkomst tot opzegging) of clauses die voorzien in het verval van de tijdsbepaling (of in onmiddellijke opeisbaarheid) is zeer wijdverspreid in het verbintenissenrecht. Consumentenkredieten vormen hierop geen uitzondering. In het geval van krediet leek de mogelijkheid om de kredietverstrekker contractueel te machtigen om de kredietovereenkomst te beëindigen en/of onmiddellijke terugbetaling van het geleende kapitaal te eisen, de wetgever echter een bijzonder ernstige handeling die de financiën en het budget van de consument in gevaar kan brengen.¹⁴⁵ Daarom heeft de wetgeving inzake consumentenkrediet de geldigheid, de gevallen en de toepassing van dergelijke bedingen altijd streng gereguleerd.

Deze regeling is gebaseerd op het huidige artikel VII.105 van het WER¹⁴⁶, waaraan we in het volgende punt al onze aandacht aan besteden.

1.2. Onder het Wetboek van economisch recht

Omwille van de gevolgen van de toepassing van een ontbindend beding of een verval van tijdsbepaling¹⁴⁷, werd de mogelijkheid om een beroep te doen op een dergelijk beding enkel aan de kredietgever overgelaten, wanneer de wetgever de niet-nakoming voldoende ernstig achtte en hij die uitputtend specificeerde.

Artikel VII.105 van het WER weerhoudt in wezen 3 gevallen:

- het niet betalen van twee maandelijke termijnen of een bedrag dat gelijk is aan 20% van het totaal terug te betalen bedrag en dat niet is aangezuiverd binnen een maand na het versturen van een ingebrekestelling;
- de vervreemding¹⁴⁸ van gefinancierde lichamelijk roerende goederen voor de prijs is betaald of die voor een doeleinde worden gebruikt dat in strijd is met de voorwaarden van het contract, wanneer de kredietverstrekker zich de eigendom van de goederen voorbehoudt of wanneer de eigendomsoverdracht nog niet heeft plaatsgevonden (huurkoop);

¹⁴⁵ *Parl. St.*, Senaat, 1989/1990, nr. 916/2, p. 113

¹⁴⁶ Voorheen artikel 29 van de wet op het consumentenkrediet.

¹⁴⁷ Verplichting om het kapitaal onmiddellijk terug te betalen, toepassing van een strafbeding, oplegging van loonsoverdracht, registratie bij de CKP enz.

¹⁴⁸ Verkoop, schenking, vernieling enz.

- de ongeoorloofde overschrijding van het bedrag van de kredietopening bedoeld in de artikelen VII.100 en VII.101 van het WER, die niet binnen een maand na de ingebrekestelling is geregulariseerd.

Bijgevolg verbiedt het WER, afgezien van de specifieke gevallen waarnaar wordt verwezen in artikel VII.105, elke andere vorm van beding dat voorziet in een uitdrukkelijke ontbindende voorwaarde of in het verval van de tijdsbepaling. Een dergelijke clause wordt als ongeschreven beschouwd. Aangezien het hier gaat om een bepaling van openbare orde, kan de rechter die van rechtswege opheffen.¹⁴⁹

1.2.1. Algemene overwegingen

Voor we op deze drie gevallen ingaan, moeten we een aantal algemene overwegingen in gedachten houden:

- de verplichting om een ontbindend beding of een verval van tijdsbepaling op te nemen;
- de mogelijkheid om bij ontstentenis van een dergelijk beding het gemeen recht in te roepen;
- het behoud van de rechterlijke toetsingsbevoegdheid.

We wijzen erop dat de hiervoor vermelde bedingen uitdrukkelijk in het contract moeten opgenomen zijn. Als de kredietgever niet uitdrukkelijk heeft voorzien in een ontbindend beding of een verval van tijdsbepaling, kan hij zich niet op één van de drie mogelijkheden van de bepalingen beroepen. Een expliciete vermelding in het contract (en niet alleen een verwijzing naar artikel VII.105 WER) is dus altijd noodzakelijk.¹⁵⁰

Artikel VII.105 WER regelt enkel de geldigheid en uitvoering van de bedingen op grond waarvan de kredietgever de overeenkomst kan beëindigen en/of onmiddellijke terugbetaling van het geleende kapitaal kan eisen, onverminderd de rechtsmiddelen¹⁵¹ die de kredietgever op basis van het gemeen recht zou aanwenden bij gebrek aan beding.¹⁵²

Door ervoor te kiezen om dergelijke bedingen in het contract op te nemen, stemmen de partijen er tot slot mee in om de bevoegdheid van de rechter om te oordelen over de ernst van de te bestraffen niet-nakoming, te negeren. In naam van de openbare orde kan de rechter wel *a posteriori* nagaan of de voorwaarden voor toepassing van het ingeroepen beding zijn nageleefd.¹⁵³ De rechter kan ook nagaan of het beding eerlijk

¹⁴⁹ Vrederechter Westerlo, 7 mars 1997, *JKR*, 1997, p.112.

¹⁵⁰ Advies van de FOD Economie: een kredietverstrekker mag zich niet beperken tot een ontbindend beding dat naar de gevallen van artikel VII.105 verwijst. Ook deze gevallen moeten in de kredietovereenkomst worden opgenomen.

¹⁵¹ uiteengezet in punt 1.1 van dit hoofdstuk.

¹⁵² E. BALATE, P. DEJEMEPPE, F. de PATOUL, *op. cit.* nr. 361

¹⁵³ Zie J.P. Châtelet, 24 maart 2016, *JKRCSR*, 2016, p. 199

en zonder rechtsmisbruik wordt toegepast.¹⁵⁴ We wijzen erop dat de bewijslast met betrekking tot de naleving van de voorwaarden voor toepassing van het ontbindend beding bij de kredietverstrekker ligt.

1.2.2. Wanbetaling (art. VII.105, 1° WER)

Dit is het vaakst toegepaste ontbindende beding of verval van tijdsbepaling.

Om geldig te zijn, moet het aan twee voorwaarden voldoen.

- Een basisvoorwaarde: De consument moet minstens twee maandtermijnen hebben verzuimd¹⁵⁵ of een bedrag gelijk aan 20% van het totaal terug te betalen bedrag;
- Een vormvereiste: het versturen van een ingebrekestelling per aangetekende brief aan de schuldenaar, met een waarschuwing voor de gevolgen van niet-betaling en het niet rechtzetten van de situatie binnen een maand na het versturen van de ingebrekestelling.

De achterstallige maandtermijnen hoeven niet opeenvolgend te zijn, maar het totale bedrag aan achterstallige betalingen moet gelijk zijn aan ten minste twee volledige maandtermijnen.¹⁵⁶

Als de achterstand geen betrekking heeft op twee onbetaalde maandtermijnen, kan het ontbindend beding alleen worden ingeroepen als de niet-betaling betrekking heeft op een bedrag dat overeenkomt met 20% van het totaal terug te betalen bedrag.

Het is aan de kredietverstrekker om het ontbindend beding te activeren. Hij kan dus de uitvoering van de overeenkomst voortzetten, zelfs als aan de voorwaarden van artikel VII.105 WER is voldaan.

¹⁵⁴ Vrederechter Ath-Lessines, 28 april 2010, *JKRCSR*, 2010, p. 32 "(...) er is sprake van rechtsmisbruik wanneer de kredietverstrekker gebruik maakt van een ontbindend beding, hoewel de gedaagden minder dan twee termijnen achterstallig waren, regelmatig iets hogere maandelijks termijnen betaalden en onder toezicht stonden van een schuldbemiddelingsdienst, die contact opnam met de kredietverstrekker om de situatie van de schuldenaars uit te leggen en een afbetalingsplan voor te stellen (...)." ; Vrederechter Mol, 24 november 2015, *JKRCSR*, 2015, Waterloo, Wolters Kluwer, p. 30 e.v.: "*Door de ontbinding van de kredietovereenkomst ten nadele van de kredietnemer (...), komt de kredietgever zijn verplichting niet na om de overeenkomst te goeder trouw uit te voeren wanneer: - de kredietnemer een som heeft gestort die de volledige uitstaande schuld aanzuivert voor het verstrijken van de termijn van een maand die volgt op het versturen van de ingebrekestelling voorafgaand aan de toepassing van een uitdrukkelijk ontbindende voorwaarde (de datum van de poststempel is drie dagen later dan de verzendingsdatum en de storting werd op een vrijdag uitgevoerd); - zo werd de uitstaande schuld slechts twee dagen na het verstrijken van de voornoemde termijn aangezuiverd; - sindsdien is de kredietnemer alle betalingstermijnen zonder fout nagekomen. (...)*"

¹⁵⁵ Het ontbindend beding of het verval van tijdsbepaling kan alleen worden ingeroepen bij niet-betaling van de maandelijks termijnen, met uitsluiting van alle andere bedragen (zoals een verzekeringspremie, Vrederechter Brakel, 12 november 1999, *DCCR*, 2000, nr. 49, p. 345

¹⁵⁶ In hoofdsom, interesten en kosten: Vrederechter Ieper, 8 februari 2002, *JKRCSR*, 2002, p. 156; Vrederechter Herstal, 14 juni 2002, *JKRCSR*, 2002, p. 159; Vrederechter Châtelet, 27 oktober 2011, *JKRCSR*, 2011, p. 56

Zoals reeds vermeld, wordt het contract¹⁵⁷ niet van rechtswege ontbonden. De ontbinding is aan een vormvereiste onderworpen. Er moet eerst aangetekend een ingebrekestelling worden verzonden.¹⁵⁸ We wijzen erop dat deze fase vereist dat de basisvoorwaarde voor wat betreft de wanbetaling nog steeds van toepassing is.¹⁵⁹

Deze ingebrekestelling is dus een must en moet voldoende duidelijk en expliciet zijn wat betreft:

- de mogelijkheid voor de consument om zijn situatie binnen de toegestane termijn van één maand te regulariseren;
- de contractuele gevolgen van de ontbinding;
- de financiële sancties¹⁶⁰ waaraan hij zich blootstelt.

Afhankelijk van de reactie van de consument zijn er nadat de maand is verstreken, drie mogelijke scenario's.

- De consument heeft alle achterstallige bedragen geregulariseerd voor de maand is verstreken. In dit geval wordt de uitvoering van het contract gewoon hervat. Als zich een nieuwe wanbetaling voordoet, moet de kredietverstrekker opnieuw de procedure voor de oproeping van het ontbindend beding doorlopen.
- De consument heeft het achterstallige bedrag slechts gedeeltelijk aangezuiverd. De kredietverstrekker heeft dan het recht om de procedure tot opzegging en/of de onmiddellijke opeisbaarheid in te zetten.
- De consument blijft volledig in gebreke. Als het beding dit uitdrukkelijk vermeldt, volgt in dat geval van rechtswege de opzegging en/of het verval van tijdsbepaling die de dag na de vervaldag van die maand ingaat. Wanneer dit niet expliciet wordt vermeld, moet de kredietverstrekker de consument opnieuw per post op de hoogte brengen van de beslissing om het contract op te zeggen en/of om het onmiddellijk opeisbaar te maken.

De kredietverstrekker moet bewijzen dat hij voldoet aan de basisvoorwaarden en de vormvereiste voor toepassing van het ontbindend beding. Bij gebrek aan bewijs moet

¹⁵⁷ Bij consumentenkrediet is het algemeen gebruikelijk dat beoefenaars en andere professionals in deze sector de term 'opzegging' gebruiken in plaats van 'ontbinding' wanneer een contract vroegtijdig wegens contractbreuk wordt beëindigd. Het gaat hier niet om een 'juridische' term, maar deze is wel algemeen ingeburgerd.

¹⁵⁸ Er zijn echter enkele uitzonderingen op deze regel. Als de kredietgever niet kan bewijzen dat de brief per aangetekende post is verzonden, kan hij zich toch beroepen op het ontbindend beding als hij kan bewijzen dat de consument, ondanks het ontbreken van deze vormvereiste, door zijn houding en gedrag laat zien dat hij wel degelijk op de hoogte was van de ingebrekestelling: de consument antwoordde op de ingebrekestelling of nam naar aanleiding van deze brief contact op met de kredietverstrekker (Vrederechter Brasschaat, 13 juli 2004, JJP 2006, p. 49; Bergen, 10 september 2007, DCCR, 2008, nr. 79, p. 93 Een Ingrekestelling die naar het foute adres werd verstuurd, heeft geen gevolg (Vrederechter Turnhout, 3 augustus 2007, JKRCR, 2007, p. 52)

¹⁵⁹ Dit zou niet langer het geval zijn als na regularisatie op het moment van verzending van de ingebrekestelling niet meer werd voldaan aan de voorwaarde van niet-betaling van twee maandtermijnen of van een bedrag gelijk aan 20% van het totaal terug te betalen bedrag.

¹⁶⁰ De consument moet informatie krijgen over het exact verschuldigde bedrag en over wat zal worden gevorderd als de overeenkomst wordt ontbonden.

de rechter de ingebrekestelling van rechtswege nietig verklaren of beslissen dat het beding niet aan de voorschriften van artikel VII.105 van het WER voldoet.

De rechter is ook bevoegd om de gepastheid of de context te beoordelen die de kredietverstrekker ertoe heeft gebracht om het beding in te roepen in het licht van de rechtsmisbruikleer.¹⁶¹

1.2.3. De vervreemding van het gefinancierde lichamelijk roerend goed voor de prijs is betaald of het gebruik ervan op een manier die in strijd is met de voorwaarden van het contract (art. VII.105, 2° WER)

In principe mag de consument de gefinancierde goederen gebruiken zoals hij wil, tenzij de kredietgever specifieke voorwaarden oplegt voor de eigendomsoverdracht of het gebruik van de goederen.¹⁶²

Artikel VII.105, 2° WER heeft dus betrekking op de volgende gevallen:

- het beding van eigendomsvoorbehoud: de kredietverstrekker behoudt zich uitdrukkelijk de eigendom van de goederen voor volgens de voorwaarden van het contract tot de koper de volledige betaling heeft uitgevoerd.
- de consument heeft een huurfinanciering afgesloten¹⁶³, die impliceert dat de eigendomsoverdracht wordt uitgesteld tot de koopoptie wordt gelicht.

In de volgende gevallen kan de kredietverstrekker het contract vroegtijdig beëindigen:

- De consument is niet langer in het bezit van het lichamelijk roerend goed¹⁶⁴ waarvoor hij een krediet afsloot om het aan te kopen en dit voor hij de prijs ervan volledig heeft betaald;
- De consument ontdoet zich van het goed op een manier die in strijd is met de voorwaarden van het contract.

Krachtens artikel VII.105, 2° WER vereist de toepassing van deze bepaling dat de kredietgever zich in het contract uitdrukkelijk de eigendom van de roerende goederen heeft voorbehouden door er een beding van eigendomsvoorbehoud in op te nemen.¹⁶⁵

¹⁶¹ Zie voetnoot 142.

¹⁶² Als dit niet het geval is, kan de kredietverstrekker actie ondernemen volgens het gemeen recht via gerechtelijk ontbinding of verval van tijdsbepaling.

¹⁶³ kredietovereenkomst waarbij de consument gedurende een bepaalde periode van een roerend goed geniet tegen een overeengekomen prijs. De betaling wordt gespreid over de duur van het contract en het contract bevat een koopoptie. Deze koopoptie houdt in dat de consument de optie heeft om eigenaar van de goederen te worden aan het einde van de overeenkomst.

¹⁶⁴ Onder lichamelijk roerend goed verstaan we alle materiële goederen die verplaatst kunnen worden (auto, huishoudelijk apparaat, televisie enz.).

¹⁶⁵ Let wel: dat de kredietverstrekker een voorrecht van niet-betaalde verkoper heeft op het gefinancierde goed overeenkomstig artikel 20, 5° van de hypotheekwet, is geen voorwaarde die hem toelaat een ontbindend beding of een verval van tijdsbepaling toe te passen.

In dit geval heeft de kredietgever het recht om het ontbindend beding of het verval van tijdsbepaling in te roepen als de consument het goed aan een derde partij verkoopt voor het krediet volledig is afgelost en zonder dat de verkoopprijs wordt gebruikt om het krediet af te lossen. Deze bepaling vereist geen voorafgaande kennisgeving of specifieke ingebrekestelling. Een gewone brief en/of een ingebrekestelling tot opzegging en/of onmiddellijke opeisbaarheid met vermelding van de verschuldigde posten en bedragen volstaat.

Naast de ontbinding of het verval van tijdsbepaling heeft de kredietgever het recht om het beding van eigendomsvoorbehoud toe te passen. Dat machtigt hem om het gefinancierde goed terug te nemen en te verkopen.

De voorwaarden waaronder goederen terug kunnen worden genomen en verkocht, worden in het kader van consumentenkrediet specifiek geregeld in artikel VII.108 WER:

- Wanneer de consument al 40% van de contante prijs van de goederen heeft betaald, kan de kredietgever de goederen alleen terugnemen op grond van een rechterlijke beslissing of op grond van een schriftelijke overeenkomst die na ingebrekestelling per aangetekende brief is gesloten;
- Wanneer bij een huurfinanciering 40% of meer van de contante prijs van de goederen reeds is betaald, kan de consument het behoud van de goederen alleen eisen op grond van een uitdrukkelijke overeenkomst tussen de partijen na het sluiten van de overeenkomst of op grond van een rechterlijke beslissing.

1.2.4. Ongeoorloofde debetstanden en overschrijdingen van het kredietbedrag (art. VII. 105, 3° WER¹⁶⁶)

Dit laatste geval, waarnaar wordt verwezen in artikelen VII.100 en VII.101 van het WER, regelt het geval waarin de consument het toegestane bedrag van zijn kredietopening overschrijdt. In dit geval kan een beding in het contract de ontbinding of het verval van tijdsbepaling opleggen als de consument de toegestane kredietlimiet zonder toestemming van de kredietgever overschrijdt¹⁶⁷ en de situatie niet binnen een maand na de aangetekende verzending van een ingebrekestelling regulariseert.

Artikelen VII.100 en VII.101 beschrijven de maatregelen die de kredietgever dan moet nemen, waarbij een onderscheid wordt gemaakt naargelang de overschrijding van het saldo al dan niet uitdrukkelijk verboden was in de overeenkomst.

¹⁶⁶ Dit derde geval bestond oorspronkelijk niet in de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet. Artikel 26 van de wet van 24 maart 2003 tot wijziging van de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet nam het in de wet op.

¹⁶⁷ Dit kan ook gebeuren zonder dat de kredietverstrekker dit kan voorkomen wanneer kosten en verschuldigde rente automatisch worden afgetrokken, waardoor het saldo van de rekening de toegestane limiet overschrijdt.

Als dit contractueel verboden is en toch gebeurt, is er sprake van een 'ongeoorloofde debetstand'. In dat geval worden de reactie en het verhaal van de kredietverstrekker geregeld door artikel VII.100 WER.

Als het contract dit echter niet uitdrukkelijk verbiedt, is er sprake van 'overschrijding'. In dat geval wordt in artikel VII.101 van het WER de procedure beschreven die de kredietverstrekker moet volgen.

a) Ongeoorloofde debetstand (art. VII.100 WER)

Een debetstand kan voorkomen in de context van een kredietopening gekoppeld aan een kaart of een lopende rekening¹⁶⁸, waarbij de kredietverstrekker elke overschrijding van het toegestane kredietbedrag uitdrukkelijk heeft verboden.

Wanneer er sprake is van een ongeoorloofde debetstand, moet de kredietverstrekker kredietopnames opschorten en terugbetaling van het opgenomen bedrag eisen binnen maximaal 45 dagen vanaf de dag waarop de debetstand plaatsvond.

De kredietgever moet de consument onmiddellijk op de hoogte brengen:

- van de ongeoorloofde debetstand;
- van het bedrag;
- van de kosten, nalatigheidsinteressen en boetes die van toepassing zijn op het bedrag van de ongeoorloofde debetstand;
- van de verplichting om binnen 45 dagen terug te betalen.¹⁶⁹

Over het bedrag van de ongeoorloofde debetstand kunnen enkel de uitdrukkelijk overeengekomen en toegestane nalatigheidsinteressen en kosten worden gevorderd overeenkomstig artikel VII.106 WER.

Als het bedrag van de debetstand na het verstrijken van deze periode niet is aangezuiverd, heeft de kredietverstrekker twee opties:

- hij past artikel VII.105, 3° WER toe, dat voorziet in een ingebrekestelling die per aangetekende brief moet worden verstuurd en waarin staat dat als de situatie niet binnen een maand na verzending van de ingebrekestelling wordt verholpen, de overeenkomst wordt beëindigd en het uitstaande bedrag onmiddellijk opeisbaar is;
- hij stelt de consument voor om een nieuwe kredietopeningsovereenkomst te sluiten, waarbij in het nieuwe bedrag rekening wordt gehouden met het bedrag van de debetstand. Deze oplossing vereist uiteraard dat de partijen alle fasen en

¹⁶⁸ Dit wordt soms ook geoorloofde debetstand genoemd.

¹⁶⁹ Er is geen specifieke straf voor het niet nakomen van de informatieplicht vastgelegd in artikel VII 100 van het WER.

verplichtingen van de precontractuele fase en de wettelijke formaliteiten doorlopen.

b) De overschrijding (art. VII.101 WER)

De overschrijding wordt uitdrukkelijk gedefinieerd in artikel I.9, 52° WER als *"een stilzwijgend aanvaarde debetstand waarbij een kredietgever een consument de mogelijkheid biedt bedragen op te nemen die het beschikbare tegoed op zijn betaalrekening of de overeengekomen geoorloofde debetstand op een rekening van de consument te boven gaan."*

Dit verwijst uitsluitend naar geoorloofde debetstanden, met andere woorden kredietopeningen verleend op een lopende rekening, met de bijzonderheid dat in dit geval het contract niet uitdrukkelijk verbiedt om het toegestane saldo te overschrijden.

In dat geval kan de kredietverstrekker een bepaalde mate van overschrijding toestaan, maar binnen de grenzen van artikel VII.101 van het WER.

Als het bedrag het toegestane saldo met ten minste 1250 euro overschrijdt en de overschrijding langer dan een maand duurt, moet de kredietgever de consument onverwijld in kennis stellen:

- van de overschrijding;
- van het bedrag;
- van de debetrentevoet, kosten en boetes die van toepassing zijn op het bedrag in kwestie.

Deze informatie wordt verzonden op een duurzame drager zonder speciale vormvereiste. Zolang de consument hiervan niet in kennis is gesteld, mag de kredietgever alleen de laatst toegepaste debetrentevoet op het bedrag van de overschrijding toepassen.¹⁷⁰

Als de overschrijding niet binnen drie maanden na het ontstaan ervan is verholpen, heeft de kredietverstrekker twee opties:

- Hij schort de kredietopnames op en past artikel VII.105, 3° WER toe. Dat voorziet in een ingebrekestelling die per aangetekende brief moet worden verstuurd en waarin staat dat als de situatie niet binnen een maand na verzending van de ingebrekestelling wordt verholpen, de overeenkomst wordt opgezegd en het uitstaande bedrag onmiddellijk opeisbaar is. Als het bedrag na de termijn van een maand nog niet is aangezuiverd, wordt de opzegging van rechtswege van kracht;

¹⁷⁰ Exclusief boetes of nalatigheidsinteressen.

- Hij stelt de consument voor om een nieuwe kredietopeningsovereenkomst te sluiten, waarbij in het nieuwe bedrag rekening wordt gehouden met het bedrag van de debetstand. Deze oplossing vereist uiteraard dat de partijen alle stappen en verplichtingen van de precontractuele fase en de wettelijke formaliteiten doorlopen.

1.3. De economische gevolgen van de niet-nakoming van de overeenkomst

Ter herinnering: in de aangenomen wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet is nauwelijks sprake van de financiële gevolgen voor de partijen in geval van niet-nakoming van de overeenkomst.¹⁷¹

Als reactie op de vele ongelijkheden en misbruiken in de praktijk¹⁷², greep de wetgever uiteindelijk in het begin van de jaren 2000 in door de bij wanbetaling te betalen boetes en schadevergoedingen vast te leggen en te plafonneren. Dit om de praktijk te harmoniseren en te zorgen voor een beter evenwicht tussen een consument in moeilijkheden en een kredietverstrekker die bedragen eist die juridisch en economisch als onrechtmatig worden aanzien.¹⁷³

Deze zogenaamde 'Wet Santkin'¹⁷⁴ regelde deze kwestie. De maatregelen zijn nu opgenomen in artikel VII.106 van het WER.¹⁷⁵

Deze bepaling vermeldt:

- een duidelijke en limitatieve lijst van de posten en bedragen die van de consument kunnen worden gevorderd, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen een gewone betalingsachterstand, de ontbinding of het verval van tijdsbepaling en het uitblijven van de betaling van een onbetaald saldo wanneer de overeenkomst zijn einddatum heeft bereikt (art. VII.106, §1, 2 en 3 WER);

¹⁷¹ E. BALATE, P. DEJEMEPPE, F. de PATOUL, *Le droit du crédit à la consommation*, De Boeck, Brussel, 1995, p. 260

¹⁷² Biquet-Mathieu Ch., de Leval G., Block G., Pire D., *Crédit à la consommation*. L'application de la loi du 12 juin 1991, *Chronique de droit à l'usage des juges de paix et de police*, cahier n° 9, oktober 1994, Faculté de droit de Liège; Balate E., Dejemepppe P., door Patoul F., *Le droit du crédit à la consommation*, De Boeck Université, 1995; Biquet-Mathieu Ch., *La loi du 12 juin 1991 et les clauses abusives en matière de crédit à la consommation*, in *La promotion des intérêts du consommateur au sein d'une économie de marchés*, Story-Scientia, 1993, p. 511; Demuynck I., *Conventionele (schade)vergoedingsregeling en de wet op het consumentenkrediet*, T. Vred., 1994, nr. 1-2; De Meuter S., Van Vlasselaer M., *Wet op het consumentenkrediet: de onrechtmatige bedingen*, DCCR, 1991, p. 775) Een overzicht met een openstapeling en wirwar van boeteclausules, vergoedingen van allerlei aard (nalatigheidsinterest, forfaitaire vergoeding, interesten inbegrepen in de maandelijks verschuldigde termijnen, invorderingskosten enz.)

¹⁷³ Wetsvoorstel van de heer Santkin et consorts, *Parl. St.*, Senaat, nr. 2-223, gew. zitting 1999-2000

¹⁷⁴ Wet van 7 juni 2001 tot wijziging van de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet, BS, 25 januari 2001, p. 2563 Wetsvoorstel van de heer Santkin c.s., *Parl. St.*, Senaat, nr. 2-223, gew. zitting 1999-2000

¹⁷⁵ Let wel: deze wet is van toepassing op contracten gesloten na 01/01/2002 of achterstalling na 01/01/2002, zelfs als het contract voor deze datum werd gesloten.

- een algemeen verbod op alle boete- en schadevergoedingsbedingen waarin de wet niet voorziet in geval van niet-nakoming door de consument.¹⁷⁶ Wanneer de rechter met een dergelijk beding wordt geconfronteerd, heeft hij geen andere keuze dan het nietig te verklaren (art. VII.106 §6 WER);
- een algemene verplichting om de consument kosteloos een duidelijk, gedetailleerd en gemotiveerd overzicht van de verschuldigde bedragen te bezorgen (art. VII.106 §4 WER);
- een specifieke regel over de toerekening van betalingen door de consument na opzegging of verval van de tijdsbepaling, in afwijking van het gemeen recht vastgelegd in artikel 5.210 van het Burgerlijk Wetboek.¹⁷⁷

Let wel: als de kredietverstrekker interesten, kosten en schadevergoedingen waarop hij overeenkomstig artikel VII.106 WER aanspraak kan maken, op de consument verhaalt, garandeert dit niet dat deze op een later tijdstip niet zullen worden verlaagd.

De rechter heeft immers een matigingsbevoegdheid. Krachtens artikel VII.199, lid 2, kan de rechter die van oordeel is dat de overeengekomen of toegepaste sancties of schadevergoeding buitensporig hoog of ongerechtvaardigd zijn, deze automatisch verlagen of de consument er volledig van bevrijden, zelfs indien de toegepaste sancties binnen de door de wettelijke bepalingen toegestane grenzen blijven.¹⁷⁸

Artikel VII.106, §5 WER stelt een speciale regel vast voor toerekening van door de consument verrichte betalingen, wanneer deze na het opzeggen of het verval van tijdsbepaling van de overeenkomst zijn gebeurd. In dat geval – en in afwijking van artikel 5.210 van het Burgerlijk Wetboek – worden betalingen met voorrang toegerekend op het uitstaande saldo en de totale kosten van het krediet die op de dag van de ontbinding verschuldigd zijn. Ze worden dan enkel gebruikt om interesten en boetes terug te betalen.

Aangezien artikel VII.106, §5 enkel in deze afwijking voorziet in geval van opzegging van het contract of het verval van de tijdsbepaling, betekent dit dat het toerekeningsbeginsel van artikel 5.210 van het Burgerlijk Wetboek van toepassing blijft op alle betalingen die voor de opzegging of het verval van tijdsbepaling zijn gebeurd.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Artikel VII.106 §6 WER

¹⁷⁷ Artikel 1254 oud BW

¹⁷⁸ Burg. Antwerpen (5e K. Bis), 12 oktober 2010, *JKRCSR*, 2010, p. 44

¹⁷⁹ Prioritaire toerekening op interesten en kosten, vervolgens op de totale kost van het krediet en tot slot op het kapitaal.

	Eenvoudige betalingsachterstand	Ontbinding/opzegging
Wettelijke basis	Artikel 5.210 BW (tenzij anders bepaald)	Artikel VII.106 WER
Volgorde van toerekening	1. Kosten en boetes 2. Interesten 3. Kapitaal	1. Kapitaal 2. Kosten van het krediet 3. Interesten 4. Kosten en boetes

We nemen nu de vier gevallen van niet-nakoming van de overeenkomst en hun financiële gevolgen voor de consument onder de loep:

- 1° de eenvoudige betalingsachterstand,
- 2° de ontbinding van het contract of het verval van tijdsbepaling,
- 3° niet-betaling van een openstaand saldo wanneer het contract afloopt,
- 4° de eenzijdige beëindiging van contracten van onbepaalde duur.

1.3.1. De eenvoudige betalingsachterstand

Het geval waarin de consument een betalingsachterstand heeft, maar er geen ontbindend beding of verval van de termijn is geactiveerd omdat niet aan de voorwaarden is voldaan, of omdat de kredietverstrekker er nog geen gebruik van heeft willen maken.

In dat geval staat artikel VII.106, §2, lid 1 van het WER de kredietgever toe om in de overeenkomst een beding op te nemen dat voorziet in de volgende maximumbedragen die van de consument kunnen worden gevorderd:

- *het vervallen en niet-betaalde kapitaal;*

Onder kapitaal verstaan we de schuld in hoofdsom die het voorwerp uitmaakt van de kredietovereenkomst.¹⁸⁰ Voor elke maandelijkse termijn die vervallen en onbetaald is, moet dus een onderscheid worden gemaakt tussen het kapitaalgedeelte en het interesten- en kostengedeelte (die de totale kosten van het krediet vormen), desgevallend op basis van de aflossingstabel.¹⁸¹

¹⁸⁰ Artikel I.9, 60° WER

¹⁸¹ Tabel met de wijze van terugbetaling van het kapitaal waarbij de consument zich verbindt tijdens de looptijd van het krediet stortingen te doen die het kapitaal onmiddellijk met de overeenkomstige som verminderen (zie artikel I.9, 61° WER voor de definitie van aflossing).

- *het bedrag van de vervallen en niet-betaalde totale kosten van het krediet;*

De totale kosten van het krediet worden gedefinieerd als alle kosten in verband met de kredietovereenkomst die de kredietgever kent en die de consument moet betalen¹⁸² (zoals de debetrente, de eventuele commissie van de bemiddelaar, de kosten voor het samenstellen van het dossier enz.).¹⁸³ Het gaat dus om het bedrag van de totale kosten van het krediet, dat moet worden onderscheiden van de kapitaalcomponent van elke achterstallige maandelijkse betaling.

- *het bedrag van de overeengekomen nalatigheidsinterest;*

De nalatigheidsinterest moet enkel over het onbetaalde vervallen kapitaal worden berekend.¹⁸⁴ Bovendien heeft de wetgever voor deze post uitdrukkelijk een maximum voor de nalatigheidsinterest vastgesteld¹⁸⁵: die mag niet hoger zijn dan de debetrentevoet die van toepassing is wanneer de achterstand zich voordoet, verhoogd met een coëfficiënt van maximum 10%.¹⁸⁶ De nalatigheidsinterestvoet moet uitdrukkelijk in de overeenkomst worden vermeld, zo niet is het gemeen recht van toepassing.¹⁸⁷

¹⁸² Met uitzondering van de notariskosten.

¹⁸³ Zie art I. 9, 41° WER: alle kosten die de consument moet betalen in verband met de kredietovereenkomst en die de kredietgever bekend zijn, met uitzondering van de notariskosten. Zijn hierin onder meer begrepen:

- a) de debetrente;
- b) commissielonen en/of vergoedingen die de kredietbemiddelaar ontvangt voor zijn bemiddeling;
- c) belastingen;
- d) vergoedingen van welke aard ook, onder meer, onderzoekskosten, kosten voor het samenstellen van het dossier en het raadplegen van de bestanden, kosten van beheer, administratie en inning, alle kaartkosten behoudens hetgeen onder f) wordt bedoeld;
- e) de kosten betreffende nevendiensten die verbonden zijn aan de kredietovereenkomst, onder meer verzekeringspremies, indien het sluiten van deze dienstenovereenkomst verplicht is om het krediet zelf te verkrijgen of tegen de commerciële bedingen en voorwaarden waaronder het verhandeld wordt;
- f) de kosten voor het openen en aanhouden van een specifieke rekening, voor het gebruik van een betaalmiddel voor zowel transacties als kredietopnemingen op die rekening en andere, met betalingstransacties verband houdende kosten, wanneer er een rekening moet worden geopend of aangehouden ter verkrijging van het krediet of ter verkrijging van het krediet onder de geadverteerde voorwaarden. Wanneer de opening van de rekening facultatief zou zijn dan nog moeten bij een consumentenkrediet de kosten voor deze rekening duidelijk en afzonderlijk in de kredietovereenkomst of een andere met de consument gesloten overeenkomst zijn vastgesteld;
- g) de schattingskosten van het onroerend goed wanneer dergelijke schatting verplicht is om het gevraagde krediet te verkrijgen;
- h) de zekerheidskosten.

De totale kosten van het krediet voor de consument omvatten niet:

- a) kosten en vergoedingen die de consument moet betalen wegens niet naleving van een in de kredietovereenkomst opgenomen verbintenis;
- b) de andere kosten dan de aankoop prijs die de consument bij het verwerven van goederen of diensten in elk geval moet betalen, ook indien contant wordt betaald;
- c) de kosten voor registratie en overschrijving van de overdracht van een onroerend goed.

¹⁸⁴ Zie punt kredietopening

¹⁸⁵ Artikel VII.106 §3 WER

¹⁸⁶ Voorbeeld: voor een debetrente van 12% die op het moment van wanbetaling van toepassing, bedraagt de maximum nalatigheidsinterest 13,2 %.

¹⁸⁷ In dat geval is de nalatigheidsinterestvoet de wettelijke rentevoet.

- *de overeengekomen kosten van aanmaningen en ingebrekestellingen;*

Om te kunnen worden opgeëist, moeten aanmanings- of ingebrekestellingskosten uitdrukkelijk in de overeenkomst opgenomen zijn. Er is ook een bovengrens vastgelegd. De wettelijke limiet is tweeledig: het bedrag van aanmaningen is vastgesteld op 7,50 euro plus de op het moment van verzending geldende portokosten en de kredietverstrekker mag deze kosten slechts voor één verzending per maand in rekening brengen.

1.3.2. De ontbinding of het verval van tijdsbepaling

Ter herinnering: bij ontbinding of 'opzegging' wordt een einde aan een consumentenkredietovereenkomst gemaakt. In dat geval moet de consument het uitstaande saldo onmiddellijk terugbetalen. De kredietovereenkomst en de terugbetalingstermijn bestaan niet meer.

In dat geval bepaalt artikel VII.106, §1 van het WER precies welke bedragen van de consument kunnen worden gevorderd:

- *het uitstaande saldo;*

Het uitstaande saldo wordt gedefinieerd als het bedrag dat in hoofdsom moet worden betaald om het kapitaal af te lossen of terug te betalen.¹⁸⁸ Het gaat dus om de hoofdsom die vervallen is en nog zal vervallen. Het deel van het kapitaal dat nog moet vervallen, moet in strikte zin worden opgevat. Het bedrag met betrekking tot de kosten van het krediet dat is opgenomen in de uitstaande maandelijkse termijnen op het moment van de opzegging, kan er dus niet aan worden toegevoegd.

- *het bedrag van de vervallen en niet-betaalde totale kosten van het krediet;*

Wat het bedrag van de totale kosten van het krediet betreft, kan de kredietgever deze alleen vorderen voor aflossingen die al vervallen en niet-betaald zijn.

- *het bedrag van de overeengekomen nalatigheidsinterest;*

De 'overeengekomen' nalatigheidsinterest is bij ontbinding van de overeenkomst enkel opeisbaar als dit contractueel is vastgelegd. Ter herinnering: er mag alleen nalatigheidsinterest op het uitstaande saldo worden aangerekend, met andere woorden op de nog niet betaalde kapitaalbedrag. Wat het tarief betreft, moet dezelfde bovengrens worden toegepast als bij een gewone betalingsachterstand, zoals bepaald in artikel VII.106, §3 WER.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Artikel I, 9, 63° WER

¹⁸⁹ De debetrentevoet die van toepassing is wanneer de achterstand zich voordoet, verhoogd met een coëfficiënt van maximum 10%.

- *overeengekomen boetes of schadevergoedingen;*

Het doel van de boetes of schadevergoedingen is om op forfaitaire basis het volledige verlies te dekken dat de kredietverstrekker lijdt door het in gebreke blijven van de consument. Dit geldt in het bijzonder voor de kosten van aanmaningen of ingebrekestellingen die na de opzegging werden verstuurd. De kredietverstrekker kan deze kosten niet terugvorderen omdat ze door de forfaitaire schadevergoeding zijn gedekt.¹⁹⁰

Overeengekomen boetes en schadevergoedingen kunnen alleen worden opgeëist voor zover het contract daarin voorziet. Het Wetboek van economisch recht bepaalt de berekeningsgrondslag, d.w.z. het bedrag van het uitstaande saldo, en de maximumbedragen:

- een maximum van 10% berekend over het uitstaande saldo van maximaal € 7500;
- een maximum van 5% berekend over het uitstaande saldo boven € 7500.

1.3.3. Niet-betaling van een openstaand saldo wanneer het contract afloopt

Het beoogde geval is wanneer de consument in gebreke blijft met de nakoming van zijn betalingsverplichtingen als de overeenkomst afloopt en er geen sprake was van opzegging of verval van tijdsbepaling. Voorbeeld: een lening op afbetaling, wanneer de consument de laatste maandelijkse termijn niet betaalt, of een kredietopening die eenzijdig door de kredietverstrekker is beëindigd volgens de voorwaarden van artikel VII.98, §1, lid 2 WER.¹⁹¹

In dat geval moet de kredietverstrekker eerst een ingebrekestelling sturen per aangetekend schrijven. Alleen daarna heeft hij het recht om nalatigheidsinteressen en boetes te eisen als de consument drie maanden na het versturen van de ingebrekestelling in gebreke blijft.

De kredietverstrekker kan dan de volgende bedragen vorderen:

- het vervallen en niet-betaalde kapitaal;
- het bedrag van de vervallen en niet-betaalde totale kosten van het krediet;
- het bedrag van de overeengekomen nalatigheidsinterest berekend over het kapitaal en binnen de grenzen van artikel VII.106, §3 WER;
- de overeengekomen boetes binnen de grenzen van artikel VII.106, §1er WER.

¹⁹⁰ Hetzelfde geldt voor de kosten voor het opzoeken van het domicilie.

¹⁹¹ Zie punt 1.6.1 over deze procedure en de voorwaarden.

1.3.4. Bijzonderheden voor contracten van onbepaalde duur: eenzijdige beëindiging

Bij consumentenkrediet gaat het enkel om kredietopeningen.

Artikel VII.98, §1 WER erkent in lid 1 een herroepingsrecht voor de consument. De consument kan dit op elk moment zonder kosten en zonder rechtvaardiging inroepen. De kredietverstrekker mag in het contract wel een conventionele opzegtermijn en de toepasselijke modaliteiten opnemen. Deze opzegtermijn mag echter niet langer zijn dan één maand.

Tegelijkertijd verleent lid 2 van dezelfde bepaling de kredietgever hetzelfde recht en beschrijft het de procedures voor de uitoefening ervan. De opzegtermijn is vastgesteld op minimaal twee maanden. Van de kredietgever wordt verwacht dat hij de duur van de opgelegde opzegtermijn beoordeelt op basis van het vermogen van de consument om onverwacht aan deze terugbetalingseis te voldoen.

De kennisgeving van de opzegtermijn moet per aangetekend schrijven of op een andere door de consument aanvaarde manier worden gedaan, met de mogelijkheid om deze modaliteiten in een overeenkomst vast te leggen.

Ongeacht of de consument of de kredietgever het initiatief neemt, leidt de beëindiging tot de stopzetting van de overeenkomst en tot de verplichting voor de consument om het krediet tegen het einde van de opzegtermijn volledig terug te betalen. Bij niet-betaling heeft de kredietgever het recht om eventuele interesten en boetes te vorderen, in overeenstemming met artikel VII.106, § 2, lid 2 WER.

2

Welke oplossingen zijn er voor de wanbetaler en wat zijn de gevolgen voor de kredietverstrekker?

In dit deel analyseren we de opties die de schuldenaar heeft om een oplossing voor zijn betalingsproblemen te vinden en welke mogelijke voor- en nadelen eraan verbonden zijn:

- afbetalingsplan;
- hergroepering van kredieten;
- gerechtelijke oplossingen.

2.1. Het afbetalingsplan als redmiddel ... of niet!

Kredietovereenkomsten zijn onveranderlijk.¹⁹² Daarom kunnen schuldenaars geen termijnen en uitstel worden toegekend die de overeenkomst fundamenteel veranderen, zoals een aanpassing van het maandelijks af te lossen bedrag of van de aflossingstermijn. Die aanpassingen vormen een feitelijke nieuwe kredietovereenkomst, waarop de wettelijke formaliteiten en de precontractuele fase vastgelegd in de bepalingen van het WER van toepassing zijn.

De schuldenaar kan daarom alleen een afbetalingsplan aanvragen voor reeds vervallen aflossingstermijnen die niet of onvolledig werden terugbetaald.

2.1.1. Het principe van het afbetalingsplan

"Beter een slechte regeling dan een goede rechtszaak", schreef Balzac.¹⁹³ Het afbetalingsplan is een van de 'regelingen' die schuldenaars in moeilijkheden geregeld aanvragen of die schuldeisers voorstellen, wanneer ze met wanbetalingen te maken krijgen.

Wanneer een geldschuld opeisbaar is, rest de schuldenaar niets anders dan die volledig en onmiddellijk te betalen. Hieraan wordt herinnerd door artikel 5:200, lid 1 van het Burgerlijk Wetboek¹⁹⁴: *"De schuldeiser kan niet worden gedwongen betaling te ontvangen van een gedeelte van een schuld, ook al is die schuld deelbaar."* Als de termijn verstreken is, moet de schuldenaar dus alles betalen wat hij dan verschuldigd is.

Bijgevolg is een gedeeltelijke of gespreide betaling van de schuld geen geldige betaling. Het gaat hierbij in ieder geval om een schending van de overeenkomst waarop de betalingsverplichting is gebaseerd, met het risico dat de overeenkomst van de schuldenaar uiteindelijk¹⁹⁵ conventioneel of gerechtelijk wordt ontbonden.

In de context van contractuele relaties waarop de principes van de verbintenissenrecht¹⁹⁶ en het consensualisme¹⁹⁷ van toepassing zijn, belet niets de

¹⁹² Artikel VII.86, §2 WER: Dit beginsel van onveranderlijkheid houdt in dat de contractvoorwaarden niet eenzijdig of zelfs met wederzijds goedvinden kunnen worden gewijzigd. Bovendien wordt elke clause die een wijziging van de contractvoorwaarden toestaat, zelfs buiten de wil van de partijen, als ongeschreven beschouwd.

¹⁹³ BALZAC, H., *Verloren illusies, het lijden van de uitvinder*

¹⁹⁴ Oud BW, art. 1244, lid 1

¹⁹⁵ De ontbinding wordt aanzien als een reden om de overeenkomst te beëindigen wanneer een van de partijen de niet-naleving als een fout beschouwt.

¹⁹⁶ BW, 5:69 en 5:70; oud BW, art. 1134: Beginsel van de verbintenissenrecht: een contract dat geldig tot stand is gekomen, strekt degenen die het hebben gesloten tot wet. Een partij kan de voorwaarden van het contract niet eenzijdig wijzigen, tenzij de wet in een uitzondering voorziet. De partijen kunnen wel in onderling overleg besluiten om het contract te wijzigen of zelfs op te zeggen.

¹⁹⁷ BW, 5:28; Beginsel van het consensualisme: het contract komt tot stand door de loutere wilsovereenstemming van de partijen.

partijen om in onderling overleg en zonder specifieke formaliteiten de voorwaarden voor de uitvoering van hun verplichtingen te wijzigen.

De aanvraag van een afbetalingsplan door een schuldenaar in financiële moeilijkheden als zuiver minnelijke stap, is dan ook een concrete toepassing van deze beginselen. Bijgevolg heeft de schuldeiser op grond van voornoemd artikel 5.200 het volste recht om de mogelijkheid voor de schuldenaar om vervallen bedragen in meerdere keren af te lossen, te aanvaarden of te weigeren.

Betalingstermijnen krijgen is met andere woorden geen recht, maar een gunst voor de schuldenaar. Mettertijd werd het gebruik van betalingstermijnen uitgebreid, veralgemeend¹⁹⁸ en zelfs geïnstitutionaliseerd door procedures om overmatige schuldenlast aan te pakken, zoals minnelijke schuldbemiddeling en collectieve schuldenregeling.

De opeenvolgende crisissen¹⁹⁹ in de afgelopen jaren hebben deze vaststelling alleen maar versterkt, waardoor het afbetalingsplan niet alleen een kans, maar een noodzaak voor schuldenaars is geworden om hun budgettaire situatie gezond te houden en voor schuldeisers een essentiële stap in het invorderingsproces om hun verliezen en winsten in evenwicht te houden.

Is het afbetalingsplan dan een goede of slechte oplossing voor de schuldenaar? Op het eerste gezicht is het antwoord ja. In principe stelt dit de schuldenaar in staat om zijn schuld – idealiter op korte of middellange termijn – af te betalen en zo mogelijk de ontbinding van het contract en dus het risico van een rechtszaak te vermijden. De vrees voor een dagvaarding en de kosten die daarmee gepaard gaan en de dreiging met een tussenkomst van een deurwaarder om de invordering af te dwingen, volstaan meestal om de schuldenaar te overtuigen.

In bepaalde gevallen moet worden bekeken of zo'n plan echt de moeite waard is. Deze praktijk roept immers een aantal vragen en zorgen op: het is immers duidelijk dat er bij het onderhandelen sprake is van een machtsonevenwicht tussen een schuldeiser die op betaling wacht en een schuldenaar die betalingsmoeilijkheden ondervindt.

Het in het kader van dergelijke plannen voorgestelde bedrag kan onderhevig zijn aan eisen van de schuldeiser qua duur en minimaal af te lossen bedrag. De schuldenaar kan zich verplicht voelen om plannen te accepteren die op min of meer korte termijn kunnen leiden tot onomkeerbare onevenwichtigheden in een soms al problematisch budget.

¹⁹⁸ We vermelden hier de procedures voor het aanvragen van een afbetalingsplan en de administratieve schuldenregelsprocedure (ASR) van de FOD Financiën om fiscale en niet-fiscale schulden af te betalen. Zie https://financien.belgium.be/nl/particulieren/belastingaangifte/betalen_of_terugkrijgen/afbetalingsplan-vragen-voor-mijn-belastingen [online] [geraadpleegd op 6 december 2022]

¹⁹⁹ COVID-19, oorlog in Oekraïne, energie enz.

Een afbetalingsplan dat zinvol is en een kans op slagen heeft, is een plan waarbij de maandelijkse afbetaling goed past in het budget van de schuldenaar. Daarom moet je budgetsituatie controleren en uitleggen aan de kredietverstrekker, zodat je een maandelijkse termijn opgelegd krijgt die haalbaar is op de lange termijn.

Het toekennen en uitvoeren van een afbetalingsplan beschermt de consument ook niet tegen moratoire interesten²⁰⁰ en andere kosten die blijven oplopen, noch tegen een schuldeiser die terugkomt op de afspraak en besluit om de schulden op een agressievere manier te innen. Dit kan het geval zijn als de voorgestelde maandelijkse termijn leidt tot een buitensporige lange terugbetaling of slechts een kleine vermindering van het kapitaal mogelijk maakt.

2.1.2. Toerekening van betalingen volgens het gemeen recht

Er moet ook rekening worden gehouden met de toepassing van een ander juridisch mechanisme waarvan de gevolgen voor de schuldenaar niet over het hoofd mogen worden gezien: de toerekening van de betalingen. Dit beginsel bepaalt welke prioriteit wordt gegeven aan de verrichte gedeeltelijke betaling van een meer- of enkelvoudige schuld, wanneer die interesten oplevert, meer bepaald moratoire en/of remuneratoire interesten (zoals bij een consumentenkrediet).

Praktisch gezien houdt het beginsel van toerekening in dat de volgende vragen worden gesteld:

- Als de schuldenaar meerdere uitstaande schulden heeft, op welke daarvan moet de gedeeltelijke betaling dan eerst worden toegerekend?
- Als de schuldenaar slechts één vervallen schuld heeft, aan welk deel van de schuld (kapitaal, interesten of kosten) moet de gedeeltelijke betaling dan eerst worden toegerekend?

Ter herinnering: het Burgerlijk Wetboek regelt deze kwesties door middel van verschillende beginselen die zijn opgenomen in artikelen 5.208²⁰¹, 5.209²⁰² en 5.210²⁰³.

Bij meervoudige schulden geeft artikel 5.208 de schuldenaar de keuze hoe de betaling moet worden toegerekend. Die laatste beslist dus over de bestemming van zijn betaling door de referentie van de schuld in kwestie duidelijk te vermelden in de mededeling in het geval van een overschrijving of in het ontvangstbewijs in het geval van een contante betaling.

²⁰⁰ Of nalatigheidsinterest: gevorderd bedrag berekend als een percentage van het uitstaande kapitaal om de schuldeiser te compenseren voor het verlies veroorzaakt door de nalatigheid van de schuldenaar in het nakomen van een verbintenis tot betaling van een geldsom: art. 5.206, lid 2 BW

²⁰¹ Oud BW 1253

²⁰² Oud BW 1256

²⁰³ Oud BW 1254

Als de schuldenaar geen referentie opgeeft, of als de referentie onduidelijk of onjuist is, is de schuldeiser verplicht de subsidiaire toerekeningsregels van artikel 5.209 toe te passen.²⁰⁴ Dat artikel bepaalt dat:

- De schuldeiser moet de ontvangen betaling eerst toerekenen op de vervallen schuld waarvan de kwijting het aantrekkelijkst en het voordeligst is voor de schuldenaar²⁰⁵;
- Als de schulden gelijk belang hebben, worden ze op de oudste schuld toegerekend;
- Als alles gelijkstaand is, wordt de schuld naar evenredigheid toegerekend.

Toerekening	
Eerst	Op de schuld waarvan de betaling het gunstigste is voor de schuldenaar.
Gelijk belang	Op de oudste schuld
Alles gelijkstaand	Evenredige toerekening

Ook al zijn de schuldeiser en schuldenaar contractueel overeengekomen welke toerekeningsmethode van toepassing is op de uitvoering van hun verplichtingen, laten de artikelen van het Burgerlijk Wetboek ruimte voor de voorwaarden van de overeenkomst.

2.1.3. Toerekening bij een eenvoudige betalingsachterstand

Wanneer de schuldenaar een gedeeltelijke betaling verricht om een uitstaande schuld te vereffenen die bestaat uit kapitaal, interesten, kosten en boetes – zoals het geval is bij consumentenkrediet – bepaalt artikel 5.210 dat de betaling eerst wordt toegerekend op de terugbetaling van kosten en boetes²⁰⁶, vervolgens op interesten²⁰⁷ en als laatste op het kapitaalgedeelte. De rechtsgrondslag voor deze bepaling is gebaseerd op het legitieme belang van de schuldeiser dat het aan hem verschuldigde kapitaal interesten blijft opbrengen zolang de schuldenaar zijn schuld niet volledig heeft afgelost.

²⁰⁴ "Bij gebrek aan toerekening door de partijen, gebeurt zij als volgt: 1° in de eerste plaats op de vervallen schulden; 2° daaronder, op de schulden die de schuldenaar het meeste belang had te voldoen; 3° bij gelijk belang, op de oudste schuld; 4° alles gelijkstaande, naar evenredigheid." ».

²⁰⁵ Als de schuld bijvoorbeeld onderworpen is aan strafbeding of aan een langere verjaringstermijn dan andere schulden.

²⁰⁶ Kosten verbonden aan de gedwongen tenuitvoerlegging (KB van 30 november 1976) nadat een uitvoerbare titel is verkregen (betekenings- en beslagleggingskosten), kosten verbonden aan de hoofdschuld (boetebeding, aanmaningskosten, rechtplegingsvergoeding).

²⁰⁷ Conventionele of wettelijke remuneratoire/moratoire interesten, compensatoire interesten in buitenconventionele zaken enz.

Deze bepaling is 'suppletief'. Ze is met andere woorden van toepassing, tenzij de partijen anders hebben beslist in de voorwaarden van het contract of de algemene voorwaarden, wat zelden het geval is.

De reden dat we op dit beginsel ingaan, is dat de toepassing ervan vaak een negatief effect heeft op de schuldenaar dat, zoals we zullen zien, niet over het hoofd mag worden gezien in consumentenkredietgeschillen.

Wanneer betalingstermijnen worden toegekend, waarbij nalatigheidsinteressen blijven aangerekend worden op het uitstaande kapitaal en betalingen worden 'toegerekend', gebeurt het heel vaak dat de maandelijkse betaling door de schuldenaar slechts een minimaal deel van het kapitaal aflost of zelfs alleen de gegenereerde interest dekt. Het gevolg is dat schuldenaars, ondanks de gedane betalingen, vaak geconfronteerd worden met een bodemloze schuldenput.

In dit verband wijzen we erop dat het Observatorium en de partners die actief zijn op het gebied van de preventie en behandeling van overmatige schuldenlast al meerdere jaren aanbevelen om artikel 5.210 van het Burgerlijk Wetboek te wijzigen en te voorzien in een systeem waarbij eerst op het kapitaal wordt toegerekend en dan op de interesten en de boetes.²⁰⁸

2.1.4. Toerekening bij ontbinding

De aanvraag van een afbetalingsplan wordt ingediend zodra het krediet is opgezegd. Met andere woorden: als de schuldenaar herhaaldelijk in gebreke blijft met de betaling, heeft de kredietgever het recht om het verval van tijdsbepaling te vorderen en om onmiddellijke terugbetaling van het volledige bedrag van het verleende krediet te eisen.

In dat geval wordt de toerekening geregeld door artikel VII.106, §5 WER dat voorziet in een uitzondering door af te zien van de toepassing van artikel 5.210 en de volgorde van toerekening om te keren. Elke betaling van de schuldenaar wordt dan eerst toegerekend op het uitstaande kapitaal en de totale kost van het krediet, vervolgens op de nalatigheidsinteressen en tot slot op de kosten en boetes.

Ook hier heeft de wetgever ingegrepen om de rollen om te draaien ten gunste van de schuldenaar. Deze afwijking leidt ertoe dat elke betaling het kapitaalbedrag prioritair vermindert om de basis waarop de nalatigheidsinterest wordt berekend, te verlagen.

²⁰⁸ Minnelijke invordering van schulden: bevindingen en aanbevelingen, Standpunt van de organisaties actief in de strijd tegen overmatige schuldenlast en armoede, maart 2022, online beschikbaar <https://observatoire-credit.be/storage/3274/Minnelijke-schuldbemiddeling-%28mis-en-page%29.pdf>

2.2. Hergroepering van kredieten²⁰⁹

Wie het wil hebben over hergroepering van krediet, stelt eerst vast dat er weinig is om mee te werken. Er bestaat geen wettelijke definitie, er is geen specifiek wettelijk kader, geen registratie bij de Centrale voor Kredieten aan Particulieren, geen openbare statistieken enz.

Hergroepering van kredieten is niet wettelijk verboden²¹⁰ en hoewel het aanleiding kan geven tot enige terughoudendheid, vormt het niet a priori en per definitie een negatief signaal dat systematisch moet leiden tot een weigering om krediet te verstrekken.

De handeling zelf is dus toegelaten en wordt gebruikt.

Zoals eerder gezegd, is er geen wettelijke definitie van 'hergroepering van kredieten'. Er is zelfs geen eensgezindheid over de benaming. Sommigen hebben het over 'schuldconsolidatie', 'kredietterugkoop', 'kredietherstructurering' enz.

Hergroeperen van kredieten houdt in dat men een nieuw krediet afsluit om de terugbetaling van reeds bestaande kredieten te bundelen in één krediet met een eigen rentetarif en een eigen maandelijkse afbetaling. Consumenten willen over het algemeen een lagere maandelijkse aflossing betalen dan voor de hergroepering.

Er is geen specifiek wettelijk kader voor de toekenning van een hergroepering van kredieten. Zoals bij alle gereguleerde consumentenkredieten is de kredietgever onderworpen aan de artikelen VII.69, VII.77 en volgende van het WER. Ze regelen zijn verplichtingen op het vlak van informatieverstrekking, gegevensverzameling, kredietwaardigheidsbeoordeling en adviesverstrekking.

Bij het opstellen van richtlijnen voor de beoordeling van de kredietwaardigheid van de consument bij de toekenning van consumentenkrediet²¹¹ besteedde de FOD Economie bijzondere aandacht aan de voorwaarden voor de toekenning van een hergroepering van kredieten. Hij legde hierbij de nadruk op de uiterste omzichtigheid die de kredietgever in acht moet nemen, specifiek bij de beoordeling van de kredietwaardigheid.

²⁰⁹ Zie hierover ook hoofdstuk 2, punt 4.4.

²¹⁰ R. STEENNOT, Overzicht van rechtspraak consumentenbescherming (2003-2007), *TPR* 2009, 425

²¹¹ Op 30 oktober 2018 publiceerde de FOD Economie op zijn website een reeks richtlijnen over elementen en verplichtingen met betrekking tot de uitvoering en toepassing van de wet bij de beoordeling van de kredietwaardigheid van de consument in het kader van de toekenning van een consumentenkrediet <https://economie.fgov.be/sites/default/files/Files/Entreprises/Guidelines-kredietwaardigheid-consumentenkrediet.pdf> [online] [geraadpleegd op 22 augustus 2023]

Deze richtlijnen zijn niet bindend. De sector en de beroepsvereniging van kredietverstrekkers betwisten echter de relevantie ervan en de ingenomen standpunten. Ze vinden ze restrictiever en zelfs tegenstrijdig met de wetgeving.²¹²

Het spreekt voor zich dat de kredietverstrekker voorzichtig moet zijn, vooral wat zijn plicht betreft om de consument te adviseren en om zijn kredietwaardigheid te onderzoeken bij het toekennen van elk krediet. De kredietverstrekker moet echter vooral nagaan of de transactie economisch voordeel voor de consument oplevert, zoals een aanzienlijke verlaging van de maandelijkse afbetaling.

Hij moet ook oog hebben voor het rentetarief en de impact ervan op de totale kost van het krediet. Hoewel de economische voordelen van hergroepering gemakkelijk te vatten zijn wanneer die leidt tot een – aanzienlijke – verlaging van het JKP, moet worden nagegaan of deze verlaging, in combinatie met een verlenging van de aflossingsperiode, duidelijk meer voordelen oplevert dan wanneer de lopende kredieten worden behouden.

Ongeacht de impact op het JKP, de duur van het krediet, de maandelijkse afbetaling of de totale kosten van het krediet, is het de plicht van de kredietverstrekker om de consument duidelijk en volledig te informeren over de financiële gevolgen van de hergroepering.

2.3. De rechter schiet te hulp!

Geschillen over consumentenkrediet zijn de specifieke bevoegdheid van de vrederechter. Ongeacht het bedrag van de vordering neemt de vrederechter kennis van "de betwistingen inzake kredietovereenkomsten (evenals de verzoeken tot het toestaan van betalingsfaciliteiten en de betwistingen inzake borgtocht bij kredietovereenkomsten), zoals geregeld bij de wet van 12 juni 1991²¹³ op het consumentenkrediet."²¹⁴

We zijn daarom geïnteresseerd in het aantal geschillen en de bijzonderheden en moeilijkheden waarmee de vrederechters te maken krijgen die over dergelijke vorderingen moeten oordelen.

Aan de hand van de statistieken van de hoven en rechtbanken²¹⁵ kunnen we het aantal van deze geschillen niet specifiek vaststellen. Het is echter de moeite waard om te

²¹² Over het advies van de BVK bij de richtlijnen van de FOD Economie voor de beoordeling van de kredietwaardigheid van de consument bij de toekenning van een consumentenkrediet <https://www.upc-bvk.be/nl/consumers/guidelines> [Online] [Geraadpleegd op 5 oktober 2023]

²¹³ Hiermee bedoelen we Boek VII van het Wetboek van economisch recht.

²¹⁴ GW, art. 591, §1, 21°

²¹⁵ https://justitie.belgium.be/nl/statistieken/hoven_en_de_rechtbanken#tab-1 [online] [geraadpleegd op 05 oktober 2023]

herinneren aan een specifieke eigenheid van consumentenkrediet, namelijk dat artikel VII.215 WER de griffier van de rechtbank verplicht om de minister in kennis te stellen van elk vonnis of arrest waarbij een of meer civielrechtelijke of strafrechtelijke sancties worden opgelegd. De griffier moet de minister ook onverwijld in kennis stellen van elk beroep dat tegen een dergelijke beslissing wordt ingesteld.

De FOD Economie wordt verondersteld een overzicht te hebben van de beslissingen van de Belgische vrederechters.²¹⁶

2.3.1. Bevindingen²¹⁷

Hoe kijken magistraten in rechtbanken naar 'consumentenkredietgeschillen' en wat zijn hun bevindingen?

- **Een afwezige consument**

Deze bevinding horen we haast overal. De meeste beslissingen worden bij verstek genomen. Gebrek aan interesse, angst, onvermijdelijkheid, onwetendheid, onbegrip... Het is moeilijk om de reden(en) voor deze desinteresse te achterhalen. Bijgevolg is het ook moeilijk om hiervoor een oplossing te vinden.

Volgens de vrederechters geldt dit fenomeen niet alleen voor 'kredietgeschillen', maar in het algemeen ook voor gecombineerde invorderingen waarvoor ze bevoegd zijn.

- **Minder geschillen**

Vrederechters stellen vast dat er de laatste jaren steeds minder vaak een beroep op hen wordt gedaan om uitspraak te doen in 'consumentenkredietgeschillen'. Dit kan worden verklaard door het lagere percentage wanbetalingen op deze contracten en het toenemende gebruik van minnelijke bemiddelingen en afbetalingsplannen.

- **Geregelde sancties wegens passiviteit van de kredietverstrekker**

In de rechtspraak op dit gebied wordt regelmatig melding gemaakt van situaties waarin de kredietverstrekker, na het krediet overeenkomstig de wettelijke voorwaarden te hebben opgezegd, het krediet en de consument gedurende meerdere jaren in het ongewisse laat, zonder een echte afbetalingsoplossing. Na een tijdje – om de verjaringstermijn te omzeilen – dagvaardt hij de consument dan uiteindelijk voor de vrederechter. Deze passiviteit van de kredietverstrekker wordt vaak beschouwd als

²¹⁶ Let wel: een aantal vrederechter erkent deze bepaling niet of negeert ze te goeder trouw negeert en stuurt de hiervoor aangehaalde beslissing niet door.

²¹⁷ Verzamelde uitspraken tijdens gesprekken met vrederechters

onrechtmatig, of zelfs als rechtsmisbruik, als ze resulteert in schade voor de consument door de willekeurige accumulatie van nalatigheidsinteressen.

Bovendien hebben alle schuldeisers volgens het gemeen recht de plicht om alles in het werk te stellen om hun verlies te beperken, zoals elke voorzichtige en zorgvuldige persoon in dezelfde omstandigheden zou doen. Als de schuldeiser niet binnen een redelijke termijn handelt om betaling van de verschuldigde bedragen te verkrijgen, kan de rechtbank de betaling van moratoire interesten opschorten.

In consumentenkredietzaken straft de rechtbank passiviteit soms door de interesten en kosten te verlagen.²¹⁸

2.3.2. Betalingsfaciliteiten (art. VII.107 WER)

In artikel VII.107 van het Wetboek van economisch recht wordt de kwestie van het consumentenkrediet curatief benaderd. Met de invoering van deze procedure wilde de wetgever consumenten die geconfronteerd werden met een verslechtering van hun financiële situatie in staat stellen de rechter om betalingsfaciliteiten te vragen voor het (de) krediet(en) die ze hadden afgesloten.

In de voorbereidende werkzaamheden werden voorbeelden van omstandigheden aangehaald die een dergelijke reorganisatie rechtvaardigden. Deze omvatten ziekte, ongeval, lock-out²¹⁹, werkloosheid en baanverlies, echtscheiding en scheiding en erkende stakingen.²²⁰ De bedoeling was om via een snelle en goedkope procedure voor de vrederechter een noodoplossing te vinden voor gevallen van overmatige schuldenlast die door hun specifieke aard een oplossing op maat vereisen.

Betalingsfaciliteiten maken het mogelijk de door de consument te verrichten betalingen te herschikken en zo nodig de aflossingstermijn te verlengen. Om deze te krijgen, moeten consumenten bewijzen dat hun financiële situatie is verslechterd sinds het krediet werd verstrekt. Ze moeten eerst een aangetekende brief met een verzoek om deze betalingsfaciliteiten naar de betrokken kredietverstrekker(s) sturen.

Als de kredietverstrekker(s) negatief of niet binnen een maand reageert (reageren), kan de consument zich wenden tot de vrederechter van de plaats waar hij of zij gedomicilieerd is en de vrederechter verzoeken om de betalingsfaciliteiten toe te staan.

²¹⁸ Vrederechter Verviers 1- Herve, 15 oktober 2013, *JKRCSR*, 2013, p. 83; Vrederechter Kraainem – Sint-Genesius-Rode, 3 maart 2015, *JKRCSR*, 2015, p. 48; Vrederechter Grâce-Hollogne, 18 oktober 2016, *JKRCSR*, 2016, p. 194; Vrederechter Fléron, 31 augustus 2022, ongepubliceerd

²¹⁹ "Een lock-out is eigenlijk een tijdelijke sluiting van een onderneming, niet om economische redenen of om redenen eigen aan de onderneming, maar als actie om patronale eisen of standpunten kracht bij te zetten in een collectief conflict", zie <https://werk.belgie.be/nl/themas/sociaal-overleg/collectieve-conflicten/staking-en-lock-out> [online] [geraadpleegd op 5 oktober 2023]

²²⁰ Parl. St., Senaat, 1989-1990, 916-1, p. 30

Aangezien het verlenen van betalingsfaciliteiten leidt tot een verhoging van de kosten en erelonen van de kredietverstrekker, staat de wet de vrederechter toe om te bepalen wat de consument moet betalen in ruil voor de herschikking van zijn schuld. Voor het overige wordt in de memorie van toelichting gesteld dat het in overeenstemming met het project passend zou zijn een groep van schuldeisers onder toezicht van de rechterlijke macht op te richten wanneer geïsoleerde actie in termen en termijnen niet voldoen om te reageren op acute gevallen van overmatige schuldenlast (Parl. St., Senaat, 1989-1990, 916-1, p. 31)

Zeven jaar later leidde deze aanpak tot de wet op de collectieve schuldenregeling.

2.3.3. Termijnen en uitstel

Krachtens artikel 5.200 van het Burgerlijk Wetboek heeft de schuldeiser het recht om een afbetalingsplan te weigeren aan een schuldenaar in moeilijkheden en kan hij als de wanbetaling voortduurt of verergert, de ontbinding van de overeenkomst en de onmiddellijke nakoming van zijn verplichting eisen. Er zijn echter bepaalde uitzonderingen op dit beginsel. Zo kan de rechter de schuldenaar 'respijttermijnen' of 'termijnen en uitstel' toestaan in het vonnis waarin de schuldenaar wordt bevolen een geldbedrag te betalen.

Artikel 5.201²²¹ van het Burgerlijk Wetboek²²² verankert deze schijnbaar onschuldige matigende bevoegdheid die aan de rechter wordt toegekend, maar het vormt een belangrijke afwijking van het gemeen recht. Door af te wijken van het beginsel van het verbod op gespreide betaling, vastgelegd in artikel 5.200 van het Burgerlijk Wetboek, en ook van het beginsel van de overeenkomst-wet²²³, krijgt de rechter de bevoegdheid om zijn wil in de plaats te stellen van die van de wet en de plannen van de schuldeiser te dwarsbomen, ook al heeft hij het recht om de onmiddellijke uitvoering van de aan hem verschuldigde betaling te eisen.²²⁴

Zich bewust van het belang van de bevoegdheid die op deze manier in de handen van de rechtbank wordt gelegd en om te voorkomen dat deze te 'lichtvaardig' wordt gebruikt, heeft de wetgever er bijzonder goed op gelet een strikt kader te bieden voor het toekennen van termijnen en uitstel en deze uitsluitend voor te behouden voor schuldenaren die 'ongelukkig en te goeder trouw' zijn.²²⁵ De artikelen 1333 e.v. van het

²²¹ De rechter kan, niettegenstaande ieder andersluidend beding, met inachtneming van de toestand van de partijen, gebruik makend van deze bevoegdheid met grote omzichtigheid en daarbij rekening houdend met de termijnen die de schuldenaar reeds heeft genoten, gematigd uitstel verlenen voor de betaling en de vervolgingen doen schorsen, ook wanneer de schuld blijkt uit een andere authentieke akte dan een vonnis.

²²² Art. 1244, lid 2 oud BW

²²³ Artikel 5.69 en 5.70 BW; BW ; art. 1134 oud BW

²²⁴ P. WERY, *ibid*, p. 613

²²⁵ Vrederechter Brussel (3e kanton), 14 maart 2022, 21A3053/5, JuriObs: "Hoewel de rechter de schuldenaar als ongelukkig erkent, heeft hij het verzoek om termijnen en uitstel van maximaal 500 euro voor een bedrag van

Gerechtigd Wetboek zijn in wezen een aanvulling op de bepalingen van artikel 5.201 van het Burgerlijk Wetboek.

Alvorens in te gaan op de praktijk en de bevindingen met betrekking tot de toepassing van artikel 5.201 van het Burgerlijk Wetboek door de vrederechter in consumentenkredietgeschillen, is het interessant om de kenmerken van deze bepaling en de voorwaarden waaronder ze wordt toegepast, onder de loep te nemen.

- Een bepaling van openbare orde. Artikel 5.201 van het Burgerlijk Wetboek wordt aanzien als een bepaling van openbare orde. Bijgevolg kan de rechter van rechtswege termijnen en uitstel toekennen, ook in consumentenkredietgeschillen.
- Een optie voor de rechtbank. Het Burgerlijk Wetboek specificeert dat de rechter deze bevoegdheid 'met grote omzichtigheid' moet uitoefenen en dat gematigdheid vereist is. Het toekennen van termijnen en uitstel moet daarom een optie blijven die aan het oordeel van de rechter wordt overgelaten. Al in 1962 wees Henri De Page in zijn 'Traité élémentaire de droit civil belge'²²⁶ al op de aanzienlijke inschikkelijkheid die rechtbanken in de praktijk aan de dag legden ten aanzien van schuldenaars.

3 De procedures om overmatige schuldenlast aan te pakken in een notendop

De procedures om overmatige schuldenlast aan te pakken gelden niet alleen voor consumentenkrediet.

3.1. Minnelijke schuldbemiddeling

Het Wetboek van economisch recht is het enige wettelijke kader dat verwijst naar minnelijke schuldbemiddeling. Het geeft een definitie en bepaalt onder welke omstandigheden ze kan worden toegepast.

86.669,70 euro niet ingewilligd. De rechter oordeelde dat de schuldenaar niet te goeder trouw was. In 2021 had hij immers al een afbetalingsplan voor een maandelijks bedrag van 1040,00 euro aangevraagd. De rechter stelde vast dat er slechts één termijn van dit bedrag was gedaan en dat er sindsdien niets meer was betaald. De rechter oordeelde daarom dat de schuldenaar zijn verplichtingen niet nakwam en dat het voorgestelde bedrag te laag was in verhouding tot de uitstaande schuld."

²²⁶ Traité élémentaire de droit civil belge, H. De Page, 1962, Brussel, Bruylant

Het definieert minnelijke schuldbemiddeling als *"de dienstverlening, met uitsluiting van het sluiten van een kredietovereenkomst, met het oog op het tot stand brengen van een regeling omtrent de wijze van betaling van de schuldenlast die geheel of ten dele uit een of meer kredietovereenkomsten voortvloeit."*²²⁷

In de praktijk is het de bedoeling van minnelijke schuldbemiddeling om de schulden van een schuldenaar af te lossen en hem of haar en zijn of haar gezin ook in staat te stellen een menswaardig bestaan te leiden. Hiertoe analyseert de schuldbemiddelaar de financiële, budgettaire en sociale situatie van de persoon en onderhandelt hij met alle schuldeisers over de betalingsvoorwaarden van de schuld, zodat deze kan worden terugbetaald met inachtneming van de menselijke waardigheid.

Bij gebrek aan een wettelijk kader heeft de minnelijke schuldbemiddelaar bij een consumentenkrediet niet meer rechten dan de consument. Niettemin maakt vertrouwen tussen de kredietverstrekker en de bemiddelaar het vaak mogelijk om oplossingen uit te werken waar alle partijen wel bij varen wanneer er over afbetalingsplannen wordt onderhandeld.

3.2. Collectieve schuldenregeling

Collectieve schuldenregeling is een juridische procedure die voor de arbeidsrechtbank wordt gebracht. De collectieve schuldenregeling heeft tot doel de financiële situatie van de schuldenaar te herstellen, door hem in staat te stellen zijn schulden zoveel mogelijk af te lossen en hem en zijn gezin ook een menswaardig bestaan te garanderen.²²⁸

De inkomsten van de schuldenaar worden geïnd door een (gerechtelijke) schuldbemiddelaar²²⁹, aangesteld door de arbeidsrechtbank, die 6 maanden (uitbreidbaar) de tijd heeft om een ontwerp van minnelijke aanzuiveringsregeling voor te stellen met een maximale duur van 7 jaar. Als dit niet lukt, kan de rechtbank een gerechtelijke aanzuiveringsregeling opleggen voor maximaal 5 jaar.

Collectieve schuldregeling is dus een dwingende en dure juridische procedure die alleen bedoeld is voor situaties met langlopende schulden.

Het ideale doel is om minstens het kapitaal volledig terug te betalen, maar bepaalde situaties rechtvaardigen een gedeeltelijke of zelfs volledige kwijtschelding van schulden. De kredietverstrekker wordt dan 'tegen zijn zin' voor meerdere jaren meegesleurd in een procedure die helemaal geen volledige terugbetaling garandeert.

²²⁷ WER, art. I.9, 55° Deze definitie was oorspronkelijk opgenomen in artikel 1, 13°, van de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet.

²²⁸ GW, art. 1675/3.

²²⁹ De bemiddelaar keert de schuldenaar leefgeld uit, zodat hij of zij een menswaardig bestaan kan leiden.

Het sluiten van de kredietovereenkomst vanuit economisch oogpunt: rentetarieven op de markt voor consumentenkrediet en uitsluiting van toegang tot krediet

Wanneer een kredietovereenkomst wordt ondertekend, is er volgens de economische wetenschap sprake van informatie-asymmetrieën tussen de kredietverstrekker en de kredietnemer. De kredietnemer kent zijn of haar financiële situatie beter dan de kredietverstrekker. Daarom is het voor deze laatste moeilijk om een onderscheid te maken tussen kredietnemers die wel of niet in gebreke zullen blijven.

Omdat de kandidaat-kredietnemer over meer informatie beschikt dan de kredietgever, ontstaat er een probleem van negatieve selectie.²³⁰ De kandidaat-kredietnemer kan immers liegen of zich niet realiseren dat de beslissing om krediet op te nemen, tot wanbetaling leidt.

Sommige mensen doen er alles aan om krediet te krijgen, zelfs tegen bijzonder hoge tarieven. Als gevolg daarvan lopen degenen die dergelijke voorwaarden accepteren gemiddeld een groter 'risico' op wanbetaling. In theorie²³¹ kan het rentetarief dat door

²³⁰ George Akerlof bracht dit economisch concept aan het licht in een model van de markt voor tweedehandse auto's. Hij toont aan dat in een situatie van onvolledige informatie tussen twee partijen bij de ondertekening van een overeenkomst, er een negatief selectieprobleem ontstaat dat de markt 'verstoort'. In theorie stellen 'goede' verkopers hogere prijzen voor dan 'slechte' verkopers. Vanwege de angst om een tweedehandse auto met verborgen gebreken te kopen, gaan kopers alleen voor gemiddelde prijzen om dit risico te minimaliseren. Bij gebrek aan informatie vooraf krijgen de kopers echter nog steeds tweedehandse auto's met verborgen gebreken. De 'goede' verkopers hebben hierdoor weinig hoop om te verkopen, terwijl de 'slechte' verkopers kunnen hopen dat ze hun prijs kunnen verhogen, omdat de consument bereid is meer te betalen dan ze zouden hebben gevraagd. Als gevolg daarvan verlaten verkopers van 'fatsoenlijke' tweedehandse auto's de markt en hebben tweedehandse auto's alleen maar verborgen gebreken. (George Akerlof, *The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism*, in *Quarterly Journal of Economics*, 1970, nr. 84, p. 488-500)

²³¹ Stiglitz, J. E., en Weiss, A. (1981). Credit rationing in markets with imperfect information. *The American economic review*, 71(3), 393-410

de kredietverstrekker wordt aangeboden, dus worden gebruikt om die personen in kaart te brengen die correct zullen betalen. Bij een hoger rentetarief wordt de kost van het risico dan weer gecompenseerd door de personen die hun krediet normaal aflossen. Er is dus een rentetarief dat niet te hoog en niet te laag is, zodat de kredietverstrekker een bepaald rendement krijgt, terwijl het risico op wanbetaling minimaal is.

Door een hogere rente aan te bieden dan een 'goede' kredietnemer zou mogen verwachten, bestaat het risico dat kredietnemers afzien van krediet omdat ze het te duur vinden. Dit betekent dat sommige mensen worden uitgesloten van krediet.

Het is ook mogelijk dat, ondanks een evenwichtig budget bij aanvang, de financiële situatie van de kredietnemer verslechtert door inkomensverlies of een onverwachte stijging van de uitgaven. De terugbetaling van het krediet kan dan in gevaar komen omdat de voorwaarden van de kredietovereenkomst niet langer aan de situatie van de kredietnemer zijn aangepast. Dit probleem, waarbij de kredietverstrekker niet op de hoogte is van een verandering in de situatie van de kredietnemer, staat bekend als 'moreel risico'.

Om het op te lossen, zijn er in België verschillende praktijken ingevoerd.

De kredietverstrekker kan een extra indicatie van de kredietnemer krijgen door garanties te vragen²³² (een andere persoon toevoegen als borg in de overeenkomst of een goed als onderpand), waardoor hij of zij zichzelf kan beschermen in geval van wanbetaling. Een kredietverzekering kan ook sterk aanbevolen of zelfs verplicht zijn.

Het registreren van wanbetalingen en het aantal kredieten bij de CKP geeft de kredietverstrekker ook extra informatie over de kandidaat-kredietnemer.

De overheid heeft ook een maximaal jaarlijks kostenpercentage (JKP) ingevoerd. Het gaat om het rentetarief van het krediet plus alle samenhangende kosten (administratiekosten, de kosten van een verplichte verzekering enz.), vastgesteld door de FOD Economie. Dit beleid beperkt de negatieve effecten van een te hoge rente.

Hoe is de rente op consumentenkrediet in België in de loop der jaren geëvolueerd? Hoe zit het met het maximale JKP? Worden door deze waarborgen veel mensen uitgesloten van krediet in België? Deze punten behandelen we in deze nota.

²³² Zie hoofdstuk 4.

1

Evolutie van de rentetarieven voor consumentenkrediet

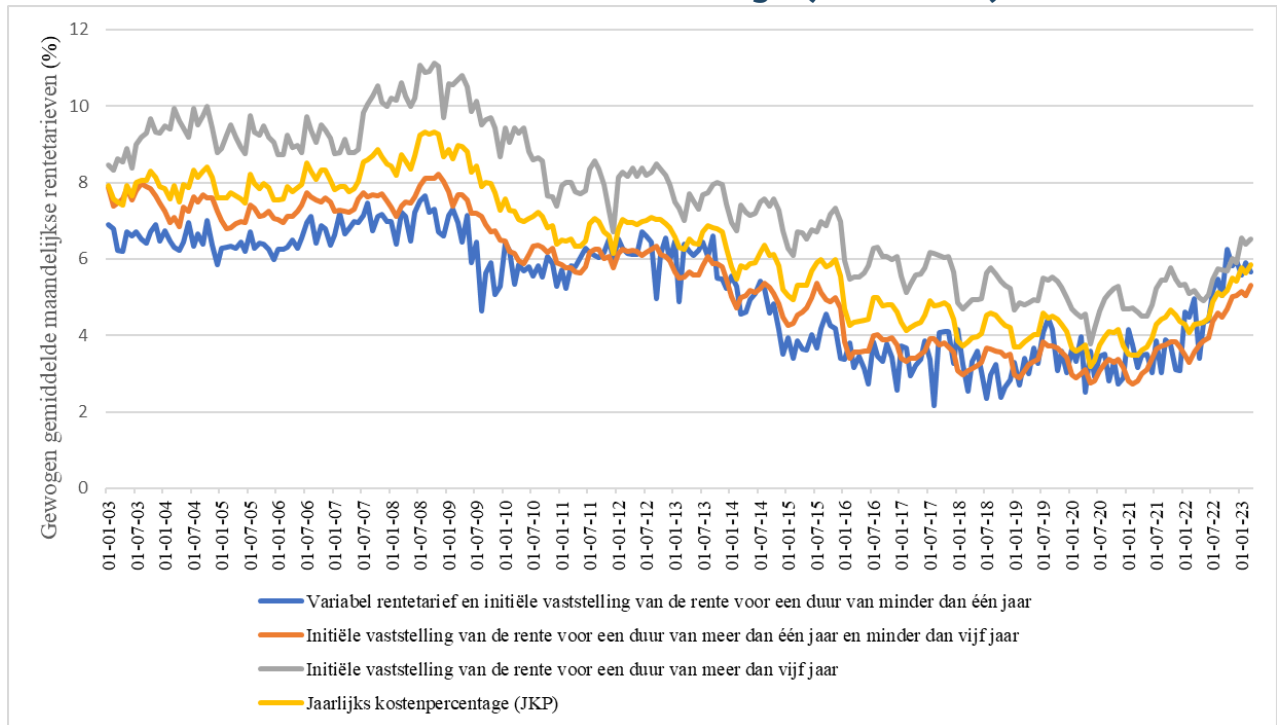
Alleen de Nationale Bank heeft gegevens over maandelijkse rentetarieven voor consumentenkrediet.²³³ Deze gegevens hebben alleen betrekking op kredietinstellingen. We beschikken dus niet over publieke en geaggregeerde informatie over rentetarieven die andere instellingen aanrekenen. Bovendien omvatten deze gegevens variabele rentevoeten en vaste rentevoeten van een bepaalde duur (initiële vaststelling op 1 jaar, tussen 1 en 5 jaar en meer dan 5 jaar), evenals het gemiddelde globale JKP. We kunnen de JKP's niet uitsplitsen naar vorm van krediet. Dit zijn dus gemiddelden voor vormen van kredieten die heel uiteenlopende rentetarieven kunnen hebben.

Zoals grafiek 1 laat zien, is de rente op consumentenkrediet in België sinds 2009 sterk gedaald. We zien de gemiddelde rente voor consumentenkrediet vanaf 2021 opnieuw stijgen. Dit kan deels te wijten zijn aan kredietinstellingen die anticiperen op een verhoging van de belangrijkste rentetarieven door de Europese Centrale Bank (ECB) na de inflatie die we eind 2021 hebben gekend. Deze stijging is vooral uitgesproken in 2023, wanneer de gemiddelde tarieven terugkeren naar niveaus die in tien jaar niet zijn gezien.

Over het algemeen liggen de gemiddelde vaste tarieven voor langere looptijden hoger. Op de lange termijn is er een groter risico dat een kredietnemer in gebreke blijft bij het aflossen van een krediet. De kredietverstrekker past dus zijn rentetarief aan om in te spelen op dit risico. We merken echter op dat in 2023 de rentetarieven met een looptijd van minder dan een jaar hoger zijn dan de rentetarieven met een looptijd van meer dan 5 jaar.

²³³ Deze gegevens worden verzameld via een maandelijkse enquête onder kredietinstellingen over hun niet-financiële klanten, met als doel het aggregeren van statistieken voor de Europese Centrale Bank.

Grafiek 1: Evolutie van de gewogen gemiddelde maandelijkse rentetarieven voor consumentenkrediet in België (2003-2023)

Bron: statistieken van de NBB

Het maximale JKP dat de FOD Economie vaststelt, hangt niet alleen af van het soort krediet (krediet op afbetaling of kredietopening met²³⁴ of zonder bijbehorende kaart), maar ook van het bedrag.²³⁵ Let wel: een wijziging in het maximale JKP geldt alleen voor nieuwe kredietovereenkomsten en uitstaande kredietovereenkomsten met een variabele rente; voor uitstaande overeenkomsten met een vaste rente verandert dit niets.

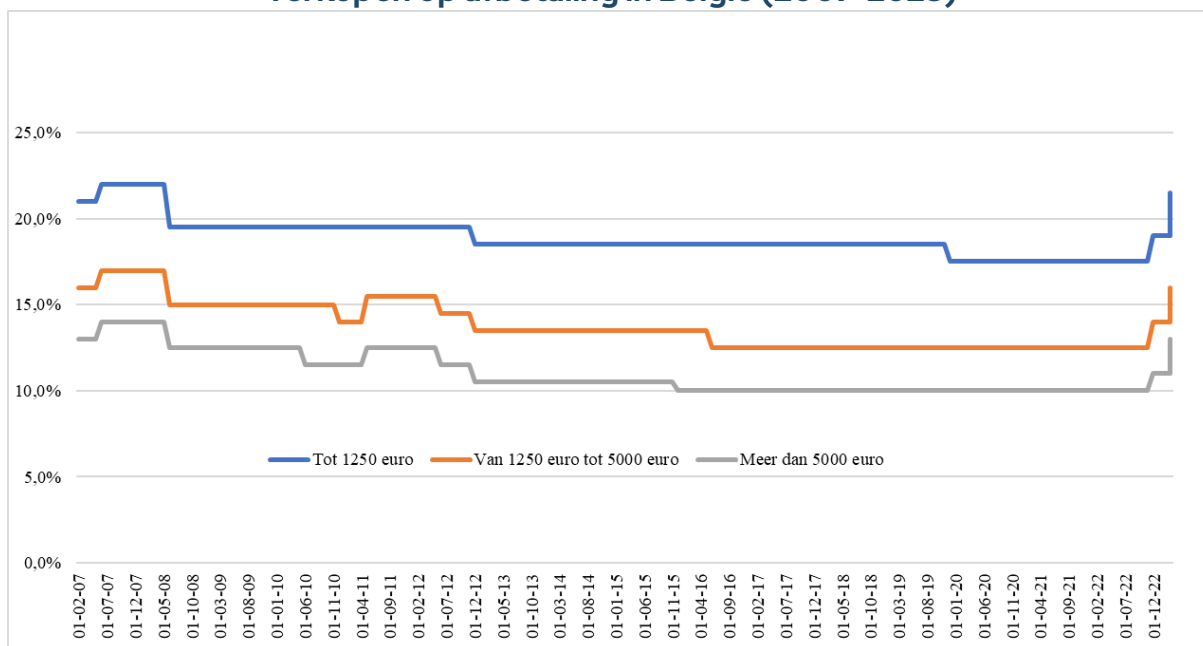
Het maximale JKP voor leningen op afbetaling, verkopen op afbetaling (zie grafiek 2) en kredietopeningen (zie grafiek 3) laat zien dat hoe groter het kredietbedrag, des te hoger het maximale rentetarief. De maximale JKP's daalden van 2008 tot 2022 en stegen recent opnieuw in december 2022. In juni 2023 waren de maximale JKP's vergelijkbaar met die van begin 2007. Het is niet verrassend om te zien dat de

²³⁴ De FOD Economie is van mening dat als een kaart elektronische functies heeft, het een betaalinstrument is waarmee de kredietnemer krediet kan opnemen door geld op te nemen uit een geldautomaat of te betalen in een winkel. Een kaart die niet wordt gebruikt om elektronische transacties te doen en waarop alleen informatie staat die op een kartonnen kaart zou kunnen staan, wordt niet beschouwd als een kaart wanneer onderscheid tussen de verschillende types kredietopeningen wordt gemaakt.

²³⁵ De maximale JKP's worden niet willekeurig door de FOD Economie bepaald, maar op basis van referentie-indexen. Als de referentie-index met minstens 0,75 procentpunt wijzigt, worden de maximale JKP's aangepast. Voor kredietopeningen is de referentie-index het maandelijkse gemiddelde van de driemaands interbancaire Euribor-rente. Voor transacties op afbetaling is dit de referentie-index A, B of C (afhankelijk van het kredietbedrag) die van toepassing is op hypothecair krediet. Deze worden berekend door het Federaal Agentschap van de Schuld en elke maand in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd. Zie voor meer informatie <https://economie.fgov.be/nl/themas/financiele-diensten/consumentenkrediet/kredietkosten/maximale-tarieven>

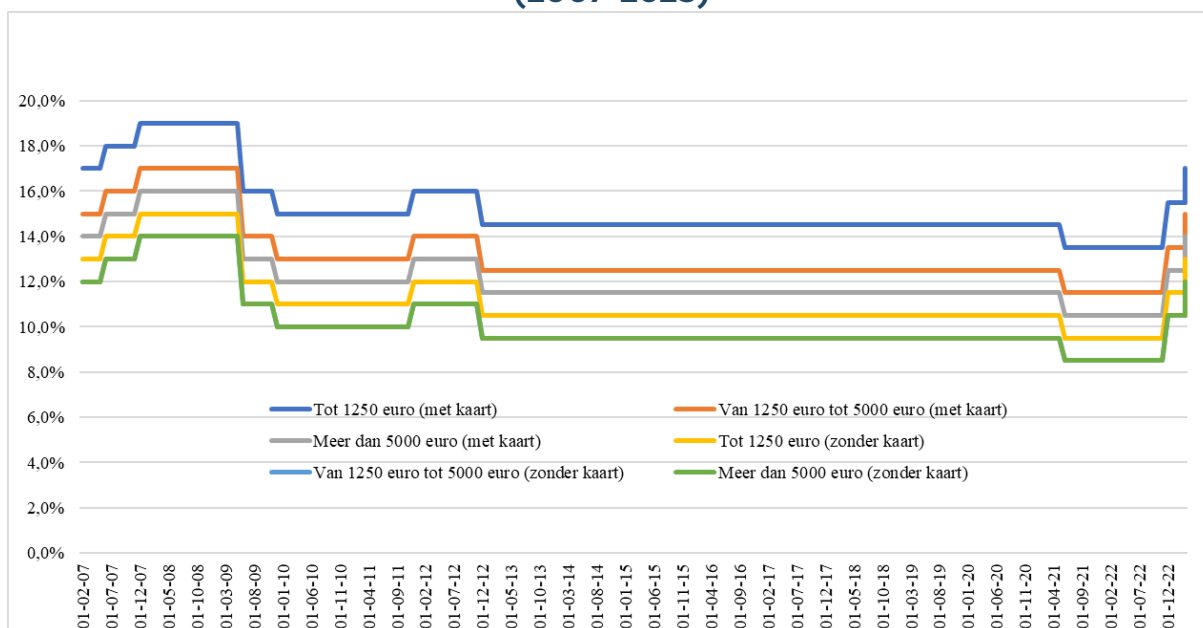
gemiddelde rentetarieven (zie grafiek 1) ruim voor de stijging van het maximale JKP stegen. De gemiddelde rentetarieven liggen immers ver onder de maximale JKP's, wat aangeeft dat er ruimte is om ze te verhogen.

Grafiek 2: Evolutie van het maximale JKP voor leningen op afbetaling en verkopen op afbetaling in België (2007-2023)

Bron: FOD Economie

Grafiek 3: Evolutie van het maximale JKP voor kredietopeningen in België (2007-2023)

Bron: FOD Economie

Aangezien de maximale JKP's betrekking hebben op bedragen en soorten krediet en de statistieken van de NBB gemiddelden naar duur van het krediet weergeven, is het moeilijk om ze te vergelijken of er conclusies uit te trekken.

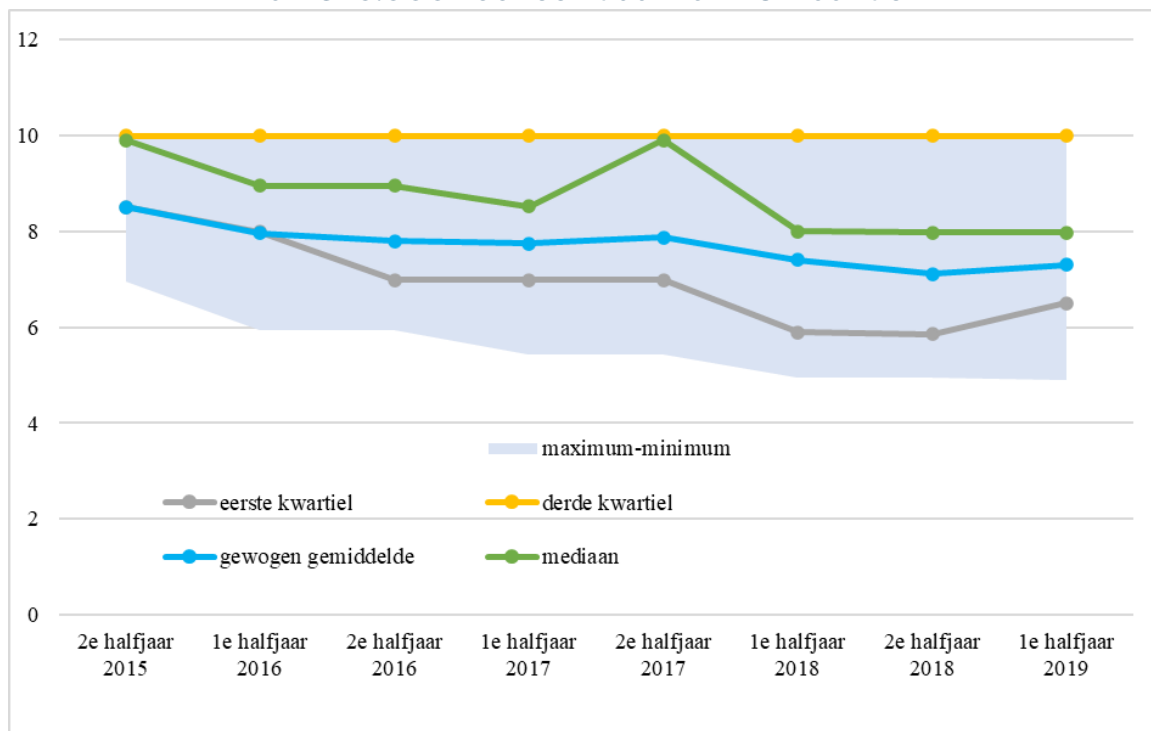
De NBB²³⁶ heeft wel een studie uitgevoerd waarin het maximale JKP wordt vergeleken met de verdeling van de JKP's die kredietverstrekkers voor vier vormen van krediet toepassen (een lening op afbetaling van € 10.000 met een duur van 48 maanden, een lening op afbetaling voor een auto van € 15.000 met een duur van 48 maanden, een krediet van € 2000 met een kaart voor ****onbepaalde**** tijd en een krediet van € 1250 zonder kaart voor onbepaalde tijd).

We zien dat voor de lening op afbetaling van € 10.000 zonder specifiek doel (zie grafiek 4) het gemiddelde toegepaste JKP ongeveer 8% bedraagt, wat ruim onder het maximale JKP tussen 2016 en 2019 van 10% ligt. De helft van de kredietverstrekkers rekent echter een JKP tussen 8% en 10% aan. Een kwart van hen hanteert een JKP van 10%. Het is ook vermeldenswaard dat sommige JKP's vanaf 2018 dalen tot 5%, met andere woorden de helft van het huidige maximale JKP. Bovendien wachten sommige kredietverstrekkers in België niet tot het maximale JKP daalt voordat ze het JKP verlagen op leningen op afbetaling zonder specifiek doel. De gemiddelde en mediane JKP's voor deze vorm van krediet daalden tussen 2016 en 2018, terwijl het maximale JKP onveranderd bleef. Er is dus een breed scala aan verschillende JKP's voor leningen op afbetaling zonder specifiek doel die niet tegen het maximale JKP aanleunen.

Voor de tweede geanalyseerde lening, de autolening van € 15.000 met een duur van 48 maanden (zie grafiek 5), is het gemiddelde en mediaan JKP (ongeveer 2%) veel lager dan dat voor de lening op afbetaling van € 10.000 met een duur van 48 maanden zonder specifiek doel (ongeveer 8%). Deze eerste vaststelling kan verrassend zijn, aangezien het bedrag van de lening hoger is en de kredietverstrekker dus meer risico loopt. Een autolening gaat echter over het algemeen gepaard met een garantie op het gekochte voertuig en de autoverkoopmarkt is zeer concurrerend, wat de lagere JKP's voor deze vorm van krediet kan verklaren. Net als bij de lening op afbetaling met een duur van 48 maanden van € 10.000 zonder specifiek doel, is de verdeling van het JKP voor de autolening zeer variabel, variërend van 1% tot 5%, ver onder het maximale JKP.

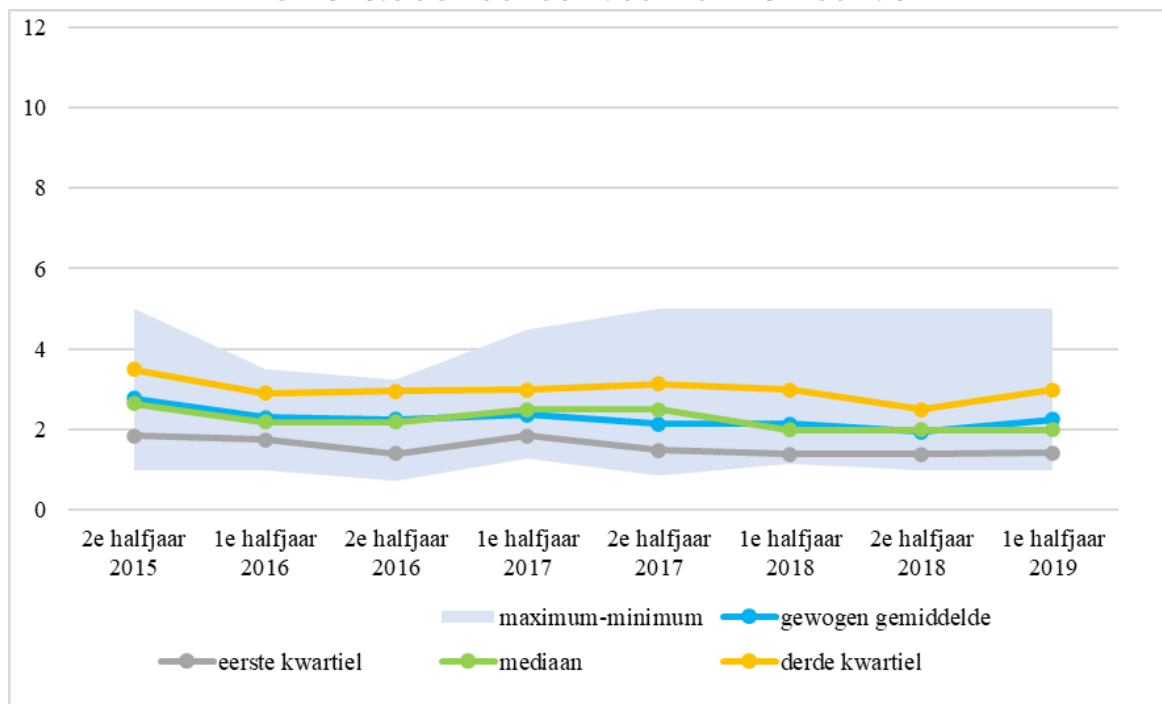
²³⁶ de Sola M., Francart A., Piette Ch. en Zachary M.D., *Who pays? An analysis of the cost of consumer credit in Belgium, regulation and implications*, december 2021, NBB Economic Review

Grafiek 4: Evolutie van de verdeling van de JKP's voor leningen op afbetaling van € 10.000 voor een duur van 48 maanden

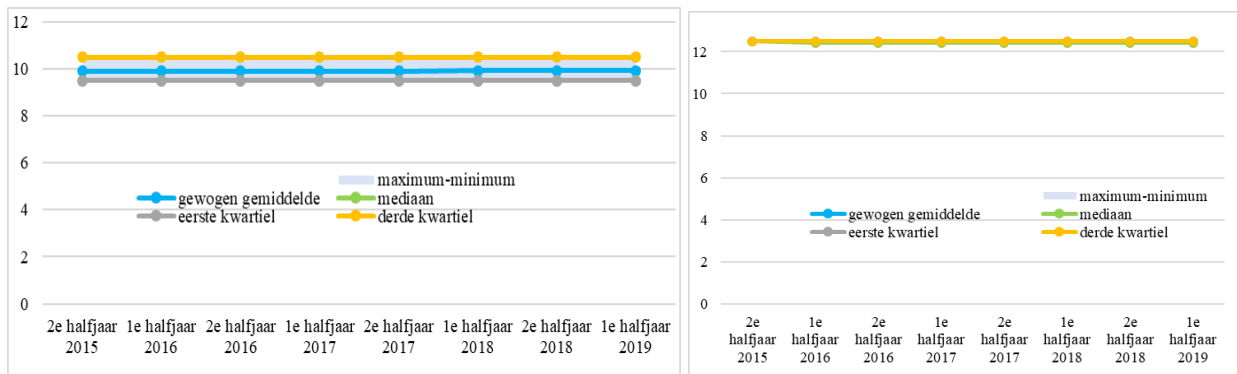
Bron: Enquête van de FOD Economie, gegevens uit een studie van de NBB

Grafiek 5: Evolutie van de verdeling van de JKP's voor leningen op afbetaling van € 15.000 voor een duur van 48 maanden

Bron: Enquête van de FOD Economie, gegevens uit een studie van de NBB

Grafiek 6: Evolutie van de verdeling van de JKP's voor een kredietopening van € 1250 zonder kaart voor onbepaalde tijd en voor een kredietopening van € 2000 met kaart voor **bepaalde**** tijd**

Bron: Enquête van de FOD Economie, gegevens uit een studie van de NBB

Het JKP voor kredietopeningen met of zonder kaart, is veel hoger dan dat voor leningen op afbetaling (zie grafiek 6). Het gemiddelde JKP ligt ook heel dicht bij het maximale JKP dat is vastgelegd door de FOD Economie. Voor een krediet van € 1250 zonder kaart is het maximale JKP tussen 2015 en 2019 10,5% en het gemiddelde JKP 10%, terwijl voor een krediet van € 2000 met kaart het maximale JKP 12,5% is in dezelfde periode en het gemiddelde JKP ongeveer 12,45%. Opvallend is ook dat er weinig variatie is in de verdeling van JKP's voor deze twee kredietopeningen. Zo zijn de statistische waarden (gemiddelde, mediaan, interkwartielafstand²³⁷, minimum, maximum) tussen 2015 en 2019 niet veranderd. Ook blijven de JKP's die voor deze kredietfaciliteiten worden aangeboden, dicht bij elkaar liggen, met een verschil tussen het maximum en minimum van niet meer dan 1%.

2

Uitsluiting van toegang tot consumentenkrediet

Na bestudering van de kenmerken van kredietnemers in hoofdstuk 3, stellen we vast dat bepaalde consumenten worden uitgesloten van toegang tot consumentenkrediet. We moeten eerst de term kredietuitsluiting definiëren, waarbij we een onderscheid maken tussen drie categorieën.

²³⁷ De interkwartielafstand is het verschil tussen het derde en het eerste kwartiel en is een statistische maat voor de spreiding van gegevens. Hoe hoger de interkwartielafstand, des te variabler de gegevenswaarden. Het eerste kwartiel komt overeen met de waarde waaronder 25% van de gegevens vallen wanneer ze in oplopende volgorde worden gerangschikt, terwijl het derde kwartiel overeenkomt met de waarde waaronder 75% van de gegevens vallen wanneer ze in oplopende volgorde worden gerangschikt.

2.1. Wat is kredietuitsluiting?

Kredietuitsluiting is een thema dat in de context van financiële uitsluiting wordt onderzocht. De Europese Commissie (2008) ²³⁸ definieert deze term als volgt :

Financiële uitsluiting is een proces waarbij mensen moeilijkheden ondervinden om toegang te krijgen tot en/of gebruik te maken van financiële diensten en producten op de reguliere markt die aan hun behoeften zijn aangepast en die hen in staat stellen een normaal sociaal leven te leiden in de samenleving waarvan ze deel uitmaken.

Krediet is een essentieel instrument om actief aan het economische leven te kunnen deelnemen door personen toegang te bieden tot bepaalde goederen en diensten die ze niet in één keer kunnen betalen (een voertuig, meubels enz.). Als mensen geen toegang hebben tot of geen gebruik kunnen maken van krediet, kan dat op tal van manieren gevolgen hebben voor hun sociale inclusie:

- Sommige vormen van krediet, zoals kredietopeningen, zijn zo ingeburgerd in het dagelijks leven dat geen toegang ertoe kan leiden tot stigmatisering;
- De aankoop van bepaalde goederen is noodzakelijk om behoorlijk te leven, een uitsluiting van krediet kan het welzijn en gevoel van eigenwaarde van een individu beperken;
- Misbruik van krediet kan leiden tot aflossingsproblemen en overmatige schuldenlast, wat weer leidt tot financiële en sociale uitsluiting.

De Europese Commissie (2008) verdeelt de uitsluiting van krediet onder in drie categorieën:

- Toegang tot krediet wordt geweigerd.
- Toegang hebben tot ongepaste vormen van krediet bij alternatieve kredietverstrekkers: oplichters, leningen met een te hoge rente, met slechte voorwaarden enz.
- Toegang hebben tot ongepaste vormen van krediet bij erkende kredietverstrekkers: de vorm van krediet is totaal ongeschikt voor de consument of leidt onvermijdelijk tot wanbetaling.

2.2. Kredietuitsluiting in België

België heeft geen specifieke gegevens of onderzoeken die gericht zijn op het monitoren van financiële uitsluiting en, meer specifiek, uitsluiting van toegang tot krediet. We kunnen wel op basis van verschillende gegevens een gedeeltelijk beeld van deze problematiek schetsen.

²³⁸ Financial services provision and prevention of financial exclusion, Europese Commissie, 2008

2.2.1. Toegang tot krediet wordt geweigerd

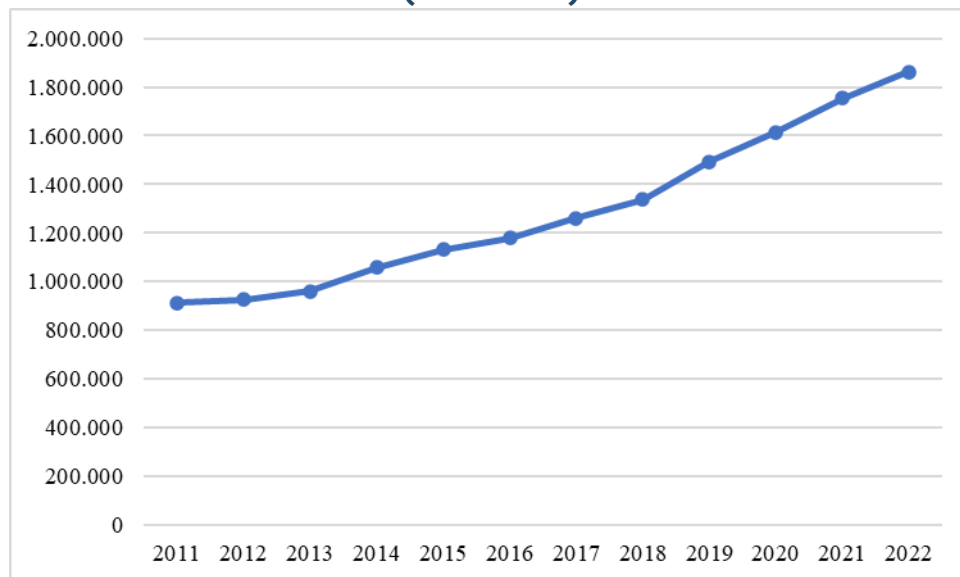
Aan de hand van gegevens van de CKP en Statbel (over de bevolking) hebben we een beeld van het aantal personen dat geen consumentenkrediet heeft in België. Om dit te doen, nemen we gewoon het aantal meerderjarigen in België, d.w.z. het aantal mensen dat potentieel kredietnemer kan zijn, en trekken dit af van het aantal kredietnemers met minstens één consumentenkrediet. Grafiek 7 laat zien dat het aantal 'personen zonder krediet' sinds 2011 meer dan verdubbeld is (+104% tot 2022).

Gemeenten met weinig kredietnemers in verhouding tot de meerderjarige bevolking kunnen ons ook een idee geven van de geografische spreiding van 'personen zonder krediet'. Dit is dus het omgekeerde van de kaart in hoofdstuk 3. Voor een gedetailleerde analyse van de geografische uitsplitsing van kredietnemers, verwijzen we naar punt 2.1.1. van dit hoofdstuk.

Als iemand niet leent, betekent dit echter niet noodzakelijk dat hem of haar de toegang tot krediet is geweigerd. Niet-gebruik kan ook wijzen op een persoonlijke keuze om geen gebruik te maken van krediet omdat de persoon over voldoende middelen beschikt om de dingen aan te kopen die hij/zij wil of omdat die persoon om culturele redenen of specifieke waarden het gebruik van krediet wil vermijden.

Om het aantal personen die daadwerkelijk een krediet werd geweigerd, in kaart te brengen, moet er een breed onderzoek naar hun aantal en hun profiel worden verricht.

Grafiek 7: Evolutie van het aantal meerderjarigen zonder consumentenkrediet (2011-2022)

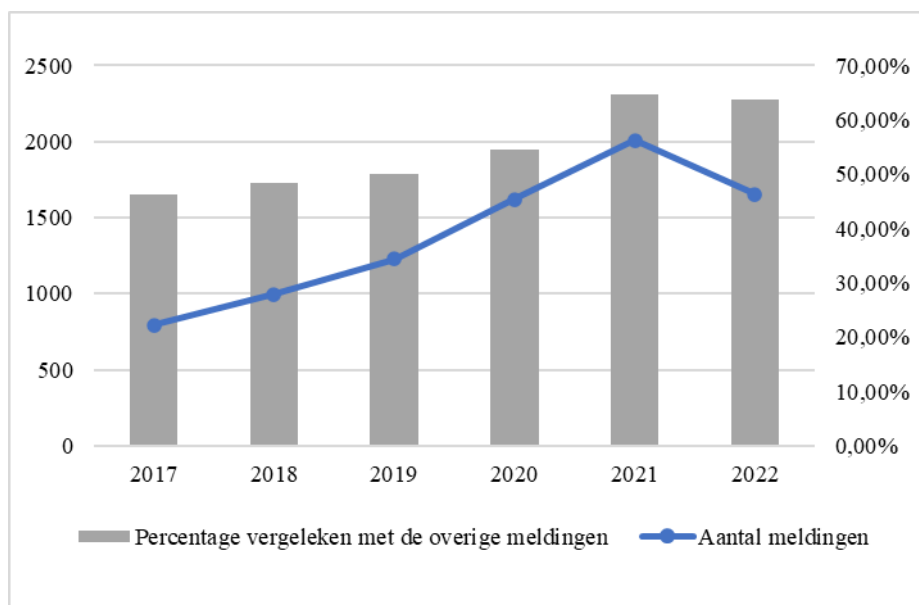
Bron: CKP (gegevens over kredietnemers), Statbel (gegevens over de bevolking)

2.2.2. Toegang hebben tot ongepaste vormen van krediet bij alternatieve kredietverstrekkers

Het is ook moeilijk om een beeld te krijgen van de toegang tot alternatieve kredietverstrekkers omdat de overheid deze kredietverstrekkers moet identificeren. De FSMA maakt echter elk jaar het aantal ontvangen meldingen van consumenten bekend over fraude en ongeoorloofde aanbiedingen van financiële producten en diensten (zie grafiek 8). Sinds 2017 zien we een toename van het aantal meldingen over deze vormen van fraude en ook een toename van de omvang ervan in verhouding tot alle meldingen die de FSMA ontvangt. In 2022 daalde dit cijfer echter voor het eerst. In haar jaarverslag 2022 vermeldt de FSMA dat klachten over valse kredietaanbiedingen een constante zijn en dat ze goed zijn voor 20% van de 295 fraudemeldingen. In 2022 heeft de FSMA ook gewaarschuwd voor 95 malafide kredietverstrekkers.

Deze cijfers moeten echter worden genuanceerd, omdat het aantal meldingen betrekking kan hebben op een klein aantal oplichters die een groot aantal mensen hebben benaderd. Het kan ook gaan om een onderschatting omdat consumenten niet weten dat ze dit bij de FSMA kunnen melden of omdat ze zich schamen om het te melden.

Grafiek 8: Evolutie van het aantal meldingen van consumenten over fraude en illegale aanbiedingen aan de FSMA

Bron: jaarverslagen van de FSMA

2.2.3. Toegang hebben tot ongepaste vormen van krediet bij erkende kredietverstrekkers

Ongepaste toegang tot krediet via erkende kredietverstrekkers kan leiden tot onvermijdelijke wanbetaling. In de vorige hoofdstukken hebben we gezien dat het aantal mensen dat in gebreke blijft bij het aflossen van een krediet al enkele jaren daalt.²³⁹ Een betalingsachterstand betekent echter niet noodzakelijk dat het krediet in eerste instantie ongeschikt was. De financiële situatie van de kredietnemer kan sinds de ondertekening van de kredietovereenkomst veranderd zijn.

Een studie van de NBB toont aan wie consumentenkredieten met bijzonder hoge rentetarieven aangaat.²⁴⁰ Hieruit blijkt dat sommige gezinnen, ondanks een daling van de rentetarieven in de afgelopen paar jaar, nog steeds een hoog rentetarief betalen voor leningen die ze gebruiken om hun schulden af te lossen of om hun courante kosten en andere aankopen te dekken. Deze gezinnen hebben over het algemeen lagere inkomens en minder nettovermogen dan gezinnen die gebruikmaken van consumentenkrediet tegen een lager rentetarief. Bovendien zeggen deze huishoudens dat ze meer moeite hebben om regelmatig te sparen en vragen ze geen andere leningen aan uit angst te worden afgewezen.

2.3. Op welke profielen is de kredietuitsluiting van toepassing?

Aangezien we geen specifieke gegevens hebben over mensen die uitgesloten zijn van krediet in België, is het moeilijk om specifieke profielen in kaart te brengen die met dit probleem te maken krijgen. Europese enquêtes hebben echter aangetoond welke sociaaleconomische profielen het vaakst financieel buiten de maatschappij staan.

Volgens de Europese Commissie²⁴¹ en Finance Watch²⁴² worden de volgende profielen het vaakst met financiële uitsluiting geconfronteerd:

- mensen met overmatige schuldenlast;
- werklozen;
- eenoudergezinnen;
- alleenstaanden;
- werkende armen;

²³⁹ Lezers die geïnteresseerd zijn in de evolutie van het aantal achterstallige kredietnemers, vinden hierover meer informatie in paragraaf 1.2. van hoofdstuk 3.

²⁴⁰ de Sola M., Francart A., Piette Ch. en Zachary M.D., *Who pays? An analysis of the cost of consumer credit in Belgium, regulation and implications*, december 2021, NBB Economic Review

²⁴¹ Financial services provision and prevention of financial exclusion, Europese Commissie, 2008

²⁴² Finance Watch, *Financial exclusion: Making the invisible visible, A study on societal groups encountering barriers to accessing financial services in the EU*, maart 2020

- mensen met een laag opleidingsniveau;
- zelfstandigen;
- vrouwen;
- mensen die deel uitmaken van een minderheid;
- ouderen;
- daklozen;
- migranten;
- studenten;
- personen met een handicap;
- gevangenen;
- mensen die al eerder problemen hadden met wanbetalingen;
- mensen met een laag inkomen en/of die in armoede leven;
- jongeren tussen 18 en 25 jaar.

Sommige van deze profielen (eenoudergezinnen, werklozen, mensen met een laag inkomen) vinden we terug in de meest voorkomende kenmerken van consumentenkredietnemers/²⁴³ Op het eerste gezicht lijkt de toegang tot krediet deze sociaaleconomische categorieën in België dus niet te discrimineren. Er zijn echter meer specifieke gegevens nodig over het profiel van wie is uitgesloten van krediet om dit te kunnen staven en om de toegang tot krediet voor de andere genoemde categorieën te verifiëren.

2.4. Struikelblokken die de toegang tot krediet in de weg staan

Om te begrijpen waarom deze categorieën overheersen in Europese onderzoeken naar financiële uitsluiting, moeten we nagaan welke struikelblokken de toegang tot financiële producten in de weg staan. Volgens Finance Watch²⁴⁴ kunnen twee soorten struikelblokken de toegang tot krediet belemmeren.

2.4.1. Struikelblokken die te maken hebben met de financiële eisen van de kredietverstrekker

De kredietnemer moet voldoen aan de **financiële eisen van de kredietverstrekker**, wat de toegang tot krediet beperkt.

²⁴³ Zie hoofdstuk 3, punt 2.2.

²⁴⁴ Finance Watch vermeldt als derde struikelblok het aantonen van identiteit en woonplaats. Omdat dit struikelblok echter veeleer gevolgen heeft voor de toegang tot een bankrekening, vinden we het niet relevant om er in deze nota dieper op in te gaan. (Finance Watch, Financial exclusion: Making the invisible visible, A study on societal groups encountering barriers to accessing financial services in the EU, maart 2020)

Zonder voorafgaande informatie kan de kredietverstrekker geen onderscheid maken tussen kredietnemers die in gebreke zullen blijven en kredietnemers die dat niet zullen doen. Om dit probleem op te lossen, onderwerpt de kredietverstrekker de kandidaat-kredietnemer aan een beoordeling. Op basis van een aantal kenmerken (inkomen, gezinssamenstelling, soort arbeidsovereenkomst enz.) bepaalt de kredietgever het risico op wanbetaling door de kandidaat-kredietnemer en beslist die om een krediet al dan niet te verlenen.

Deze praktijk is volkomen gerechtvaardigd en stelt de kredietverstrekker in staat om zichzelf gedeeltelijk tegen het risico van wanbetaling te beschermen. Het kredietscoreproces dat sommige kredietverstrekkers gebruiken, kan echter ook nadelig uitpakken.

Hoewel deze kredietscoremethode snel en eenvoudig toegang biedt tot kandidaat-kredietnemers, is ze gebaseerd op een kansberekening van wanbetaling, die bevooroordeeld kan zijn. Kredietscoremodellen zijn immers over het algemeen gebaseerd op een eerste steekproef van klanten. Die moet groot genoeg zijn om de kenmerken gelinkt aan wanbetalingen te kunnen waarnemen. Deze groep klanten is echter niet noodzakelijk representatief voor de samenleving als geheel. Klanten moeten vooraf blijf geven van een zekere terugbetalingscapaciteit (vaste baan, minimuminkomen enz.). Het deel van de samenleving dat geen toegang heeft tot krediet, kan dus niet bewijzen dat het in staat is om zijn maandelijkse aflossingen te betalen, en het kredietscoresysteem kan hun risico op wanbetaling niet herkennen.

Er is echter een oplossing om dit struikelblok voor toegang tot krediet uit de weg te ruimen. In plaats van een kredietscoremodel te gebruiken, analyseren sommige kredietverstrekkers het budget in detail samen met de persoon en gaan ze een dialoog aan die een zekere mate van vertrouwen met de klant creëert. Uiteraard kunnen niet alle kredietverstrekkers van deze methode voor het verstrekken van kredieten gebruikmaken, omdat ze veel tijd vergt. Het zijn over het algemeen door de staat gesubsidieerde kredietverstrekkers die deze oplossing aanbieden, bekend als microkrediet.²⁴⁵

²⁴⁵ Zoals Crédal die we in hoofdstuk 2 punt 4.1. over sociaal krediet voorstelden.

2.4.2. Struikelblokken die te maken hebben met het gebrek aan vaardigheden van de kandidaat-kredietnemer²⁴⁶

De struikelblokken om toegang te krijgen tot krediet hebben echter niet alleen met de kredietverstrekker te maken. Een aantal ervan zijn ook een gevolg van het feit dat de kandidaat-kredietnemer over onvoldoende vaardigheden beschikt.

Het eerste struikelblok heeft te maken met de toenemende digitalisering van de samenleving, ook bij de toegang tot financiële producten. Dit proces is deels bedoeld om de kosten voor financiële instellingen te verlagen door het contact met medewerkers te beperken. Over het algemeen bieden kredietverstrekkers eerst een onlinestap aan (een afspraak maken, een krediet simuleren). De toegang tot krediet is daarom soms beperkt tot degenen die toegang hebben tot digitale middelen en deze kunnen gebruiken. Vooral ouderen krijgen te maken met dit struikelblok in de toegang tot krediet. Een oplossing is om de fysieke toegang tot krediet te garanderen en de digitale vaardigheden van kwetsbare mensen te versterken.

Het tweede struikelblok heeft te maken met de (taalkundige en/of financiële) kennis van de kandidaat-kredietnemer.²⁴⁷ Problemen met het begrijpen van geschreven of gesproken taal kunnen de toegang tot krediet beïnvloeden voor zowel moedertaalsprekers als sprekers van vreemde talen. Om het juiste krediet te kiezen, hebben mensen bovendien financiële kennis nodig om te beoordelen welke kredietaanbieding het beste bij hun situatie past, om te weten hoe ze een budget moeten beheren om een maandelijkse betaling te doen en om te begrijpen wat krediet is en hoe ze het moeten gebruiken. Een doeltreffend financieel educatiebeleid²⁴⁸ kan het probleem van financiële geletterdheid al deels oplossen.

Niet alleen is de toegang tot krediet moeilijk door een gebrek aan bepaalde vaardigheden (digitaal, taalkundig, financieel), maar is er ook een zelfuitsluitingseffect door een gebrek aan zelfvertrouwen of eigenwaarde bij deze potentiële klanten.

²⁴⁶ Bij dit type struikelblok telt Finance Watch ook een specifiek struikelblok voor personen met een handicap (visueel, auditief, fysiek, verstandelijk). We zijn er echter van overtuigd dat dit struikelblok niet beperkt is tot de toegang tot financiële producten, maar tot de toegang tot goederen en diensten in het algemeen. Om dit probleem op te lossen is er een globaler beleid nodig voor de inclusie van personen met een handicap in openbare en privéruimten om dit probleem aan te pakken, in plaats van het te vermelden als een probleem voor kredietuitsluiting.

²⁴⁷ Volgens de OESO is financiële geletterdheid: "Een geheel van kennis, vaardigheden, houdingen en gedragingen die nodig zijn om gezonde financiële beslissingen te nemen en individueel financieel welzijn te bereiken." (Bron: Atkinson, A. en F. Messy (2012), 'Mesurer la culture financière: Résultats de l'étude pilote de l'OCDE / INFE: Results of the OECD/International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study', OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, nr. 15, OECD Publishing, Parijs)

²⁴⁸ Financiële educatie is het proces waarbij individuen hun begrip van financiële producten en ideeën verbeteren via objectieve informatie, richtlijnen en/of advies, het vertrouwen krijgen om zich bewuster te zijn van financiële risico's en mogelijkheden, weloverwogen keuzes maken, weten waar ze terecht kunnen voor hulp en andere effectieve stappen ondernemen om hun financieel welzijn en bescherming te verbeteren. (Bron: Atkinson, A. en F. Messy (2012), 'Mesurer la culture financière: Résultats de l'étude pilote de l'OCDE / INFE: Results of the OECD/International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study', OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, nr. 15, OECD Publishing, Parijs.).

Sommige mensen die laaggeschoold of onvoldoende opgeleid zijn of zichzelf als zodanig beschouwen, denken immers dat krediet of de middelen om er toegang toe te krijgen, niet voor hen weggelegd zijn.

Zie bijlage over de methodologie, blz. 140.

Conclusie

Tot slot geven we voor elk hoofdstuk een overzicht van de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen die voortkomen uit onze analyses en gesprekken met de verschillende spelers uit de sector. Deze aanbevelingen zijn ook afkomstig van het colloquium dat het Observatorium organiseerde, waar een deel van deze analyse werd voorgesteld ([handelingen van het colloquium](#)).

Hoofdstuk 1

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de Europese wetgeving over consumentenkrediet, de evaluatie ervan, de bevindingen over de omzetting en de belangrijkste richtlijnen van het nieuwe voorstel voor een richtlijn dat de Europese instellingen hebben uitgewerkt.

Bevindingen

De huidige Europese wetgeving

- Het doel van de Europese kredietwetgeving is altijd geweest om consumenten te beschermen en nationale wetgevingen op elkaar af te stemmen.
- Daarom hebben de Europese instellingen in opeenvolgende richtlijnen een aantal beginselen vastgelegd:
 - basisdefinities die de toepassings sfeer afbakenen;
 - de verplichting om de overeenkomst schriftelijk vast te leggen;
 - gemeenschappelijke en uniforme definitie van het jaarlijks kostenpercentage (JKP) en de verplichting om het JKP te vermelden in reclame en in het contract;
 - de verplichting om contractuele informatie te verstrekken over de voorwaarden voor aanpassing van het JKP;
 - mechanisme ter bescherming van de consument bij terugname van het gefinancierde goed, verbonden krediet, vervroegde aflossing en overdracht van het contract door de kredietverstrekker;
 - toezicht op de activiteiten van kredietverstrekkers en bemiddelaars;

- uniforme en relevante informatie en billijke rechten bij zowel de toekenning als de uitvoering van het contract.
- ...

Nieuw voorstel voor een Europese richtlijn

- De twee nagestreefde doelstellingen zijn slechts gedeeltelijk bereikt om interne redenen (te beperkte toepassingsfeer, onnauwkeurige definities, ongelijke sancties enz.) en door de evoluerende markt (impact van de digitalisering, aanbod van nieuwe producten enz.).
- Het voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie inzake consumentenkrediet²⁴⁹ is daarom een instrument voor volledige harmonisatie:
 - Uitbreiding van de toepassingsfeer:
 - naar kredieten tot 100.000 euro in plaats van 75.000 euro;
 - naar alle nieuwe digitale financiële instrumenten die onder de noemer 'Buy Now, Pay Later' vallen;
 - naar crowdfunding/crowdlending.
 - Gedeeltelijke uitsluitingsregeling:
 - kredieten voor een totaalbedrag van minder dan 200 euro;
 - geoorloofde debetstanden terug te betalen binnen één maand;
 - rente- en kosteloze kredietovereenkomsten;
 - kredieten die binnen drie maanden moeten worden terugbetaald, met verwaarloosbare kosten.
 - Uitbreiding en vernieuwing van de maatregelen die de consument beschermen
 - verplichting om gratis informatie te verstrekken aan consumenten
 - reclame en marketing voor kredietovereenkomsten
 - maatregelen met betrekking tot precontractuele informatie
 - verplichting om de kredietwaardigheid van de consument te beoordelen
 - maatregelen inzake financiële educatie en ondersteuning van consumenten met financiële problemen

²⁴⁹ Tekst aangenomen tijdens de interinstitutionele onderhandelingen van de eerste lezing, goedgekeurd in de commissie op 22 mei 2023, ter stemming voorgelegd aan de plenaire vergadering [https://www.europarl.europa.eu/RegData/commissions/imco/inag/2023/04-26/IMCO_AG\(2023\)746917_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/commissions/imco/inag/2023/04-26/IMCO_AG(2023)746917_EN.pdf) [Online] [Geraadpleegd op 4 september 2023]

Aanbevelingen

- Besteed bijzondere aandacht aan de omzetting van de richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie inzake consumentenkrediet in Belgisch recht.
- Evalueer de omzetting na een redelijke periode (maximaal 2 jaar).

Hoofdstuk 2

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de ontwikkeling van de spelers op de markt voor consumentenkrediet (kredietverstrekkers en bemiddelaars) en de veranderingen die afgelopen tien jaar in de soorten krediet die zij aanbieden. Vier vormen van consumentenkrediet worden belicht, evenals twee alternatieven die onder de hervorming van de Europese richtlijn vallen.

Bevindingen

Spelers en producten

- Het **aantal** erkende kredietverstrekkers op de markt voor consumentenkrediet is sinds 2012 aan het dalen, terwijl er sinds 2014 een **gestage stijging is van de uitstaande bedragen**. Is deze verminderde concurrentie gezond voor de consumentenkredietmarkt in België? Aangezien er in België al enkele jaren strenge regels gelden voor de toekenning van kredieten, waardoor wanbetalingen worden beperkt, is deze daling van het aantal spelers niet noodzakelijk een reden tot bezorgdheid. Er moet verder onderzoek worden gedaan om te bepalen of dit een gezond of gedwongen marktproces is.
- De markt voor **verrichtingen op afbetaling** is de afgelopen tien jaar **sterk gegroeid**, terwijl het aantal uitstaande contracten voor **kredietopeningen** sinds 2013 daalt. We zien ook een duidelijk effect van de COVID-crisis, die in 2020 en 2021 een enorme impact op deze beide markten had in termen van toekenning en bedragen.
- Klanten in België blijven **trouw** aan bankinstellingen voor een consumentenkrediet, vooral voor kredietopeningen. Toch winnen andere instellingen marktaandeel voor verrichtingen op afbetaling.

Achterstallige kredieten

- Het aantal achterstallige verrichtingen op afbetaling daalt al tien jaar, hoewel er in diezelfde periode meer zijn verstrekt. Het aantal achterstallige kredietopeningen is ook gedaald, maar pas sinds 2016, aangezien er sinds 2015 minder kredietopeningen werden toegekend.
- De **hoogste gemiddelde achterstallige bedragen** vinden we terug bij **verrichtingen op afbetaling** omdat het daarbij om hogere bedragen gaat dan bij kredietopeningen. De achterstallige bedragen bij beide kredietvormen zijn de voorbije tien jaar **gedaald**.

Specifiekere vormen van consumentenkredieten

- Na enkele jaren van achteruitgang is **sociaal krediet** nu weer meer in trek. Omdat het bedoeld is als alternatief voor personen die geen toegang tot traditioneel krediet hebben, is dit een positieve ontwikkeling. Let wel: in het Vlaams Gewest bestaat er geen equivalent van Crédal.
- De productie van particuliere en sociale **groene leningen neemt al enkele jaren toe**. De regeling voor sociale groene leningen verschilt echter sterk per gewest. Ze wordt ook door een groot aantal kredietverstrekkers aangeboden. Het is duidelijk dat deze lening de komende jaren essentieel wordt om de energietransitie mogelijk te maken.
- **Indirecte crowdfunding/crowdlending** is sinds 2017 beschikbaar voor particulieren in België en heeft zich een plaats op de markt weten te veroveren. Het lijkt echter onwaarschijnlijk dat een buitenlandse fintech zich in België vestigt, aangezien directe crowdfunding/crowdlending tussen particulieren verboden is.
- Hergroepering van kredieten is een praktijk die oorspronkelijk werd ontwikkeld om het risico op een te hoge schuldenlast door krediet te beperken. We kunnen echter niet nagaan of dit doel wordt bereikt bij gebrek aan gegevens over deze praktijk (over het gebruik van dit systeem en de wanbetalingen die ermee gepaard gaan).

Alternatieven voor consumentenkrediet

- Buy-Now-Pay-Later, een concurrerend product voor consumentenkrediet, ontwikkelt zich op de Belgische markt. Eventuele wanbetalingen, waarover we bij gebrek aan gegevens niets weten, en het ontbreken van een wettelijk kader voor het verifiëren van de kredietwaardigheid van consumenten, roept vragen op.
- Private lease kent ook steeds meer succes in België, hoewel er in vergelijking met consumentenkrediet nog weinig gebruik van wordt gemaakt. Gelet op de werking kan dit systeem een alternatief zijn voor krediet. We merken op dat een

wettelijk kader voor deze dienstverlening ontbreekt. Het is echter moeilijk om te besluiten dat het om een negatieve formule gaat, bij gebrek aan gegevens over wanbetalingen. Bovendien hebben de BVK en Renta een gedragscode uitgewerkt als compensatie voor een ontbrekend wettelijk kader.

Aanbevelingen

- Verricht specifiek onderzoek naar de impact van de daling van het aantal kredietverstrekkers op de concurrentie in de Belgische markt voor consumentenkrediet. Ga vooral na of er geen sprake is van collusie en of de consument een ruime keuze heeft aan modaliteiten voor alle vormen van krediet.
- Breng het aantal bemiddelaars in België in kaart en hoe hun aantal zich ontwikkelt, om een beter zicht te krijgen op de markt.
- Analyseer in detail de redenen voor de daling van het aantal achterstallige kredieten (impactstudie).
- Breid het aanbod sociaal consumentenkrediet (naast renovatieleningen) in Vlaanderen uit om het in heel België toegankelijk te maken.
- Creëer een platform met een overzicht van en informatie over alle beschikbare groene leningen per gewest, zodat deze onderbenutte leningen, die cruciaal zijn voor het energierenovatiebeleid, beter worden gebruikt.
- Breng het aantal hergroeperingen van krediet, hun bedrag en het aantal wanbetalingen in de CKP in kaart om te kunnen beoordelen of deze praktijk het probleem van overmatige schuldenlast verkleint.
- Verzamel gegevens over Buy-Now-Pay-Later-wanbetalingen en ga na of er nood is aan een specifiek wettelijk kader voor deze producten met het oog op het beoordelen van de kredietwaardigheid van consumenten.
- Oefen toezicht uit over de private leasemarkt, in het bijzonder om na te gaan of de gedragscode tussen Renta en de BVK volstaat om consumenten te beschermen. Creëer zo nodig een wettelijk kader voor dit specifieke product.

Hoofdstuk 3

Dit hoofdstuk richt zich op consumentenkredietnemers voor wat betreft veranderingen in hun aantal en hun kenmerken (geografische uitsplitsing, sociaaleconomische variabelen).

Bevindingen

Evolutie van het aantal kredietnemers en achterstallige kredietnemers

- Het aantal kredietnemers met ten minste één lening op afbetaling is de afgelopen tien jaar toegenomen, terwijl het aantal kredietnemers met ten minste één verkoop op afbetaling en ten minste één kredietopening in diezelfde periode is afgenomen.
- Het aantal en percentage achterstallige kredietnemers daalt sinds 2016 gestaag voor leningen op afbetaling en kredietopeningen.

Geografische uitsplitsing

- Tussen de verschillende Belgische gewesten zijn er duidelijke onderscheiden in het gebruik van consumentenkrediet: er zijn verhoudingsgewijs meer kredietnemers in Wallonië dan in Vlaanderen. Mensen die aan de Belgische kust wonen, sluiten vaker een krediet af dan de rest van de meerderjarige bevolking in Vlaanderen. Het ziet er ook naar uit dat personen die in de buurt van de grens met Duitsland en Nederland wonen, minder vaak consumentenkrediet opnemen dan de rest van de meerderjarige bevolking in hun provincie.
- In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en Wallonië zijn er verhoudingsgewijs meer achterstallige consumentenkredietnemers dan in Vlaanderen. In Wallonië treffen we achterstallige kredietnemers vooral aan in de Samber- en Maascorridor, in het zuiden van de provincie Namen en in de Henegouwse laars.

Sociaaleconomische variabelen

- We analyseerden ook de sociaaleconomische kenmerken van gemeenten met een hoog percentage (achterstallige) kredietnemers. De waarden van de sterkste correlaties vatten we in de volgende tabel samen:

	Gewest met een hoge concentratie consumentenkredietnemers	Gewest met een hoge concentratie achterstallige consumentenkredietnemers
Leeftijdscategorie	36 tot 45 jaar	26 tot 35 jaar
Gezinstype	Eenoudergezin	Eenoudergezin
Opleidingsniveau	Gemid-deld	Laag
Inkomensschijf	Tussen € 10.001 en € 20.000	Tussen € 10.001 en € 20.000
Professionele situatie	Werkzoekend	Werkzoekend

- Het is niet verwonderlijk dat de profielen van consumentenkredietnemers en achterstallige consumentenkredietnemers parallellen vertonen omdat je een krediet moet afgesloten hebben om achterstallen te kunnen hebben. Er zijn echter twee grote verschillen tussen de profielen. In gewesten met meer achterstallige kredietnemers zijn die kredietnemers jonger en hebben ze een lager opleidingsniveau in vergelijking met gewesten met meer kredietnemers.
- Als we de sociaaleconomische profielen van de gewesten met weinig kredietnemers en weinig achterstallige kredietnemers samenvatten op grond van de laagst verkregen correlaties, levert dit het volgende op:

	Gewest met een lage concentratie consumentenkredietnemers	Gewest met een hoge concentratie achterstallige consumentenkredietnemers
Leeftijdscategorie	46 tot 55 jaar	46 tot 55 jaar
Gezinstype	Koppel zonder kind	Koppel zonder kind
Opleidingsniveau	Hoog	Hoog
Inkomensschijf	Tussen € 30.000,1 en € 40.000	Meer dan € 50.000
Professionele situatie	Met een baan	Met een baan

Aanbevelingen

- Verricht onderzoek naar Belgen die een consumentenkrediet in het buitenland afsluiten om de omvang van en de redenen voor deze praktijk in cijfers te brengen.
- Focus bij de preventie van wanbetalingen bij consumentenkrediet op de bevolkingsgroep die er het meest mee te maken krijgt (26-35 jaar, eenoudergezinnen, laag opleidingsniveau, jaarinkomen tussen 10.001 en 20.000 euro, werkzoekenden).
- Bied voor de categorie met het grootste risico op wanbetaling (werkzoekenden) een opleiding of informatiesessie aan over wat krediet is, hoe ze een voor hen geschikte kredietvorm kunnen uitzoeken, wat de CKP is, wat de gevolgen van wanbetalingen zijn voor werkzoekenden (voor uitkeringsgerechtigden en tussenpersonen of personen die met de werkzoekenden in contact staan).
- Verzamel en publiceer sociaaleconomische gegevens over (achterstallige) kredietnemers om veranderingen in hun profielen gemakkelijker te kunnen monitoren en preventiemaatregelen eventueel te kunnen bijsturen.

Hoofdstuk 4

Met dit hoofdstuk willen we:

- een stand van zaken opmaken van de verschillende wettelijke of toegepaste praktijken en procedures wanneer een kredietverstrekker met betalingsachterstanden wordt geconfronteerd;
- de beschikbare oplossingen voor consumenten met betalingsproblemen analyseren (aanzuiveringsregeling, betalingsfaciliteiten enz.);
- de praktijken en bevindingen onderzoeken van professionals die betrokken zijn bij consumentenkredietgeschillen (kredietverstrekkers, vrederechters, schuldbemiddelingsdiensten, advocaten enz.).

Bevindingen

- Dit bood ons de gelegenheid om erop te wijzen dat het Wetboek van economisch recht de mogelijkheden uiteenzet voor een kredietverstrekker die

geconfronteerd wordt met een wanbetaling door een consument, meer bepaald de (maximale) kosten en de te volgen procedure.

- We zetten ook de mogelijkheden voor de consument op een rij:
 - het afbetalingsplan (met de valkuil dat de schuldeiser akkoord moet gaan en het probleem van de toerekening van betalingen);
 - de hergroepering van kredieten;
 - de gerechtelijke procedures (betalingsfaciliteiten, termijnen en uitstel, minnelijke schuldbemiddeling of collectieve schuldenregeling).

Aanbevelingen

- Herzie het beginsel van de onveranderlijkheid van consumentenkredietovereenkomsten, zodat de kredietverstrekker de maandelijkse betalingen op verzoek van de consument kan aanpassen voor het tot betalingsproblemen komt.
- Maak van de toerekeningsregel voor betalingen vastgelegd in het Wetboek van economisch recht bij opzegging van het krediet, een regel die algemeen van toepassing is op elke betaling, zelfs zonder opzegging.
- Maak van het afbetalingsplan een recht voor de consument.
- Reglementeer de hergroepering van kredieten (definitie, wettelijk kader, specifieke registratie bij de CKP enz.).
- Kort de verjaringstermijn voor consumentenkrediet in om te voorkomen dat kredietverstrekkers pas later een betalingsachterstand inroepen omdat die interesten oplevert.
- Herzie het wettelijk kader voor opzegging – die te zwaar wordt bestraft – door te voorzien in:
 - een groter aantal onbetaalde maandelijkse termijnen alvorens opzegging toe te staan;
 - een verplichte minnelijke onderhandelingsfase;
 - een langere regularisatieperiode;
 - een schrijven waarin de effectieve opzegging van de overeenkomst wordt bevestigd aan de consument die zijn schuld niet heeft afbetaald of geen afbetalingsplan heeft bedongen.
- Zet de preventiewerkzaamheden voort, onder meer met effectieve en geëvalueerde campagnes.

Hoofdstuk 5

Dit hoofdstuk belicht wijzigingen in rentetarieven en het maximale JKP en gaat in op het probleem van kredietuitsluiting.

Bevindingen

Analyse van de rentetarieven

- De gemiddelde rentetarieven voor consumentenkrediet daalden tussen 2009 en 2020. 2021 luidt een ommekeer in met de stijging van de rentetarieven die kredietinstellingen vastleggen. Deze stijging vond plaats voor de aankondiging van de referentierenteverhoging door de Europese Centrale Bank (ECB).
- De FOD Economie legt op basis van het bedrag elk jaar de maximale jaarlijkse kostenpercentages voor elke vorm van krediet vast. Het JKP is de rente op de lening plus alle bijbehorende kosten (administratiekosten, kosten van een verplichte verzekering enz.). De maximale JKP's stegen in december 2022 en juni 2023. Deze zijn niet vergelijkbaar met de gemiddelde rentepercentages die we hiervoor aanhaalden, die zijn gedeeld door de duur van het krediet.
- Tussen 2015 en 2019 legden kredietverstrekkers JKP's op die ver onder het maximale JKP lagen voor een autolening van 15.000 euro. Voor een lening op afbetaling van 10.000 euro lag een kwart van de voorgestelde JKP's op het niveau van het maximale JKP. Bovendien is de verdeling van de JKP's voor deze leningen uitgebreid, wat wijst op een ruim aanbod aan leningen op afbetaling met uiteenlopende voorwaarden voor de consument.
- Voor de geanalyseerde kredietopeningen²⁵⁰ leunen de door kredietverstrekkers vastgestelde JKP's zeer dicht aan bij de maximale JKP's voor 2015 tot 2019. Bovendien variëren de JKP's voor deze leningen niet gedurende deze periode. Er is nauwelijks verschil in het JKP dat kredietverstrekkers voor kredietopeningen aanbieden.

Uitsluiting van toegang tot krediet

- Er zijn drie verschillende niveaus van kredietuitsluiting: weigering, toegang tot onaangepaste kredietvormen bij alternatieve kredietverstrekkers, toegang tot onaangepaste kredietvormen bij erkende kredietverstrekkers. Het is moeilijk om de omvang ervan in België in te schatten bij gebrek aan specifieke gegevens en monitoring over dit onderwerp.

²⁵⁰ Een kredietopening van 1250 euro zonder kaart voor onbepaalde duur en een kredietopening van 2000 euro met kaart voor onbepaalde duur.

- In Europese onderzoeken naar uitsluiting van toegang tot financiële producten komen meerdere sociaaleconomische profielen regelmatig voor. We merken op dat sommige van deze profielen (eenoudergezinnen, laag inkomen, werkloos) kenmerken zijn die gelinkt zijn aan gewesten met een hoog percentage consumentenkredietnemers in België. Er is ook nood aan een grondige studie om ons een beeld te kunnen vormen van de profielen van personen die uitgesloten zijn van toegang tot krediet in België.
- Vier belemmeringen kunnen de toegang tot krediet nog meer bemoeilijken: een belemmering die verband houdt met de financiële vereisten van de kredietverstrekker (door gebruik van kredietscores), een belemmering die verband houdt met de digitalisering van de kredietverstrekking, een belemmering die verband houdt met de geletterdheid en financiële vaardigheden van een potentiële kredietnemer en een belemmering die verband houdt met het gevoel van eigenwaarde dat tot zelfuitsluiting leidt. We weten niet of deze barrières problematisch zijn in België en of ze de uitsluiting van de toegang tot krediet vergroten, bij gebrek aan specifieke gegevens.

Aanbevelingen

- Publiceer ook gegevens over de JKP's voor consumentenkredieten die andere instellingen dan kredietinstellingen aanbieden.
- Standaardiseer gegevens over gepubliceerde JKP's (gedeeld door de duur met maximale JKP's (gedeeld door het bedrag), zodat ze met elkaar vergeleken kunnen worden.
- Analyseer de redenen waarom kredietverstrekkers vrijwel hetzelfde JKP toepassen voor kredietopeningen dat het maximale JKP benadert (Is dit te hoog?).
- Monitor wie uitgesloten wordt van de toegang tot krediet om na te gaan of dit probleem groot is in België, om welke profielen het gaat en welke belemmeringen de toegang tot krediet beperken. Werk deze eventuele belemmeringen voor deze doelgroep weg.

Bijlage over de methodologie

Deze bijlage heeft betrekking op punt 2 van hoofdstuk 3 (blz. 62).

a) Omzetten van de gegevens per postcode in gemeentecode

De gegevens van de CKP over kredietnemers zijn beschikbaar per postcode en de gegevens over de sociaaleconomische variabelen die we hebben geselecteerd, per gemeentecode.

Om de postcode te koppelen aan de gemeentecode²⁵¹ en een vergelijking tussen de variabelen mogelijk te maken, hebben we een conversietabel gebruikt die beschikbaar is op Statbel en waarin we enkele wijzigingen hebben aangebracht. In 2019 fuseerden 15 Vlaamse gemeenten en werden enkele aanpassingen aangebracht aan de administratieve arrondissementen van de provincie Henegouwen, waardoor verschillende gemeentecodes zijn gewijzigd. Sommige van de gegevens die we voor 2017 gebruiken, gebruikten de nomenclatuur voor de geografische veranderingen die in 2019 voor de gemeentecode werden doorgevoerd en anderen nadat die veranderingen werden doorgevoerd. We hebben daarom een dubbele conversietabel gemaakt met de bijbehorende codes volgens de doorgevoerde wijzigingen.²⁵² Na omzetting van postcodes in gemeentelijke codes hebben we 589 analyse-eenheden.

Op een totaal van 1152 postcodes in België tellen we 9 entiteiten zonder gegevens over het aantal kredietnemers. Aangezien onze analyse echter plaatsvindt op het niveau van de gemeentecode van 2018²⁵³, hebben we slechts één gegevenswaarneming waarvoor geen gegevens over kredietnemers beschikbaar zijn.

We hebben ook één gemeente zonder gegevens over mediane en gemiddelde inkomens en twee gemeenten zonder gegevens over werkloosheid en werkgelegenheid.

²⁵¹ De postcode is een code die gekoppeld is aan het adres van een persoon, terwijl de gemeentecode een geografische code is die gebruikt wordt voor statistische analyses. Een postcode is nauwkeuriger dan een gemeentecode omdat er binnen een gemeente meerdere postcodes zijn.

²⁵² Meer informatie over de wijzigingen in de geografische indeling van statistische eenheden vanaf 2019 is beschikbaar op <https://statbel.fgov.be/nl/over-statbel/methodologie/classificaties/geografie>

²⁵³ De gemeentecode van 2018 verwijst naar de geografische indeling voor dat jaar, maar de gebruikte gegevens hebben betrekking op 2017.

b) Statistische beschrijving van de sociaaleconomische variabelen die zijn gebruikt voor de correlaties

Om de kenmerken van de Achterstallige kredietnemers te analyseren, besloten we een indicator te gebruiken die met het aantal kredietnemers rekening houdt. Het gaat om het aandeel achterstallige kredietnemers, wat overeenkomt met het aantal achterstallige kredietnemers gedeeld door het totale aantal kredietnemers.

Om in onze analyse niet meer gewicht te geven aan gemeenten met meer inwoners, hebben we:

- de bevolking per leeftijdscategorie gedeeld door de totale bevolking van de gemeente;
- het aantal gezinstypes door het totale aantal gezinnen in de gemeente;
- het aantal mensen met een diploma (laag, gemiddeld, hoog) door de bevolking ouder dan 25 jaar in de gemeente;
- het aantal aangiften per jaarinkomensschijf door het totale aantal aangiften in de gemeente.

De waarden in tabel 1 voor leeftijdscategorie, gezinstype en opleidingsniveau zijn daarom uitgedrukt als percentages van de gemeentelijke populaties in kwestie. Let wel: we hebben geen rekening gehouden met bepaalde categorieën (de leeftijdsgroep van 0-18 jaar, andere gezinnen²⁵⁴ en het aantal mensen waarvan niet bekend is of ze een diploma hebben) omdat we ze irrelevant achten voor onze analyse. Toch worden deze categorieën opgenomen in de totale bevolking, die wordt gebruikt om elke variabele te verdelen.

Tabel 1: Beschrijving van de sociaaleconomische variabelen in 2017 op gemeentelijk niveau

Variabele	Bevindingen	Gemiddelde (%)	Standaard -afwijking (%)	Minimum-waarde (%)	Maximum-waarde
18 - 25 jaar	589	9,37	0,80	7,11	14,61
26 - 35 jaar	589	11,85	1,71	6,46	25,69
36 - 45 jaar	589	12,97	1,13	7,88	18,01
46 - 55 jaar	589	14,72	1,03	11,51	18,28
56 - 64 jaar	589	11,99	1,28	7,37	17,98
65 jaar en ouder	589	18,84	2,92	8,10	37,01
Alleenstaand gezin	589	30,08	5,53	20,10	62,36
Eenoudergezin	589	9,53	2,24	5,30	17,19

²⁵⁴ Met andere woorden andere gezinstypes dan koppels met of zonder kinderen, eenoudergezinnen en alleenstaanden. Dit kunnen bijvoorbeeld mensen zijn die in collectieve huisvesting wonen.

Koppel zonder kind	589	27,34	4,54	11,28	37,53
Koppel met kind(eren)	589	31,36	4,28	13,67	44,75
Laag opleidingsniveau	589	32,29	6,05	11,51	48,81
Gemiddeld opleidingsniveau	589	30,00	3,69	12,83	39,13
Hoog opleidingsniveau	589	29,03	7,47	10,33	53,15
Gemiddeld maandinkomen (€)	588	2.834,75	406,30	1.601,33	4.535,5
Aangifte jaarinkomen lager dan € 10.000	588	12,66	2,50	8,94	39,21
Aangifte jaarinkomen tussen € 10.000,1 en € 20.000	586	24,44	4,86	13,98	41,40
Aangifte jaarinkomen tussen € 20.000,1 en € 30.000	588	21,98	2,93	15,71	62,19
Aangifte jaarinkomen tussen € 30.000,1 en € 40.000	586	13,68	1,22	7,67	16,75
Aangifte jaarinkomen tussen € 40.000,1 en € 50.000	586	8,39	0,96	3,21	10,87
Aangifte jaarinkomen hoger dan € 50.000	586	19,04	0,50	4,74	30,63
Werkgelegenheidsgraad	587	66,18	6,09	43,16	76,45
Werkloosheidspersentage	587	8,31	4,36	2,68	25,67

Bron: berekeningen op basis van de gegevens van Statbel en IWEPS

c) *Theoretisch kader voor hypotheses over correlatiecoëfficiënten*

De meeste van onze hypotheses zijn gebaseerd op het theoretische kader van de levenscyclus van Modigliani en Brumberg (1954)²⁵⁵ en de theorie van het permanente inkomen ontwikkeld door Friedman (1957).²⁵⁶

Volgens deze economische theorieën zijn individuen rationeel (in de literatuur homo economicus genoemd) als het gaat om het nemen van beslissingen. Ze willen met andere woorden hun tevredenheid onder alle omstandigheden maximaliseren en weten hoe ze hun situatie en de wereld om hen heen moeten analyseren om beslissingen te nemen die op dat maximaliseren gericht zijn.

Binnen dit kader moeten rationele individuen kiezen hoe ze hun inkomen verdelen tussen consumeren en sparen. Deze keuze hangt af van hun vermogen, hun huidige inkomen en hun inkomensverwachtingen. Bovendien willen deze rationele individuen hun consumptie afvlakken in de tijd: ze willen met andere woorden hetzelfde comfortniveau hun hele leven lang aanhouden. Daarvoor gebruiken ze krediet en spaargeld.

Het gebruik van krediet en spaargeld varieert echter tijdens het leven van rationele individuen, afhankelijk van de evolutie van hun inkomen. Aanvankelijk stijgt het inkomen van individuen tijdens hun loopbaan, om daarna te dalen wanneer ze de pensioenleeftijd bereiken. De schuld- en spaarcapaciteiten van individuen zijn uiteraard ook onderhevig aan institutionele beperkingen (krediet enkel voor kredietwaardige individuen) en individuele beperkingen (uiteenlopende consumptiegewoonten).

Het is duidelijk dat deze economische modellen sindsdien zijn herzien en bekritiseerd. Toch worden bepaalde punten van de theorie van het rationele individu, zoals consumptie volgens inkomen, geverifieerd in de empirische economie. Zo werd het idee van de rationaliteit van economische spelers in vraag gesteld met de komst van de gedragseconomie, die focust op de psychologische aspecten van de keuzes die individuen maken. Twee individuen met eenzelfde sociaaleconomisch profiel kunnen anders tegen krediet aankijken (afhankelijk van hoe ze bijvoorbeeld aankijken tegen het nemen van risico's).

d) *Berekening van correlatie- en determinatiecoëfficiënten*

De correlatiecoëfficiënt r kwantificeert de sterkte van de relatie tussen twee variabelen door de afstand van elke observatie tot het gemiddelde te vergelijken. Die ligt tussen -1 en 1 . Hoe dichterbij 1 , hoe sterker de relatie tussen de twee variabelen.

²⁵⁵ Modigliani, F., en Brumberg, R. (1954). Utility analysis and the consumption function: An interpretation of cross-section data. *Franco Modigliani*, 1(1), 388-436

²⁵⁶ Friedman, M. (1957). The permanent income hypothesis. In *A theory of the consumption function* (p. 20-37). Princeton University Press

$$r = \frac{\sum_i (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_i (x_i - \bar{x})^2 \sum_i (y_i - \bar{y})^2}}$$

Hierbij is x_i een waarneming van een variabele, y_i een waarneming van een andere variabele, $\bar{x}$ het rekenkundig gemiddelde van de waarnemingen van de eerste variabele en $\bar{y}$ het rekenkundig gemiddelde van de waarnemingen van de tweede variabele.

De determinatiecoëfficiënt R^2 wordt gebruikt om te controleren in hoeverre de rechte lijn die het resultaat is van een lineair regressiemodel, overeenkomt met de feitelijke waarnemingen van de variabelen. Het gaat om een getal tussen 0 en 1, waarbij 0 aangeeft dat de lijn helemaal niet overeenkomt met de waarnemingen en 1 dat ze perfect overeenkomt.

$$R^2 = 1 - \frac{\sum_i (y_i - \hat{y}_i)^2}{\sum_i (x_i - \hat{x}_i)^2}$$

Waarbij x_i een waarneming is van een variabele, y_i een waarneming van een andere variabele, $\hat{x}_i$ en $\hat{y}_i$ de waarnemingen zijn die voorspeld worden door de rechte die door de correlatiecoëfficiënt wordt gecreëerd.

Om de statistische significantie van de correlatiecoëfficiënt te testen, gebruiken we een Pearson correlatie t-test. Het doel is om na te gaan hoe waarschijnlijk het is dat een correlatie van deze grootte wordt verkregen in de waargenomen steekproef als de correlatie in de populatie nul is.

$$\begin{aligned} H_0 : r &= 0 \\ H_a : r &\neq 0 \\ t_{n-2} &= \frac{r}{\sqrt{1-r^2}} \sqrt{n-2} \end{aligned}$$

Waarbij n het aantal waarnemingen is dat wordt gebruikt om de correlatiecoëfficiënt te berekenen.

e) Enkele stresstests

Om er zeker van te zijn dat de gevonden correlatiecoëfficiënten niet door andere variabelen werden beïnvloed, voerden we een aantal stresstests uit.

In plaats van uit te gaan van het aantal achterstallige kredietnemers gedeeld door de meerderjarige bevolking, hebben we alle correlaties met een alternatieve indicator getest: het aantal achterstallige kredietnemers gedeeld door het totale aantal kredietnemers. De tekens en de grootte van de verschillende correlaties zijn vergelijkbaar met die in deze nota, met uitzondering van de gezinstypes. Daar worden

alleenstaanden vaker gecorreleerd met achterstallige kredieten dan eenoudergezinnen.

We hebben al onze correlaties ook getest door enkele gemeenten met extreme waarden (Brussel, Charleroi, Baarle-Hertog en Sint-Joost-ten-Node) te verwijderen. De resultaten voor de correlaties blijven vergelijkbaar.

Observatorium voor Krediet en Schuldenlast

Adres : Château de Cartier, Place du Perron, 38, 6030 Marchienne-au-Pont

Tel : 071/33.12.59 – Fax : 071/32.25.00

Algemeen email : info@observatoire-credit.be

Website : <http://www.observatoire-credit.be>

Ondernemingsnr. : 0452.320.403 – RPM Hainaut (afd. Charleroi)

IBAN : BE91 0682 4452 2576

Verantwoordelijk uitgever : Vincent MAGNEE